

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Sotsiaalteaduskond

Õiguse instituut

Tanel Riivits

**LEPINGULISE ESINDAJA MENETLUSKULUDE HÜVITAMINE
TSIVIILASJADES EESTI JA SOOME NÄITEL**

Magistritöö

Juhendaja: Margus Sorga, MA

Kaasjuhendaja: Jürgen Valter, LL.M

Tallinn 2015

Sisukord

Kasutatud lühendid.....	3
Sissejuhatus.....	4
1. Õigusabi kulud tsiviilkohtumenetluses.....	10
1.1. Legaaldefiniitsioon ja kulude liigitus seaduses.....	10
1.2. Menetlusosalise kulude kandmine praktikas.....	13
1.3. Riigipoolne õigusabi ja menetluskulude hüvitamine.....	15
1.4. Menetluskulude tagatise nõue	18
2. Menetluskulude hüvitamise regulatsioon ja menetluslikud probleemid.....	23
2.1. Varem kehtinud, kehtiv ja tulevikus kehtima hakkav regulatsioon.....	23
2.2. Menetluskulude kindlaksmääramise regulatsiooni üldpõhimõtted.....	27
2.3. Menetluskulude kindlaksmääramiste 2013. aasta statistika	30
2.4. Menetluskulude kindlaksmääramisega kaasnevad menetluslikud probleemid.....	35
2.5. Hüvitatavate menetluskulude piiritletus.....	41
2.6. Menetluskulude hüvitamine hagi ja hagita menetluses	47
2.7. Erand menetluskulude hüvitamisel ja kulude sissenõudmine täitemenetluses.....	57
2.8. Menetluskulude mittehüvitamine kohtumenetluse vea tõttu.....	60
3. Tsiviilkohtumenetluses kulude hüvitamine Soome Vabariigis.....	63
3.1. Riigipoolne menetlusabi Soome Vabariigis.....	67
3.2. Menetluskulude hüvitamine Soome Vabariigi tsiviilkohtumenetluses.....	68
3.3. Erinevused ja sarnasused Eesti ja Soome menetluskulude hüvitamise regulatsioonides. .	73
Kokkuvõte.....	78
Summary.....	83
Kasutatud allikad.....	88

Kasutatud lühendid

Dr	doktor
HMKm	Harju Maakohtu määrus
OK	oikeudenkäymiskaari
PMKm	Pärnu Maakohtu määrus
PS	Eesti Vabariigi põhiseadus
RKHKo	Riigikohtu halduskolleegiumi otsus
RKPJKo	Riigikohtu põhiseadusliku järelevalve kolleegiumi otsus
RKTKm (o)	Riigikohtu tsiviilkolleegiumi määrus (otsus)
RKÜKm (o)	Riigikohtu üldkogu määrus (otsus)
RLS	riigilõivu seadus
RT	Riigi Teataja
RVastS	riigivastutuse seadus
RÕS	riigi õigusabi seadus
TlnRnKm	Tallinna Ringkonnakohtu määrus
TMKm	Tartu Maakohtu määrus
TrtRnKm	Tartu Ringkonnakohtu määrus
TMS	täitemenetluse seadustik
TsMS	tsiviilkohtumenetluse seadustik
TsMS SE 545	tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 545 SE seletuskiri
TsÜS	tsiviilseadustiku üldosa seadus
VV	Vabariigi Valitsus
VV määrus 137	Lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad RT I, 03.12.2010, 8 Vabariigi Valitsuse määrus (kehtetu alates 26.06.2014)
VÕS	võlaõigusseadus

Sissejuhatus

Kui isiku suhtes on toime pandud õigusriive, mida ta ei suuda kohtuväliselt lahendada, tuleb tal kohtumenetluses omi õigusi kaitsta või vastustada tema vastu esitatud nõuet. Selles olukorras võib isik palgata ennast esindama volitatud lepingulise esindaja ja õigusteenuse ostmiseks tuleb tal kanda rahalisi kulusid (menetluskulu). Nende kulude kasv on otseselt seotud kohtumenetluse kiirusega, mida kiiremini kohus asja lõpplahendini jõuab seda väiksemaks menetlusosaliste kulud jäävad¹. Kulud algavad tegelikult juba enne kohtumenetluse algust õiguskonsultatsiooniga, juhtumi läbitöötamisega õigusteenuse osutaja poolt ja asja võimaliku lahendamiseiga kohtuvälises menetluses.

Menetlusosalisel pole kunagi võimalik täpselt prognoosida lõplikke vaidlusega kaasnevaid õigusteenuse kulusid. Võib juhtuda, et menetlus kujuneb menetlusosalise jaoks väga kulukaks ja pikaajaliseks ettevõtmiseks, kuna täpselt pole võimalik kellelgi prognoosida selle käiku. Mõistagi on menetlusosalisel puhtinimlik ja loomupärane ootus, et menetluses kantud õigusabi kulud hüvitab talle menetluse kaotanud pool. Kuigi seadusandja eeldab kehtivas õiguses, et menetlusosaline peab nägema ette hüvitamisele minevaid kulusid². Tegemist on õigusselguse printsibiist tuleneva üldpõhimõttega, mille kohaselt õigusnormid peavad olema piisavalt selged ja arusaadavad, et üksikisikul oleks võimalik avaliku võimu organi käitumist teatava tõenäosusega ette näha ja oma käitumist reguleerida³. Antud juhul on magistritöös autor kitsamalt siin silmas pidanud menetluskulude tähenduses Vabariigi Valitsuse poolt sätestatud määrust⁴ nr 137 (edaspidi VV määrus 137), milles olid fikseeritud lepingulise esindaja kulude hüvitamise piirmäärad. Määrus kehtis alates 2006. aastast ja see oma menetluskulude hüvitamise lahendites olulist rolli. Töö autor rõhutab, et selle kirjutamise ajal tunnistas Riigikohus 26.06.2014. a lahendiga⁵ viidatud määruse põhiseadusega vastuolus olevaks. Viimane puudutas vaid hagimenetlust.

1 Kergandberg, E. Kangur, A. Lind, S. Saaremäel-Stoilov, K. Saarmets, V. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Tallinn: Juura, 2008, lk 345

2 RKTKm 3-2-1-87-09

3 Madise, Ü. Aaviksoo, B. Kalmo, H. Mälksoo, L. Narits, R. Pruks, P. Vinkel, P. Eesti Vabariigi põhiseadus kommenteeritud väljaanne. Kolmas, täiendatud väljaanne. Tallinn Juura 2012. § 13 komm 5.2, lk 186

4 Lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad - RT I, 03.12.2010, 8 Vabariigi Valitsuse määrus

5 RKTKm 3-2-1-153-13

Hagitamenetluse ei kehtinud eelnevalt viidatud piirmäärad. Riigikohus asus 19.06.2013. a lahendis⁶ seisukohale, et menetluskulude kindlaksmääramisel hagita menetluses tuleb edaspidi lähtuda sarnaselt nagu on see reguleeritud hagimenetluses. Riigikohus lisas, et seadusandja peaks õigusselguse huvides vastava regulatsiooni ka seaduses sätestama, kuid seni ajani pole tsiviilkohtumenetluse seadustik⁷ §-s 172 lg 8 (edaspidi TsMS) vastavaid muudatusi tehtud. Eelnevat olukorda peab autor kehtivas õiguses oluliseks probleemiks, kus õiguspraktikat ja sätte kohaldamist on juba muudetud, kuid regulatsiooni õigusnormi seejuures mitte.

Kohtumenetluses ei saa menetlusosaline tegelikult kunagi kindel olla, kas ta saab kantud õigusabi kulud menetlusest võitjana väljudes tagasi täielikult või osaliselt või millises määras. Eksisteerib ka võimalus, et menetlusosalise kanda jäävad veel vastaspoolegi lepingulise esindaja kulud olukorras, kus kohus rahuldab hagi osaliselt või jätab hagi täielikult rahuldamata. Autor peab valitud teemat aktuaalseks, sest probleem puudutab kõiki isikuid, kellel on soov algatada kohtulik menetlus või kaitsta selles end õigusspetsialistist lepingulise esindaja abiga. Viimase palkamisel kaasnevad menetlusosalistel alati ja möödapääsamatud kulud õigusabile. Need menetluskulud puudutavad kohtuvaidluses osalevaid mõlemaid pooli, kelle mõlema loomupärane huvi on võidu korral õigusteenusele kantud kulude tagasisaamine menetluse vastaspoolelt.

Kvaliteetne õigusabi on kallis teenus. Õigusteenuse hinnad on vabaturu tingimustes seadusandja poolt määratlemata ja sõltuvad eelkõige õigusteenuse osutajast. Sellest tulenevad praktikas ka erinevad tasumäärad. Advokaadibüroode teenustasu hinnad on tavaliselt kõrgemad, kui mitte advokaatidest juristidel. Sõltuvalt teenuseosutajast koosmõjus vaidluse kestvusega on tegemist suurte kuludega, milliseid menetlusosaline peab kandma omavahenditest kuni kohtulahendini. Ka sellisel juhul pole menetlusosalisel täielikku kindlustunnet kulude kasvu jätkumises või lõppemises. Sõltuvalt kohtulahendist võib tekkida vajadus jätkata vaidlusega järgmises kohtuastmes või menetlusosalise kanda tulevad ka menetluse vastaspoole kulud. Autori enda praktikas on tihti esinenud juhtumeid, kus vähekindlustatud isikud loobuvad õigusteenuse kasutamisest kulude kaalutlusel ning asuvad kohtumenetlusse omal käel, mis ei pruugi soovitud lõpptulemust anda. Juriidiliste isikute osas taolist probleemi pole autor kogenud, sest viimased

6 RKTkm 3-2-1-58-13

7 Tsiviilkohtumenetluse seadustik RT I, 13.03.2014, 100

pole sedavõrd hinnatundlikud. Seadusandja on läbi riigi õigus- ja menetlusabi taganud ligipääsu õigusemõistmisele ka vähekindlustatud isikutele. Tegemist on olulise institutsiooniga, mille abil võib menetlusosaline vabaneda kohustusest finantseerida kohtumenetlust omavahenditest - seda vähemalt esialgu. Autor kahtleb kas nn tasuta riigi õigusabi tase on sama kõrge võrreldes õigusteenuse osutajaga, keda motiveerib tulemuslikult tegutsema maksevõimeline klient. Töö käigus analüüsib autor ka nende funktsioonide kasutamise võimalusi ja kitsaskohti praktikas.

Olulisimaks probleemiks läbi töö peab autor asjaolu, et kohtuliku vaidluse võitnud menetlusosalise õigusabi kulud ei pruugi saada täielikult hüvitatud ka täieliku võidu puhul, kui kohtulahendit edasi ei kaevatud. Üheks takistavaks asjaoluks oli kuni 26.06.2014. a kehtinud põhimõte (VV määrus 137), mille kohaselt olid hüvitatavad menetluskulude piirmäärad määratletud summa täpsusega, mis omakorda oli seotud hagihinnaga. Määruse järgsed maksimaalsed kulude piirmäärad kehtisid kõiki kohtuastmeid läbinud vaidluste puhul. Määrusega polnud sätestatud asjaolu, kui palju kulusid võidakse hüvitada esimese või teise astme läbinud kohtuvaidluses, vaid need väljendusid koondarvudena eeldusega, et vaidlus läbib kõiki kohtuastmeid. Kantavad kulud võisid olla kõiki kohtuastmeid läbinud vaidluse lõpuks ületatud või ei pidanud kohtud põhjendatuks tegelike kulude hüvitamist - näiteks esimeses kohtuastmes. Samuti võis ka esimese kohtuastme vaidlus võtta aastaid ning menetlusosalisele kaasa tuua õigusteenuse kulusid määras, mida seadusandja oli ettenäinud hüvitamisele panna üksnes kõiki kohtuastmeid läbinud vaidluse puhul. See tähendas tihti, et osaliselt jäidki õigusabi kulud menetluse võitnud poolele hüvitamata. Autor peab vajalikuks rõhutada, et viidatud piiritletud kulude hüvitamise kord enam ei kehti, mida autor pidas töö kirjutamist alustades (mil määrus kehtis) väga tõsiseks õigusriiveks. Riigikohtu 26.06.2014. a otsusest võib järeldada, et sarnaselt autori nägemusele peeti VV määrusest 137 tulenevat põhimõtet üheks oluliseks faktoriks, mis põhjustas küllaltki ebaõiglaseid menetluskulude hüvitamiste lahendeid.

VV määruse 137 järgsed hüvitatavad laed polnud põhiprobleemiks. Autori arvamuses andis määrus üksnes liiga laia kaalumiseruumi kohtule menetluskulude kindlaksmääramisel. Kohus lähtub menetluskulude kindlaksmääramisel üldpõhimõttest, et hüvitamisel on võimalik panna „vajalikud ja põhjendatud kulud“. Vajalikud ja põhjendatud menetluskulud erinevad praktikas vägagi sellest, kui palju kohus menetluse lõpuks peab tegelikult vajalikuks ja põhjendatuks panna menetlusosalisele hüvitamiseks.

TsMS § 138 lg 2 kohaselt on menetluskuludeks ka kohtusse pöördumisel tasutav riigilõiv. Menetluse võitnud poole kasuks mõistab kohus riigilõivu alati täielikult tagasi, kui just menetlust ei lõpetatud kompromissiga. Riigilõivu hüvitamise küsimust autor töös põhjalikult ei vaatle ja töös läbivalt esinev termin „menetluskulu“ all on mõeldud üksnes lepingulise esindajaga seotud õigusabikulud.

Autor uurib töös, millistel juhtudel menetluskulud pooltele kohtumenetluses hüvitatakse osaliselt ja täielikult ning millal jäetakse kulud hüvitamata. Menetluskulude tähenduses on sellised menetlusosaliste lepinguliste esindajate kulud, mis on seotud kindla tsiviilasja kohtuliku lahendamise, näiteks hagiavalduse koostamisega kohtule ja edasise asja menetlemisega seotud kulud⁸. Uurimisküsimuseks on, kas kehtiv menetluskulude hüvitamise regulatsioon on efektiivne ja kas see täidab oma eesmärgi tasakaalukalt arvestades menetlusosaliste huve.

Õiguse täpsus ja arusaadavus ei tohi piirduda seadusandja poolt ainult õigusakti sättes kirjeldatuga, vaid selles väljendatu peab lihtsalt ja arusaadavalt näitama millist õigusliku faktilist koosseisu see endas kannab ja millise tagajärje kaasa toob⁹. Autor on seisukohal, et tänases menetluskulude hüvitamise regulatsioonis puuduvad selged hindamiskriteeriumid kulude kindlaksmääramise menetluse läbiviimises, mistõttu menetlusosalisel tegelikkuses ei saa tekkida kindlustunnet ja teadmist, et võidu korral tema kantud õigusabi kulud jäätakse kaotaja kanda ja millises määras. Viimase põhimõtte – lihtsakoelises sõnastuses „kaotaja maksab“ – sätestab otsesõnu TsMS § 162 lg 1 ja lg 2. Kirjeldatud põhimõtet autor täielikult ei toeta, kuna kohtupraktika on selle sätte kohaldamisel vägagi ebahühtlane.

Autor püstitab hüpoteesi: kohtumenetluse võitnud pool ei saa alati tagasi kõiki kantud õigusabikulud, mis on tekkinud lepingulise esindaja poolse teenuse osutamisega. Töö kokkuvõttes esitab autor ettepanekud kehtiva regulatsiooni parandamiseks selle tõhusama toimimise huvides. Magistritöö eesmärgiks on analüüsida menetluskulude hüvitamisega kaasnevat enimlevinud probleemi, mis kogumis põhjustavad hüvitatavate kulude piiramist võrreldes tegelike kantud kuludega.

8 RKTkm 3-2-1-63-10

9 Narits, R. Õiguse entsüklopeedia 2. täiendatud ja parandatud trükk. Juura Õigusteabe AS, 2007, lk 133

Autor analüüsib töös võrdlevalt, kuidas on tsiviilasjades kohtumenetluses reguleeritud lepingulise esindaja kulud ja nende hüvitamise analoogia Soome Vabariigi seadusandluses. Vastav seadus Soomes on kehtinud ligikaudu 300 aastat, mis annab hea aluse võrdluse teostamiseks. Aina suurenev eestlaste kogukond Soome Vabariigis puutub Soomes kokku samuti õiguslike probleemidega, mida tuleb lahendada kohtutes. Eestlased moodustavad suurima väliskogukonnna Soome Vabariigis kõigi muude seal elavate ja tööl käivate rahvuste lõikes¹⁰. Oktoobri 2014. a seisuga on Soomes eestlasi mitteametlikel andmetel pea 100 000 inimest¹¹. Viidatud sihtgrupp seda isegi mõne protsendi ulatuses on suur kogum võimalike menetlusosalisi., mistõttu peab autor vajalikuks analüüsida Soome Vabariigi regulatsiooni. Autor vaatleb töös Soomes kehtivat õigust menetluskulude hüvitamise osas tsiviilkohtumenetluses ning võrdleb seda Eesti õigusega eesmärgiga teada saada, kas ja millises osas Eestis kehtivat õigust oleks otstarbekas Soome eeskujul täiendada ja millistel põhjendustel.

Esimese kahe peatüki ülesehitused põhinevad kvalitatiivsel uurimismeetodil. Esimeses peatükis autor sissejuhatavalt selgitab esindusõiguse üldist tähendust ja kehtivas õiguses sisalduvat menetluskulude hüvitamise regulatsiooni. Teises peatükis analüüsitakse põhjalikumalt menetluskulude hüvitamisega kaasnevat probleeme regulatsioonis, protseduuris ja autor annab ülevaate kohtupraktikast ning statistikast. Kolmas peatükk põhineb osaliselt kvalitatiivsel võrdlusmeetodil, kus autor on omavahel võrrelnud Eesti ja Soome Vabariigis kehtivaid menetluskulude hüvitamise regulatsioone ja analüüsib Soome Vabariigis menetluskulude hüvitamisega kaasnevat probleeme. Allikatena on kasutatud erialakirjandust, õigusakte, õigusaktide seletuskirju, kohtulahendeid ja teadusartikleid. Magistritöö näol on tegemist otseselt menetlusõigusest tuleneva probleemiga ja seetõttu on töös põhjendatult palju viiteid kohtupraktikale.

Õiguskirjanduses on leitud, et üheks õigusallikaks võib olla õigustmõistvate institutsioonide otsused¹². Riigikohtu kui autoriteetseima õiguse rakendaja esitatud tõlgendused on olnud ja

10 Krzywacki, J. Saarenmaa, K. Suomen virallinen tilasto. Suomessa työskentelee jo lähes 60 000 vierastyöläistä. Helsinki 2013. Saadaval arvutivõrgus: www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_013.html (10.03.2014)

11 Lehtinen, D. Pk-seutu on jo Viron kuudenneksi suurin kaupunki. Vantaan Sanomat. Saadaval arvutivõrgus: www.vantaansanomat.fi/artikkeli/242336-pk-seutu-on-jo-viron-kuudenneksi-suurin-kaupunki (07.12.2014)

12 Arnio, A. Õiguse tõlgendamise teooria. Õigusteabe AS Juura 1996, lk 12

peavad olema tulevikuski impulsiks, mis peaks mõjutama seadusandjat seaduse muudatusteks ja täiendusteks¹³. Nende asjaolude kogumis on kohtupraktika kasutamine magistritöös põhjendatud. Sealhulgas on autor kasutanud arvukalt soomekeelset kirjandust, õigusakte ja teadusartikleid. Samuti on autor töös vähemal määral kasutanud isiklikust menetluspraktikast pärinevaid fakte ning paljud allikad pärinevad internetist, mis on tänasele infoajastule kohane. Autor kasutab magistritöös läbivalt TsMS-i, kuid selle kohta ei ole koostatud kommenteeritud väljaannet, kuna nimetatud seadus on tihti muutunud oluliselt viimaste aastate jooksul ning muutus menetluskulude hüvitamise osas ka magistritöö kirjutamise käigus.

13 Kull, I. Lahe, J. Ots, J. Torga, M. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktika seadusandja mõjutajana. *Juridica*, 2009, nr 8, lk 555

1. Õigusabi kulud tsiviilkohtumenetluses

1.1. Legaaldefiniitsioon ja kulude liigitus seaduses

Lepinguline esindamine on esindusõiguse üks alaliike seadusest tuleneva esindusõiguse kõrval. Esindusõiguse defineerib TsÜS § 117 lg 1 ja selleks loetakse õiguste kogumit, milliste piires volitatud esindaja tegutseb esindatava nimel Selle eelduseks on esindajale volituse andmine¹⁴. Tsiviilasjades nii hagi- kui hagitamenetluses lepingulise esindaja menetluskulude alusdefiniitsiooni ja liigituse määrab TsMS § 138, § 139, § 143 ja § 144. Nimetatud õigusakti § 138 sätestab, et menetluskuludeks on menetlusosaliste kohtukulud ja kohtuvälised kulud. Kohtukuludeks loeb seadusandja menetluse alustamiseks tasutavat riigilõivu, kautsjonit ning asja läbivaatamise kulusid TsMS § 138 lg 2 tähenduses. Kohtuvälisteks kuludeks TsMS § 144 järgi loetakse menetlusosaliste esindajate ja nõustajate kulud, menetlusosaliste sõidu-, posti-, side-, majutus- ja muud sellesarnased kulud, mis on kantud seoses menetlusega, menetlusosaliste saamata jäänud töötasu või muu püsiv sissetulek, seaduses sätestatud kohtueelse menetluse kulud, välja arvatud juhul, kui hagi on esitatud hiljem kui kuus kuud pärast kohtueelse menetluse lõppu, kohtutäituri tasu hagi tagamise eest ja hagi tagamise määruse täitmise kulud, kohtutäituri tasu menetluskulude kättetoimetamise eest, menetluskulude kandmisel menetlusabi taotlemise avalduse menetlemise kulud, maksekäsu kiirmenetluse kulud, lepitusmenetluses osalemise kulud.

Küll aga väärrib mainimist ja lahtkirjutamist menetlusosalise õigusabikulude hüvitamine kohtueelses menetluses. Riigikohus on antud küsimuses väljendanud¹⁵, et TsMS-i mõttes on sellisteks kuludeks menetlusosaliste esindajate ja nõustajate kulud, mis on seotud konkreetse tsiviilasjaga, st hagiavalduse koostamise ja edasise menetlemise kulud. Kohtueelses menetluses kantud õigusabikulude hüvitamist ei saa nõuda TsMS-i menetluskulude hüvitamise regulatsiooni alusel.

Ka kohtueelsetes menetlustes (töö- ja üürivaidlus komisjonide menetlused, asja omavahelises vaidluses enne kohtusse jõudmist) tekkinud õigusabi kulude hüvitamist on võimalik nõuda

14 Varul, P. Kull, I. Kõve, V. Käerdi, M. Saare, K. Tsiviilõiguse üldosa, kirjastus Juura 2012, lk 190-191
15 RKTKm 3-2-1-63-10

menetluse vastaspoolelt. Taolise nõude aluseks on võlaõigusseaduse¹⁶ (edaspidi VÕS) tekitatud kahju hüvitamise sätted §-d 115 lg 1 ja 127-128. Viidatud kulusid on alama astme kohtud mitmetel juhul¹⁷ väljamõistnud vaidluse võitnud poole kasuks, kus asja põhivaidlus kohtusse ei jõudnudki lahenedes kohtuvälises menetluses.

TsMS on ainus õigusakt, mis reguleerib kogu õigusabikulude tagasisaamist tsiviilkohtumenetluses. Samuti reguleerib sama õigusakt menetlusabi korras menetlusosalise riigilõivust vabastamisest. Muu hulgas, leidub termin „menetluskulu“ eelkõige esindaja õigusabi kulu tähenduses, mitmetes muudes õigusaktides, mis reguleerivad terminit nii haldus-, kui ka kriminaalmenetlustes.

Keskkonnastutuse seaduses¹⁸ on sätestatud ammendav kulude nimekiri, mis seondub keskkonnakahju vältimise ja hüvitamisega, määratledes kahjutekitaja poolt hüvitatavateks kuludeks ka õigusabikulud. Nimetatud põhimõtte sarnaneb TsMS regulatsiooniga.

Riigi õigusabi seadus¹⁹ reguleerib põhjalikult riigi poolset õigusabi esindaja määramisel ja selle andmist või mitteandmist taotlejale ja kaasnevate kulude hüvitamist või mittehüvitamist. Regulatsioonis on mitmeid sarnasusi TsMS regulatsiooniga.

Võlaõigusseadus määratleb õigusabikulude hüvitamise põhimõtted kindlustuslepingutes. Sealhulgas üldisest tekitatud kahju regulatsioonist lähtuvalt on võimalik kohtuväliseid õigusabi kulusid kaotajalt nõuda ka mitte kohtulikes vaidlustes. Sarnasusi TsMS regulatsiooniga on vähe.

Halduskohtumenetluse seadustik²⁰ kohaselt on menetluskulud menetlusosalise õigusabi kulude tähenduses reguleeritud väga lähedalt samuti nagu TsMS-is.

Kriminaalmenetluse seadustik²¹ määrab, et menetluskulud on menetlusosalise esindamise kulud kui teda esindab kaitsja kriminaalmenetluses. Seadustik reguleerib nende hüvitamise korda

16 Võlaõigusseadus RT I, 29.11.2013, 4

17 PMKm 2-12-5348, HMKm 2-08-12334

18 Keskkonnastutuse seadus RT I, 16.05.2013, 5

19 Riigi õigusabi seadus RT I, 18.04.2013, 5

20 Halduskohtumenetluse seadustik RT I, 23.12.2013, 38

21 Kriminaalmenetluse seadustik RT I, 26.02.2014, 8

eelkõige haakudes riigi õigusabi korras määratud esindajale. Reguleerib väga üldsõnaliselt ja ei sarnane TsMS regulatsiooniga.

Liikluskindlustuse seadus²² reguleerib varakahju tähenduses ka õigusabikuluseid. Sarnasus TsMS regulatsiooniga on olematu.

Tartu Ringkonnakohtu kohtunik Andra Pärsimägi on öelnud menetluskulude kohta, et menetluskulud peaksid samaaegselt täitma kolme funktsiooni:

- katma menetluse läbiviimise kulu;
- sundima kaaluma menetluse alustamise otstarbekust ja juba menetluses osalejat suunama käituma heas usus, sh tuleb igakord kaaluda, kas taotluse esitamine või taotlusele vastuvaidlemine või edasikaebamine on menetluse seisukohalt oluline või suurendab see üksnes aja- ja menetluskulu;
- võimaldama kohtule juurdepääsu igale õiguste kaitset vajavale isikule.

Menetluskulude juures on oluline:

- kulude esialgse kandja määratlemine;
- kuludest vabastamise võimalused;
- kulude jaotamine;
- kulude kindlaksmääramine;
- kulude tegelik tagasisaamine.²³

Lisaks eelnevale avardab ka Eesti Advokatuuri eetikakoodeks²⁴ kulude definitsiooni ja üldpõhimõtteid järgnevalt. Esmalt sätestab koodeks, et advokaaditasu suurus on konfidentsiaalne teave, kuid konfidentsiaalsuse rikkumiseks ei loeta teenustasu hüvitamise avaldust esitatuna kohtule. Koodeksi paragrahv 17 sätestab tervikuna, et advokaadi teenustasu suurus ja vorm lepitakse kokku õigusteenuse lepingus. Lisaks sellele kui kliendil võib-olla õigus saada riigi

²² Liikluskindlustuse seadus RT I, 01.06.2013, 9

²³ Pärsimägi, A. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine. 2014 kirjastus Juura, lk 219

²⁴ Eetikakoodeksi digesta. Saadaval arvutivõrgus:

<https://www.advokatuur.ee/est/oigusaktid/eetikakoodeks/eetikakoodeksi-digesta> (15.11.2014)

õigusabi on advokaat kohustatud teda sellest teavitama. Kui kliendile osutatakse õigusteenust riigiabi korras on advokaadil keelatud lisakulude hüvitamist nõuda oma kliendilt. Olukorras, kus klient ei tasu advokaadile tasusid on advokaadil õigus teenuseosutamise lõpetada ja muuhulgas jätta enda valdusesse asja materjalid. Veel on nimetatud, et advokaat peab teenuse osutamisel hoiduma põhjendamatu kulunõude esitamisest kliendile.

1.2. Menetlusosalise kulude kandmine praktikas

Menetlusosalise rahalised kulud õigusabile algavad tegelikkuses juba kohtueelse menetlusega. Kirjutamata hea tava järgi püütakse esmalt probleemi lahendada kohtuväliselt. See aga ei tähenda, et õigusteenuse osutaja kohtuvälises menetluses osutaks kutseteenust tasuta. Teistpidi jällegi ei pruugi neid kulusid tekkida, kui menetlusosaline on kohtuväliselt püüdnud ise probleemi oskuslikult lahendada ja suudab seda kirjalikus vormis tõendada. Praktikas on aga võimalik kohtuvälise lahendi puhul võitnud poolel ka sellises olukorras nõuda tagasi omi kantud õigusabikuluseid. See toimuks VÕS tekitatud kahju sätete alustel, on maakohtud leidnud²⁵ ja samuti Riigikohus²⁶. Sellisel juhul pole võimalik taolist nõuet teostada TsMS-i menetluskulude tagasisaamise sätete alustel.

Ükski õigusteenuse osutaja ei saa üheselt kunagi öelda oma kliendile, kui palju läheb kohtuasi temale kokku maksma. Saab rääkida vaid eeldatavatest kuludest. Kord menetlust alustades on menetlusosaline edasiste kulude kandmisega seotud kuni menetluse lõpuni. Täpsed kulud kohtumenetluse algatamiseks koosnevad üldreeglina kahest komponendist. Esimene neist on õigusteenuse osutaja tasu ja teine on asja alustamisega kaasnev riigilõiv. Samas ei pruugi viimast üleüldse kaasneda, seda juhul kui tegemist on näiteks elatisehagiga, mis on riigilõivu vaba vastavalt riigilõivuseadus²⁷ § 22 lg 1 p 2 (edaspidi RLS). Seega on kohtumenetluse algatamise kulusid ühtpidi võimalik täpselt prognoosida vaid alustavalt. Näiteks hagiavalduse esitades, kuid mitte enam selles, milliseks ja kui pikaks vaidlus tegelikult kujuneb. Ilmselgelt, kui vastaspool on passiivne ja ei reageeri kohtu korraldustele hagile vastata või ei ilmu ka kohtuistungile, ei saa asja algatanud kulud oluliselt suureneda menetlusosalisele. Samas miski ei välista, et vastaspool astub vastulausetega sügavasse vaidlusesse ning otsustab tema kahjuks tehtud lahendi

25 PMKm 2-12-5348, HMKm 2-08-12334

26 RKTKo 3-2-1-138-10

27 Riigilõivuseadus RT I, 21.03.2014, 16

edasikaevata, esitada põhjendamatu taotluseid menetlusse venitamiseks jne. Viimast pole võimalik prognoosida kuidagi. Vastaspoole näol võib olla pahatahtlik vaidleja, kes sihilikult kurnab menetlusosalist.

Õigusteenuse osutaja tasu pole seadusega reguleeritud ja see on kõikumine vastavalt teenuseosutajale. Autorile teada olevalt on turu keskmine teenuseosutamise hind (seisuga 04.2014) õigusbüroodel 60-85 eurot/h, millele lisandub käibemaks. Hinnad on avaldatud õigusbüroode kodulehtedel²⁸. Advokaadibüroode tunnitasu algab alates 100 eurost, millele lisandub käibemaks. Huvitav vahe on, et advokaadibüroo kodulehtedel (10 erinevat bürood) pole mitte ühelgi bürool avaldatud oma hinnakirja. Riigikohus on mitmetes lahendites²⁹ pidanud mõistlikuks tasumääraks advokaadist lepingulise esindaja puhul tunnitasu 110-120 eurot, mille põhjal menetluskulude hüvitamise küsimusi on käsitletud.

Õigusabikulude suurus on alati võrdelises seoses osutava õigusteenuse mahuga, asja keerukuse, kohtuistungite arvu ja nende kestvusega. Menetlusosalise kulud kasvavad iga teenuseosutaja poolt tehtud toiminguga, olgu selleks peale hagiavalduse esitamist järgnev vastaspoole seisukohale ja taotlustele vastamine, suhtlemine vastaspoolega kompromissi saavutamise üle ja kohtuistungist osavõtmise vms. Kogu menetluse kestel kuni kohtuotsuseni tuleb reeglina kõik kaasnevad kulud seoses õigusteenuse osutamisega tasuda menetlusosalisel endal kui just menetlusosalisele pole antud riigi poolset menetlusabi. Praktikas on tegemist reeglina alates sadadesse eurodesse ulatuvate kuludega kui probleem laheneb kohtuväliselt. Kohtumenetluses võib teenuseostjad oodata aga kuni tuhandetesse eurodesse ulatuvad kulud. Tuleb aga toonitada, et need piirid pole absoluutsed vaid üksnes hinnangulised. Mõistagi kui kohtumenetlus jätkub teises ja kolmandas kohtuastmes suurenevad ka kulud õigusabile kordades. Võib küüniliselt öelda, et õigusteenuse osutaja küsib tasu iga liigutuse eest ja võidab rahaliselt ka juhul kui tema klient kaotab. Praktikas pole harvad juhused, kus näiteks võlanõuete puhul osutuvad(-ksid) kulud õigusteenuse ostmisel suuremaks kui nõutav võlg või mitterahaline hüve ise. Aga sel põhjendusel ei pruugi oma nõudeõiguse teostamine tingimata pooleli jääda. Autori isiklikust kogemusest

28 www.cityoigusabi.ee/et/oigusteenused-oigusteenuste-hinnakiri-oigusabi-hinnad.html
[www.claudiuslaw.com/et/oigusteenused-oigusabi-osutamise-tingimused-ja-oigusteenuste-hinnakiri#%C3%95igusteenuste%20hinnakiri](http://www.claudiuslaw.com/et/oigusteenused-oigusabi-osutamise-tingimused-ja-oigusteenuste-hinnakiri/#%C3%95igusteenuste%20hinnakiri)
www.puurits.ee/hinnakiri/ (kõik seisuga 20.12.2014)

29 RKKKo 3-1-1-66-12, RRTKm 3-2-1-93-13, RRTKm 3-2-1-92-13

lähtuvalt ajavad menetlusosalised tihti taga oma põhimõttelist õigust: raha polegi enam oluline, vaid oluline on teosest „Tõde ja õigus“ tuttav põhimõte. Autori praktikas on esinenud ka olukordi, kus isikud, kelle suhtes on algatatud kohtumenetlus on loobunud õigusteenuse ostmisest kaasnevate kulude tõttu. Muuhulgas peeti nendel juhtudel keeruliseks ja mõtetuks asuda taotlema kohtult riigi õigusabi korras esindaja määramist olles pessimistlikult häälestatud Eesti Vabariigilt saadava mis tahes abi suhtes. Viimane meelestatus oli põhjendatud üleüldisest riigi ja eksisteeriva õigussüsteemi vastasusest. Kuigi mitmel puhul oleks odavam tasuda õigusabikulused, kuivõrd lasta enda kahjuks kohtul otsus langetada. Kuidas aga on võimalik omad õigused maksma panna või ennast õiguslikult kaitsta vastaspoole nõude eest ilma selleks õigusteenuse kulusid kandmata vaatleb autor järgmistes ala peatükkides.

1.3. Riigipoolne õigusabi ja menetluskulude hüvitamine

Põhiseadus³⁰ § 15 (edaspidi ka PS) esimese lause kohaselt on õigus igal inimesel pöörduda kohtusse kui tema õiguseid ja vabadusi on rikutud. Selle näol on tegemist nii põhiõigusega kui ka õigusriigi ühe olulisima põhimõttega. Kohtusse pöördumisega või enda oskusliku kaitsmisel kohtumenetluses ei tule iga isik ise toime. Selleks tuleks isikul kasutada õigusteenuse osutaja kaasabi. Viimane on mõistagi tasuline ja tavaliselt kulukas teenus. Seda nii riigilõivu tasumise kohustuse näol kui ka õigusteenuse osutaja palkamisega. Et isik saaks oma põhiõigust teostada kohtusse pöördumise näol võimaldab riik isikul taotleda kohtumenetluses osalemiseks riigi poolset õigusabi. Kui isik selleks ise suuteline pole.

Oluline on rõhutada, et riigi õigusabi võimaldatakse isikule ka kohtueelses menetluses. Selle andmist, tingimusi ja kõike seonduvat reguleerib riigi õigusabi seadus³¹ (edaspidi ka RÕS). Igal üksikul juhul otsustab kohus esitatava taotluse alusel, kas isikule abi võimaldada või mitte. Riigi õigusabi võimaldatakse kõigile isikutele (RÕS § 4 lg 1) selliselt, et isikule võimaldatakse menetluses kasutada riigi kulul määratud advokaati. Olulisena toob autor esile, et mitte advokaadist lepingulised esindajad siia ei kvalifitseeru, kuivõrd RÕS § 5 alusel on kindlaksmääratud, et riigi õigusabi osutamist teostavad üksnes advokatuuri liikmed. Mis näitab autori arvates selgelt, et riik usaldab pigem advokaate rohkem kuivõrd TsMS § 218 lg 2

³⁰ Põhiseadus RT I, 27.04.2011, 2

³¹ Riigi õigusabiseadus RT I, 18.04.2013, 5

tähenduses mitte advokaadist lepingulist esindajat.

Menetlusabi (TsMS § 180-193) antakse isikule seoses riigilõivu tasumisega tsiviil- või halduskohtumenetluses ja sellega reguleeritakse riigi kulul määratud advokaadi kulude tasustamise kord või nendest vabastamine. Riigi õigusabi tähendab seda, et õigusteenusega kaasneva riigilõivu tasub alustavalt riik menetlusosalise eest. Seda juhul kui kohus on otsustanud menetlusosalisel anda menetlusabi. Tegelikult ei tähenda abi andmine täiesti tasuta teenuse pakkumist riigi kulul. Näitena võidakse tasuta õigusabi määramisel panna isikule kohustus tasuda tekkinud kulud osaliselt või täielikult peale menetluse lõppemist. Praktikast tähendab see võimaldamist osamaksetena kulusid tasuda.

Autor on töös keskendunud eelkõige tsiviilasjadega seonduvate esindaja menetluskulude hüvitamisele ja ei puuduta pikemalt RÕS-i ega menetlusabi andmist. Olgu öeldud, et nimetatud õigusakt laieneb ja reguleerib isiku abi saamise võimalusi ka muudes menetlustes lisaks tsiviilasjade menetlemisele. Riigi õigusabi taotlemisel tuleb kohtule esitada seadusega kindlaksmääratud vormi³² põhjal taotlus riigi poolse õigusabi saamiseks (RÕS § 9 lg 1, § 12 lg 1).

Sarnaselt, kindlaksmääratud vormi põhjal³³, toimub ka menetlusabi taotlemine, tulenevalt TsMS § 185 lg 1. Taotluse alusel võib kohus menetlusabi saamiseks määrata, et menetlusabi saaja:

- vabastatakse täielikult või osaliselt riigilõivu või kautsjoni maksmisest või muude kohtukulude või menetlusdokumentide tõlke kulude kandmisest;
- võib tasuda riigilõivu, kautsjoni või muud kohtukulud või menetlusdokumentide või kohtulahendi tõlke kulud osamaksetena kohtu määratud tähtaja jooksul;
- ei pea maksma tasu menetlusabi korras määratud advokaadi õigusabi eest või ei pea seda tegema kohe või täies ulatuses.

Menetlusabi andmise lahendamisel hindab kohus, kas selle võimaldamiseks eksisteerivad üheaegselt kõik järgmised eeldused:

- isik vajab menetlusabi oma majandusliku kehvast seisundist tõttu (TsMS § 181 lg 1 p 1, §

32 Riigi õigusabi taotleja majandusliku seisundi teatistes sisalduvate andmete loetelu - RT I, 31.12.2010, 50 Justiitsministri määrus

33 Menetlusabi taotluse ning sellele lisatava teatise näidisvorm ja näidisvormis sisalduvate andmete loetelu - RT I, 29.10.2013, 13 Justiitsministri määrus

186);

- seadusest lähtuvalt pole menetlusabi andmine välistatud (TsMS § 181 lg 3, TsMS § 182 lg 2);
- on piisav alus eeldada, et kavandatav menetluses osalemine on edukas³⁴ (TsMS § 181 lg 1 p 2, lg 2).

On oluline rõhutada, et nimetatud eeldused peavad kõik eksisteerima üheaegselt. Selle eelduse täituses on olulisim koosseis täidetud riigipoolse menetlusabi võimaldamiseks kohtumäärusega. Reguleerimine selle kohta, kui palju peab taotleja põhjendama ja tõendama oma (ja temaga koos elavate perekonna liikmete) varalist seisundit, on õigusaktis üpris põhjalik. Seda arusaadaval põhjusel, et ei tekiks olukord, kus tegelikult maksejõuline isik saaks kasutada piiratud eelarvelisi riigivahendeid menetlusabi saamiseks. Autori hinnangul võib inimesele osutada ainuüksi juba taolise avalduse esitamine ülejõu käivaks, kui teda lepinguline esindaja ei aita selles.

Kui riigi õigusabi määramiseks riigi poolt, andmise eeldused pole täidetud, võib kohus riigi õigusabi andmisest keelduda, mille alused on sätestatud RÕSi § 7. Selle kohaselt riigi õigusabi ei anta juhtudel, kui taotlejal on võimalik kanda kulud oma suuremate raskusteta realiseeritava vara arvel (eelkõige väärtpaberid jm suhteliselt likviidsed varad) või juhul, kui eeldatavad õigusabikulud ei ületa taotleja keskmist kahekordset kättejäävat kuu sissetulekut.

Riigikohus on 2010. a avaldanud menetlusabi andmise kohta analüüsi³⁵ leides, et kohus vabastas isiku riigilõivu tasumisest täielikult ligikaudu 35%-l juhtudest, osaliselt vabastati ja/või kohustati lõivu tasuma osamaksetena ligikaudu 37%-l juhtudest ning täielikult jäeti vabastamata ligikaudu 28%-l juhtudest. Riigi õigusabi anti ilma hüvitamiskohustusega 52%-l juhtudest, kohustusega hüvitada osaliselt või täielikult 30%-l juhtudest, riigi õigusabi ei antud 18%-l juhtudest. Menetlusabi andmata jätmise võib mõnel juhul rikkuda isikute õigust oma õigusi kohtus tõhusalt realiseerida. Nimetatut on kinnitanud ka Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium oma otsusega³⁶.

34 Pärsimägi, A. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste lahendamine. 2011 kirjastus Juura, lk 85.

35 Lillsaar, M. Menetlusabi andmine tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Riigikohus. Tartu 2010. Saadaval arvutivõrgus: www.riigikohus.ee/vfs/1033/Menetlusabi_tsiviilkohtumenetluses.pdf (12.03.2014)

36 RKPJKo 3-4-1-6-09

Menetlusabi v.a hüvitamiskohustuseta antav riigi õigusabi on sisuliselt siiski laen. TsMS-s sisalduv menetlusabi regulatsioon näib kindlustavat, et menetluskulud tasuvad lõppkokkuvõttes menetluse pooled. Eriti teravalt puudutab see probleem riigilõivu tasumisest osalist vabastamist. Seetõttu tekib küsimus, kas menetlusabi tagab ikka sellisel kujul PS §-s 15 sätestatud kohtusse pöördumise õiguse, mille tõstatas viidatud analüüsi autor.

1.4. Menetluskulude tagatise nõue

Kohtusse pöördub avaldaja tavaliselt põhjendatud ja tõendatud nõudega. Alati pole võimalik eeldada, et menetlusosaline käitub heauskselt esitades hagi tema suhtes toimunud õigusriive tõttu. Või pole avaldaja kohtumenetluse edukuse perspektiivis ja oma nõude tõendatuses kindel. Sellises olukorras võtab avaldaja endale lisariski, kus menetluse kaotuse korral jätab kohus tema kanda ka vastustaja menetluskulud. Kohtumenetlus on kulukas ja aegavõttev protsess mõlemale menetlusosalisele. Tuleb arvestada, et kohtusse pöördumisega võib avaldaja ka sihilikult tekitada vastaspoolele nii ajalisi kui rahalisi kulusid. Sellepärast ongi vaja hinnata hiljem menetluskulude hüvitamisel nende vajalikkust ja põhjendatust. Kantavad menetluskulude jääksid vastustaja rahaliseks kuluks, milliseid ei pruugi ta avaldaja maksejõuetuse korral praktikas hüvitatud saada. TsMS § 196 tervikuna sätestab alused, millistel juhtudel on tagatise määramine võimalik ja millal mitte. Säte on põhiliselt vastustaja huve kaitsev pahatahtliku ja perspektiivitu nõude osas. Sätte eesmärk on vastustajat kaitsta võimaliku rahalise kahju saamise eest menetluskulude kandmisest, millised võivad jääda avaldaja poolt talle hüvitamata. Seda olukorras, kus kohus otsustab vaidluse lahendada vastustaja kasuks, kes kasutas menetluses lepingulise esindaja abi.

Avaldaja halb majanduslik olukord, pankrotis olemine või tema suhtes pooleliolev pankrotimenetlus võibki osutada piisavaks aluseks tagatisnõude rahuldamiseks. Kaalukaks põhjenduseks võib olla ka varade puudumine, mille arvelt võidakse tulevikus vastustaja menetluskulusid hüvitada. Tagatise andmist vastustaja kasuks võib viimane taotleda terve kohtumenetluse kestel ja seda ka korduvalt. Üldprintsiibi kohaselt saab tagatist nõuda vaid tulevaste eeldatavate, kuid mitte tagatise avalduse esitamise ajaks juba kantud kulude katteks. Nimetatud printsiipi toetab ka Riigikohtu praktika³⁷. Tõendamise koormus lasub vastustajal näitamaks, milliseid kulusid vastustaja tulevase menetluse jätkamiseks prognoosib on Riigikohus

37 RKTko 3-2-1-39-08

leidnud.³⁸

Tagatise avaldusele pole seadusandja määranud kindlat sisu- ega vorminõuet. Taotluse võib esitada kohtuistungil ka suuliselt. Olulisim nõue avaldusele on, et selles sisalduksid järgmised faktorid:

- tagatise nõudmise eeldused on täidetud;
- vastustaja menetluskulud on kandmata;
- summa, millises ulatuses eelduslikult tuleks vastustajal menetluskulusid kanda;
- tagatise nõudmine on vastustaja jaoks oluline;
- tagatise nõudmine ei piira avaldaja võimalust kohtusse pöörduda ebaõiglaselt;
- tagatise suurus ja selle andmise viis.

Majanduslik olukord ei saa ega tohiks olla takistuseks oma õiguste kaitseks kohtusse pöördumisel. Tagatise avalduse esitamiseks ei kaasne sellega riigilõivu tasumise kohustust ega muid kulusid.³⁹ Eelneva seisukohaga autor ei nõustu. Seadus otsesõnu sätestab (TsMS § 196 lg 3), et pankroti korral on põhjendatud menetluskulude tagatise määramine. Ainult erakorraliste asjaolude kohtu ette toomisel saab tagatist mitte nõuda.

Seadusandja pole kehtestanud tagatise vormi rahalisena, seega tagatise liik ei pea olema kindel rahasumma. Tagatisenõude võib esitada ka mitterahalises nõudes, näiteks avaldaja esindaja (juriidilise isiku puhul) isikliku käenduse andmiseks või kohustada kolmandat isikut käendust andma. Tegemist on kohtu valikuõigusega lähtuvalt vastustaja avaldusest ning vaidluse sisulistest asjaoludest.

Kohus lahendab vastustaja vastava avalduse määruse tegemisega. Vastustaja avaldus toimetatakse kätte ka avaldajale, kellel on õigus sellele vastuvaielda. Määruse rahuldamisel tuleb avaldajal tasuda määruse järgne summa kohtu deposiitkontole, mis annab vastustajale teatava menetlusliku eelise. Sellega vabaneb vastustaja oma menetluskulude kahjumisse kandmise riskist ja võib üldse pääseda menetlusest. Seda olukorras, kus avaldaja jätab määruse järgse

38 RKTKm 3-2-1-158-09

39 Pärsimägi, A. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste lahendamine. 2011 kirjastus Juura, lk 188-189.

tagatistraha tasumata, jätab kohus hagiavalduse läbi vaatamata, millega menetlus lõpetatakse TsMS § 423 lg 1, p 12 ja § 426 alustel. Määruse rahuldamata jätmisel jätkub menetlus etapist, kus see pooleli jäi tagatise avalduse saamise hetkel. Avaldaja, keda kohustatakse määrusega tagatis andma, omab õigust määrusele esitada määruskaebus Ringkonnakohtule, kuid Ringkonnakohtu määrus pole enam edasikaevatav Riigikohtule tulenevalt TsMS § 196 lg 4. Õiguskantsler on möönanud⁴⁰, et üheastmelise vaidlustamise võimalus on intensiivne riive põhiseaduslikule õigusele saada ulatuslikku ja igakülget kohtuliku õiguste kaitset, kuid pole Põhiseadusega vastuolus. Samal ajal aga ei oma vastustaja kaebeõigust, kui tagatise avalduse jätab kohus rahuldamata, kuna TsMS-s puudub õigusnorm, mis seda lubaks.

TsMS §-st 196 ei nähtu otsesõnu, et millistest kulude piirist tuleks vastustajal lähtuda tagatise määramise avalduse esitamisel. Vastuse annab siin Riigikohtu praktika⁴¹, millistest selgub, et vastustaja pidi arvestama tema vastu esitatud hagi ajal kehtinud hüvitatavate kulude piirmääraga ehk tänaseks kehtetu VV määrusega 137. Nõutavad kulud ehk tagatis ei või ületada viidatud määruses ettenähtud kulude piire. Tõsi küll, et tänases päevas pole enam viidatud kehtetust määrusest enam võimalik lähtuda, mis annab kohtule oluliselt suurema ruumi kulude määramiseks.

Õiguskirjanduses⁴² on leitud, et tagatisest vabastamise võimalused on mitmeid. See tähendab, et kohus peab iga kordselt põhjendama, kas selleks esinevad alused või mitte. Selleks peavad üheaegselt esinema järgmised faktorid:

- 1) täidetud on kõik tagatise nõudmise eeldused;
- 2) esineb üks seaduses nimetatud alustest:
 - hagejal on menetluskulude katteks Eestis piisavalt vara või talle kuuluvad Eestis asjaõigusega piisavalt tagatud nõuded;
 - hagejalt ei saa tagatise andmist majanduslikel põhjustel mõistlikult oodata;

40 Õiguskantsler Indrek Teder. Vastus avaldusele. Tagatis menetluskulude katmiseks. 29.06.2013
Saadaval arvutivõrgus:

www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_seisukoht_vastuolu_mittetuvasutamise_kohta_tagatis_menetluskulude_katmiseks.pdf (29.03.2014)

41 RKTkm 3-2-1-156-09

42 Pärsimägi, A. Muutuv kohtumenetlus: menetlustoimingud ja –tähtajad, vastuväide kohtu tegevusele, hagi tagamine. Juridica. 2009, 7, lk 450.

- hagejalt ei saa tagatise andmist muudel põhjuste mõistlikult oodata.

3) hagi tagamata jätmisega:

- võivad hagejale kaasneda rasked tagajärjed;
- oleks see hageja suhtes muul põhjusel ebaõiglane.

Sellest nähtub nii seadusandja kui kohtute tõlgendus, mille kohaselt peab kohus TsMS § 196 lg 1 p 3 rakendamisel leidma tasakaalu poolte õigustatud ja põhjendatud huvide ning konkreetse juhtumi oluliste asjaolude vahel. Samas tuleb ka arvestada seadusandja antud täiendavaid juhiseid TsMS § 196 lg-tes 2 ja 2¹, mille alustel võib kohus jätta avalduse rahuldamata. Autor peab sätet mõistlikuks arvestades selle tähendusliku eesmärgi. Vastustajale on loodud menetluslik võimalus ennast õiguslikult kaitsta võimaliku menetluskulude mitte tagasisaamise riski eest. Teistpidi võib see avaldajale, kes pole hagiavaldust pahatahtlikult esitanud, põhjustada hagi läbivaatamata jätmise. Seda juhul, kui kohus rahuldab tagatise määramise ulatuses, mida avaldaja täita ei suuda. See aga võib riivata avaldaja põhiõigust kohtulikule menetlusele. Samuti eksisteerib õigusriive vastustaja huvide kaitsmisega. Näiteks kui kohus jätab määrusega tema avalduse rahuldamata pole vastustajal võimalik sellele kaebust esitada, kuna määrus pole edasikaevatav. TsMS-is ei eksisteeri regulatsiooni taolise olukorra jaoks.

Harju Maakohtu menetluses olnud tsiviilasjas⁴³ rahuldas kohus vastustaja tagatise avalduse määrares hagejale kohustuse tasuda 19 000 eurot vastustaja võimalike tekkivate menetluskulude katteks kohtu deponiitkontole. Hageja vaidlustas maakohtu määruse esitades määruskaebuse Ringkonnakohtule. Teise astme kohus vähendas tagatise 9900 eurole, kuid nõustus maakohtu määruses märgitud põhjendusega. Maakohus põhjendas määrust asjaoluga, et hageja pole tõendanud kohtule oma maksevõimet piisava registrivara olemasoluga. Kohus nõustus kostja avaldusega, et hageja kahe majandusaasta aruanded olid registripidajale esitamata, mis võib põhjustada hageja kustutamise Äriregistrist.

Sellises olukorras jääksid vastustaja menetluskulud hageja poolt tasumata, mistõttu oli tagamise avaldus põhjendatud piisavalt ja maakohus rahuldab selle täielikult. Kui õiglane selles olukorras oli kostja kasuks tagatis seada on autori arvates vägagi küsitav. Lahendi põhjal selgus, et hageja nõue oli motiveeritud asjaolust, et kostja esindaja oli pahatahtlikult hõivanud hageja raamatupidamise. See omakorda viiski olukorrani, kus majandusaasta aruandeid polnud võimalik

43 HMKm 2-13-10290

registripidajale esitada, mis oli otseses põhjuslikus tingides majandusaasta aruannete esitamise võimatuse.

2. Menetluskulude hüvitamise regulatsioon ja menetluslikud probleemid

2.1. Varem kehtinud, kehtiv ja tulevikus kehtima hakkav regulatsioon

Autor annab ülevaate, kuidas on toimunud regulatsioon menetluskulude hüvitamise kohustustes tsiviilasjades alates 2006. aastast. Menetluslikus mõttes loetakse menetluskulude kindlaksmääramise menetlust iseseisvaks hagita menetluseks⁴⁴, mis lahendatakse praktikas nn põhimenetluse järgselt. Hagita menetluses lahendatavas asjas rakendab kohus TsMS § 447 lg 7 kohaselt uurimispõhimõtet. Kohus kontrollib menetluskulude hüvitamise avalduse vastavust seadusele ja avalduse tõendatust ka juhul, kui sellele menetluse vastaspool pole esitatud vastuväidet. Seejuures pole kohus TsMS § 477 lg 5 järgi seotud menetlusosaliste esitatud asjaoludega ega nende hinnanguga asjaoludele. Ka TsMS § 5 lg 3 kohaselt selgitab kohus hagita asjas ise asjaolud ja kogub selleks vajalikud tõendid, kui seaduses pole ette nähtud teisiti.⁴⁵

Menetlusosalistel tuleb arvestada ka ajalist määratlust menetluskulude kindlaksmääramise taotluse esitamisel. Kulude nimekiri ja dokumendid tuleb esitada maakohtule enne kohtuvaidlust ja ringkonnakohtuga seotud kulude osas taotlus koos lisadega enne asja sisulise arutamise lõpetamist või kirjalikus menetluses kohtu poolt määratud dokumentide esitamise tähtajaks. Kui kulude hüvitamise taotlust ei esitata kaotab pool õiguse kulude hüvitamist taotleda. Kirjeldatud kord kehtis menetluses olevates asjades, kui hagi oli menetlusse võetud enne 01.01.2006.a

Alates 2006. aastast kehtiva kahe astmelise menetluse kehtestamise eesmärgiks oli menetluskulude kindlaks määramise lahutamine asja põhimenetluses otsuse tegemisest ning kohtu vabastamine aja nõudlikust ja küllaltki keerulisest menetluskulude arvestamisest enne põhi menetluses langetatud otsuse lõpliku jõustumist. Nii saab kahe astmelise menetluse korral arvestada menetluskulud lõplikult ja täpselt välja alles siis, kui kulude põhimõttelist jagunemist ei saa menetlusosaline enam vaidlustada, selgub seletuskirjast⁴⁶.

44 RKTkm 3-2-1-161-11

45 RKTkm 3-2-1-65-13

46 Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu seletuskiri 208 SE I, lk 18. Saadaval arvutivõrgus: www.eelnoud.valitsus.ee (dokumendi nr 3-3-01/5004, seisuga 02.04.2014)

Alates 01.01.2006. a jõustusi TsMS-s muudatused, mis muutsid oluliselt seni kehtinud olulisi põhimõtteid ja muudeti ka terminoloogiat. Senine kulude koondtermin „kohtukulu“ asendati terminiga „menetluskulu“ ning hakati eristama kohtukulu ja kohtuvälist kulu. Eraldati menetluskulu jaotus ja menetluskulude kindlaksmääramine, selliselt et jaotuse põhimõtteline osa (kumma menetlusosalise kanda jäeti ja kui palju) jäi põhimenetlusse. Kohus pidi edaspidiselt kulude jaotuse märkima kohtulahendisse ka juhul, kui menetlusosalised seda ei taotlenud, TsMS § 173 lg 2 järgi. Kulude tagasisaamiseks pidi menetlusosaline esitama taotluse kulude kindlaksmääramiseks koos kulude nimekirjaga 30 päeva jooksul alates lahendist, mis määras kulude jaotamise.⁴⁷

Järelmenetluses kulude kindlaksmääramise üldreeglist sätestas seadus erandid, millega kohtule anti diskretsioon määrata kulude rahaline suurus koos lõpplahendiga. Üheks taoliseks võimaluseks oli lihtmenetlus TsMS § 405. See kehtis kuni 31.12.2008. a ülddeklaratsioonina, mille kohaselt kohus võis hagi menetleda oma õiglase äranägemise kohaselt lihtsustatud korras, järgides üksnes käesolevas seadustikus sätestatud üldisi menetluspõhimõtteid. Teiseks võimaluseks oli kohtu õigus kompromissi või hagist loobumise tõttu menetluse lõpetamise määruuses ette näha ka menetluskulude rahaline suurus. Sel juhul pidi kohus andma menetlusosalistele enne mõistliku võimaluse esitada oma menetluskulude nimekiri ja tõendid (TsMS § 174 lg 4). Kirjeldatud regulatsioon kehtis kuni 14.07.2008. a.

Alates 15.07.2008. a täiendati TsMS paragrahvi 174¹ millega säilis üldpõhimõte, mille kohaselt menetluskulude jaotus määratakse lõpplahendis ja kulude täpne rahaline suurus pärast lõpplahendi jõustumist eraldi menetluses. Senine kohtu diskretsioon määrata kindlaks summad menetluse lõpetamisel asendati kohtu kohustusega määrata summad kindlaks. Muudatusega sätestati kohtu kohustus kulud kindlaksmäärata koos jaotusega ja lisaks sellele sätestati menetlusosalisele tagaseljaotsuse korral võimalus taotleda kohehelt kulude kindlaksmääramist. Samuti kaasnes ühe muudatusena kohtu kohustus asja menetluse lõpetamise korral või hagist loobumise tõttu või kostja õigeksvõtul põhineva otsuse tegemise korral määrata menetluse lõpetamise määruuses või õigeksvõtul põhinevas otsuses lisaks menetluskulude jaotusele ka hüvitatava menetluskulude rahaline suurus. Enne määruuse või otsuse tegemist annab kohus menetlusosalistele mõistliku tähtaja oma menetluskulude nimekirja esitamiseks (TsMS 174¹ lg

⁴⁷ Pärsimägi, A. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste lahendamine. 2011 kirjastus Juura, lk 270-272.

1) Samas andis seadus hagejale õiguse taotlelda, et kohus tagaselja otsuses määraks kindlaks ka kostja hüvitatavad menetluskulud, kui hageja esitab kohtu määratud ajaks menetluskulude nimekirja (TsMS 174¹ lg 3). Menetlusosaline peab arvestama, et kui seadustik sätestas kohtu kohustuse kulud lõpplahendiga kindlaks määrata või kui menetlusosaline oli seda tagaseljaotsuse tegemisel taotlenud, siis ei või menetlusosaline nõuda seda tavapärasest korras ehk pärast lahendi jõustumist (TsMS 174¹ lg 4).

Alates 01.01.2015. a kehtima hakkava regulatsiooni kohaselt, selgub TsMS muutmise eelnõu seletuskirjast⁴⁸ (edaspidi TsMS SE 545), et muudetakse menetluskulude kindlaksmääramise menetlust ja seni kehtinud põhimõtteid üsnagi oluliselt ja need muutuvad sarnasteks haldusmenetluses kehtiva kulude kindlaksmääramise korrale. Eelnõu seletuskirja kohaselt on seaduse muudatuse peamisteks eesmärkideks:

- luua võimalused selleks, et isik, kellel on õigus menetluskulude hüvitamisele, saaks lahendi kulude kindlaksmääramise kohta senisest märkimisväärselt kiiremini. Selleks luuakse lahendus, mille kohaselt määratakse kulud kindlaks senise eraldi hagita menetluse asemel põhiasjaga samas menetluses. Põhiasjaga sama menetluse raames kulude kindlaksmääramisega kaasnevad ka tõhusamad võimalused kuludokumentide kättetoimetamiseks;
- tõsta ja ühtlustada menetluskulude kindlaksmääramise lahendite kvaliteeti. Tulenevalt kulude kindlaksmääramisest samas menetluses põhiasja lahendamise menetlusega määrab eelnõu kohaselt ka kulud kindlaks põhiasja menetleja – kohtunik.

Eelnõu kohaselt on kohtul edaspidi võimalik menetluskulud määrata kindlaks kahel viisil. Esimesel juhul määrab maakohus menetluskulude rahalise suuruse kindlaks lahendis, millega lahendatakse tsiviilasi, millega kulud kaasnevad – kohtuotsuses või menetlust lõpetavas määruses. Kui maakohus määras oma lahendis kulud kindlaks ja selle peale kaevatakse edasi, määrab kulud kindlaks ka kõrgema astme kohus, kes kaebuse lahendab (välja arvatud juhul, kui kaebust läbivaatav kohus tühistab madalama astme kohtu otsuse ja saadab asja uueks

48 Tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 545 SE seletuskiri, lk 8. Saadaval arvutivõrgus: www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=3a967be1-75a6-4666-8ae9-c2c9a4c7f5e2& (02.04.2014)

läbivaatamiseks). Maakohtul on võimalik jätta kulud lõpplahendis kindlaks määramata juhul, kui kohus leiab, et kulude kindlaksmääramine on keerukas ja ajamahukas ning sisulise lõpplahendi kirjutamiseks ei jää piisavalt aega. Sellisel juhul ei määra maakohtu lahendi peale kaebuse esitamise korral menetluskulusid kindlaks ka kaebuse lahendanud kohus. Kui kohtuastmed põhiasja lahendamise kohta tehtud lahendis menetluskulusid kindlaks ei määra, määrab kulude rahalise suuruse kindlaks asja lahendanud maakohus määrusega mõistliku aja jooksul pärast lõpplahendi jõustumist. Kulude kindlaksmääramiseks ei tule menetlusosalisel iseseisvat avaldust esitada. Kohtule tuleb esitada enne lõpplahendi tegemist viimasel kohtuistungil enne kohtuvaidlusi või kui asja menetletakse kirjalikus menetluses, kohtu määratud tähtjaks, tema kulude nimekiri, mis sisaldab kulude koosseisu, ning kinnitada, et kindlaksmääramiseks esitatud kulud tekkisid kohtmenetluse tõttu.

Kuludokumentide esitamisega sama menetluse raames, kus lahendatakse vaidlus sisuliselt, kaasneb eeldatavasti senise mudeliga võrreldes edukam kättetoimetamine – kui kuludokumentid esitatakse kohtuistungil, toimetatakse need võimalusel ka vastaspoolele kätte juba kohtuistungil; kirjaliku menetluse korral on dokumentid võimalik kätte toimetada näiteks aadressil, kuhu samas või muus käimasolevas kohtumenetluses on juba õnnestunud menetlusdokumente kätte toimetada, või kasutada muid käimasoleva menetluse raames saatmisega kättetoimetatuks lugeda võimaldavaid dokumentide kättetoimetamise viise. Samamoodi kehtiva korraga on kindlaksmääratud menetluskulude rahalist suurust võimalik vaidlustada, kaevates edasi lahendi peale, millega kulud kindlaks määrati – kui kulud määrati kindlaks kohtuotsusega, siis kaevates edasi otsuse peale, kui aga määrusega, siis kaevates edasi määruse peale. Otsusega kindlaksmääratud kulude suuruse vaidlustamisel tasutakse riigilõivu samas summas kui määrusega kindlaksmääratud kulude vaidlustamisel – määruskaebuse esitamisel tasumisele kuulavas suuruses.

Menetluskulude kindlaksmääramise taotluse esitamine on menetlusosalisele üldjuhul kulude hüvitamiseks ainuke võimalus, sest seaduse kohaselt ei või menetlusosaline menetluskulude kindlaksmääramise menetluse väliselt ega seal määratud suuremas ulatuses esitada menetluskulude kandmiseks kohustatud menetlusosalise vastu nõuet kulude hüvitamiseks kahju hüvitamise nõudena või muul sarnasel viisil. Menetluskulude tagasisaamise kohta on Andra Pärsimägi öelnud: „menetlusosaline võib menetluse võita, kuid iseenesest ei pruugi see

tähendada seda, et tema menetluskulud kohe ja täielikult, või halvimal juhul üldse hüvitatakse⁴⁹. See mõttekäik kattub sisuliselt autori hüpoteesiga täielikult. Lisaks eelnevale toimus värskeim muudatus Riigikohtu üldkogu 26.06.2014 otsusega, millega tunnistati nn hinnakirja määrus (VV määrus 137) põhiseadusega vastuolus olevaks. Autori arvates võimaldab see muudatus kohtutel hakata objektiivsemalt ja piirangute vabamalt hakata menetluskulusid kindlaksmäärama.

01.01.2015. a muutus TsMS taas, sest senine menetluskulude kindlaksmääramine oli killustatud ja ebaefektiivne. Menetlusseadustiku üldise muutmise kohta on Riigikohtu kohtunik Villu Kõve avaldanud arvamust⁵⁰ oma kogemuse kohaselt osaledes nii õigusloomes kui ka õigusemõistmises, et seadusega ettenähtud põhimõttelisemat laadi muudatused mingis kindlalt kinnistunud korralduses või menetluses vajavad praktikas realiseerumiseks aega vähemalt 4–5 aastat. Nii mõnedki muudatused aga ei saa üldsegi realiseeruda, kui neid praktikas omaks ei võeta. Iseenesest on seaduse muutmine riigile kõige lihtsam ja odavam võimalus üritada midagi praktikas muuta. Loomulikult saavad formaalsed muudatused (nt mingi tähtaja muutmine) selgeks suhteliselt kiiresti. Eelkõige kaalumis ruumiga reeglite praktikas ja seda mitte ainult kohtumenetluses realiseerumiseks on vajalik ka ulatuslik seaduse muutmisele eelnev ja järgnev selgitustöö muudatuste sisu ja vajalikkuse kohta. Samuti kõrgemate kohtute pikaajaline ühetaoline praktika.

2.2. Menetluskulude kindlaksmääramise regulatsiooni üldpõhimõtted

Tsiviilkohtumenetluses toimub menetluskulude jaotamine ja kindlaksmääramine üldjuhul kaheastmeliselt, TsMS §-des 162–179 sätestatud alustel. Põhiasja lahendamisel otsustab menetluskulude jaotuse menetlusosaliste vahel kohtunik. Pärast menetluskulude jaotuse kohta tehtud kohtulahendi jõustumist võib menetlusosaline nõuda asja lahendanud esimese astme kohtult menetluskulude rahalist kindlaksmääramist TsMS § 174 lg 1. Riigikohtu praktika kohaselt sekkutakse menetluskulude jaotamise ja rahalise kindlaksmääramisega menetlusosaliste omandipõhiõigusesse PS § 32 tähenduses. Sellega pannakse ühele menetlusosalisele varaline kohustus teise menetlusosalise kasuks või tehakse seda osaliselt või jäetakse see tegemata. Menetluskulude kindlaksmääramise menetlus on sarnane kahju hüvitamise menetlusega, kuna

49 Pärsimägi, A. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine. 2014 kirjastus Juura, lk 221.

50 Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. *Juridica*, 2012, nr 9, lk 663.

menetluskulude kindlaksmääramise menetluses toimub sisuliselt kohtumenetlusega kaasnenud kahju (õigusabikulu) väljamõistmine tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud korras. Sama lahendiga sätestas Riigikohus 26.06.2014, et kohtunikeabide poolt tehtud menetluskulude kindlaksmääramiste määrused on põhiseadusega vastuolus. Lisaks eelnevale kõige olulisima põhimõttena sätestati, et VV määrus 137 on samuti põhiseadusega vastuolus. Nimelt piirab see menetlusosalise põhiõigust saada tekitatud kahju eest hüvitist.⁵¹

Algdefinitsiooni kulude tagasisaamiseks määratleb TsMS § 175 lg 1, mis ütleb, et menetluskulud saab tagasi jõustunud kohtulahendi alusel, milles määrati ära kumma menetlusosalise kanda jäävad menetluskulud. Kui see pool ei vaidle vastu kindlaksmääramise avaldusele (milles nähtub summaarne suurus kantud õigusabi kuludest) kontrollib kohus üksnes lepingulise esindaja kulude vajalikkust ja põhjendatust. See väljendub selles, et kohus veendub, et kulud ei ületaks VV määrusega 137 kehtestatud ülemmäärasid. Siinkohal tuleb toonitada, et ülemmääradega arvestada tuli kuni 26.06.2014. Alates 01.01.2013. a kehtiva TsMS § 175 lg 1 järgi ei pea kohus lepingulise esindaja kulude põhjendatust ja vajalikkust kontrollima, kui need kulud jäävad eelnevalt viidatud ülemmäära piiridesse ning menetluskulusid kandma pidav pool sellele avaldusele vastu ei vaidle peale selle kättesaamist, selgub eelnõu seletuskirjast.⁵² Viimane põhimõte ja seos VV määrusega 137 on leidis selle kehtivuse ajal tõsist kritiseerimist riigikohtunik ja tunnustatud tsiviilõiguse õppejõu Villu Kõve poolt, kelle arvaes on viidatud määrus väga üldine ja praktilist abi sellest menetluses pole⁵³.

Samuti on TsMS §-s 175 ammendavalt määratud, millised isikud kvalifitseeruvad lepinguliseks esindajaks. Sama sättega määratakse kindlaks ka see, et milliste lepinguliste esindajate kulud tema kliendile üleüldse hüvitatakse. Kõnealuse sätte eesmärgiks koosmõjus viidatud määrusega oli seada hinnalagi ja tagada mõistlikkuse printsiip - kaotanud poole kanda ei jäeta ebamõistlike menetluskulusid. Ebamõistlikeks kuludeks oleks kulud, mis ületasid määruses sätestatud piire arvestades hagihinda. Oluliseks pole peetud asjaolu, et tegelikud kulud võivad ületada kehtestatud piirmäärasid. Näiteks pole mõistlik hagimenetluses ühe hagiavalduse koostamise eest panna hüvitamisele kümme või rohkem töötundi, kui asi lahenes kirjalikus menetluses

51 RKÜKm 3-2-1-153-13

52 Riigilõivuseaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus eelnõu 206 SE seletuskiri, lk 20. Saadaval arvutivõrgus: www.riigikogu.ee/?op=emspain&page=pub_file&file_id=428b871c-2dba-4313-89bd-37bce419a57c& (03.04.2014)

53 Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse põhiprobleemid riigikohtuniku ja õppejõu vaatevinklist. Kohtute aastaraamat 2013, lk 30. Saadaval arvutivõrgus: www.riigikohus.ee/?id=64 (30.11.2014)

esimeses kohtuastmes. Tähtsust ei oma siin asjaolu, et see kulu jääks määruse järgsesse maksimaalselt hüvitatava summa piiri. Kohus, avaldust lahendades, pole seotud taotleja tegelike kantud kuludega. Sättes on määratud viitega TsMS §-le 218, et hüvitatakse üksnes lepingulise esindaja kulud, kelleks on vandeadvokaat või õigusteaduse magistrikraadi omav isik. Näiteks ettevõtte palgalise juristi kulusid ei rahuldata.

Siinkohal tekib küsimus, kas eelneva põhimõtte kohaselt eelistatakse menetluse kaotanud poolt ja mitte menetlusosalist, kes pidi oma õiguste maksmapanekuks kohtumenetluses kandma lisakulusid õigusabile koos riigilõivuga. Neid kulusid temale lõpuks suure tõenäosusega ei hüvitata täielikult tuginedes Justiitsministeeriumi statistikale, mida autor käsitleb järgnevas ala peatükis. Olukorras, kus menetluse võitjale ei hüvitata kõiki kantud kulusid, tuleb nagunii statistika järgi õigluse jalule seadmiseks kanda lõpuks rahalisi kulusid, milliseid enam tagasi ei saadagi. Mõistagi rahalises nõudes, kus kohus rahuldab ka viivised menetlusosalise kasuks, siis nende arvelt hüpoteetiliselt võiks menetlusosaline saada ehk kaetud mittehüvitatavad menetluskulud.

Autori hüpotees väljendub kaudselt eelnevalt viidatud seletuskirjas (206 SE), mis otsesõnu toetab seda mõttekäiku. Põhjendades seisukohta, et menetlusosaline saab menetluse võidu korral tagasi vajalikud ja põhjendatud õigusabi kulud. Võib asuda seisukohale, et seadusandja on ära piiritlenud täpselt, kui palju on õigusteenuse osutajal vaja töötada tulemuse saavutamiseks. Üldsõnaliselt väljendub kulude hüvitamise põhimõtte TsMS §-s 146 lg 1 p 3. Seda ka olukorras, kus võitnud pool ostis õigusabi teenust kallist advokaadibüroost ja kohus on jätnud osaliselt tegelikult kantud kulud rahuldamata. Taoline olukord esineski praktikas tihti juhul, kus hüvitamisele esitatud kulud jäid viidatud hüvitatavate piirmäärade (VV 137) piiridesse.

Siin puhul aga on oluline arvestada, et ülem piirmäär kehtib kui menetlus on läbinud kõik kolm kohtuastet. Kas esitatavad menetluskulud rahuldab kohus menetluse võitnud poolele saja protsendiliselt või vähemas määras on igal üksikjuhul kohtudiskretsioon. Praktikas pole sugugi harvad juhused, kus menetluse võitnud pool ei saa neid täielikult tagasi, kuna kohus leiab, et osaliselt pole nende tagastamine nõutud ulatuses põhjendatud. Selle põhjalt järeldeb autor, et VV määrus 137 järgsed kulude piirmäärad polnud ilmselt kooskõlas õigusteenuste turul kehtivate hindadega. Või pole õigusteenuse osutaja poolt hüvitamisele esitatavad kulud korrektsed.

2.3. Menetluskulude kindlaksmääramiste 2013. aasta statistika

Autor kasutab allikana Justiitsministeeriumi 19.06.2013. a avaldatud analüüsi⁵⁴, kus analüüsiti 250 tsiviilasja, mis puudutasid menetluskulude kindlaksmääramisi tsiviilkohtumenetluses. Analüüs toimus kahe olulise faktori osas:

1. taotletud ja kindlaksmääratud summad;
2. menetluse aeg.

Mõlemaid aspekte võrreldi nii maa- kui ringkonnakohtu lahendite valguses. Uuringust nähtub, et menetluskulude kindlaksmääramist on taotletud oluliselt suuremas summas kui kohus on neid lõpuk välja mõistnud. Keskmine taotluse summa on 1955 eurot, samas kui keskmine väljamõistetud summa on 30% väiksem – 1384 eurot. Enamus (62%) kohtu poolt kindlaksmääratud summasid on väiksemad kui 1000 eurot. Üle 10 000 euro on välja mõistetud neljal vaadeldud juhul 250 juhtumist, mis moodustab kõigist vaadeldud kohtuasjadest 1,6%. Üle 1400 euro suuruseid menetluskulusid on kindlaks määratud 27,6% juhtudest, see tähendab, et alla 1400 euro suurused menetluskulud moodustavad 72,4% kõigist juhtudest. Väikestest menetluskuludest langeb enamus vahemikku 200-400 eurot (19,2%).

Huvitav ja esiletoomist vääriv fakt ilmnes samast uuringust, et 8% juhtudest, kus menetluskulude kindlaksmääramise määrused, millised tegi maakohus, kaevati edasi ringkonnakohtusse tänu millele tõusis rahuldatavate kulude suurus kolme kordses ulatuses. Kui kaebamist otsustati kulude kindlaksmääramise lahendi peale jätkata Riigikohtus, seda 3 % juhtudest, tõusis rahuldatav kuludemäär veelgi. Kõige suurem erinevus kahe kategooria (maakohus ja ringkonnakohtus) võrdlemisel tekib menetluskulude summa osas. Juhul, kui menetluse tulemuse peale on edasi kaevatud, on menetluskuludeks taotletav summa olnud ligi kolm korda suurem (5017 eurot) kui asjades, kus edasi ei ole kaevatud (1577 eurot).

Erinevad ka keskmised kindlaksmääratud summad. Juhul, kui on kulude kindlaksmääramise lahend edasi kaevatud, on kindlaksmääratud keskmiselt 3441 eurot, kui edasi kaevatud pole, on

54 Peedok, U.M. Menetluskulude kindlaksmääramise analüüs. Justiitsministeerium 2013. Saadaval arvutivõrgus: www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=59090/Halduskohtu-+ja+tsiviilkohtumenetluse+kulude+kindlaksm%E4%E4ramine.pdf (13.04.2014)

välja mõistetud 1081 eurot Aritmeetiline erinevus on üle kolme korra. Nimetatud analüüsi autor, Uku-Mats Peedosk toonitab, et arvestades teada olevate asjade väikest hulka, tuleb lõplike järelduste tegemisel ettevaatlik olla.

Uurimusest nähtub ka fakt, et enamasti (üle 90% juhtudel) lahendavad kohtunikuabid menetluskulude kindlaksmääramiste avaldusi ja seda kõigis kohtuastmetes. Maakohtutes on menetluskulude määramise protsessi menetlenud kohtunikuabid (94% kõigist juhtudest) ning 6% asjadest on menetletud kohtunike poolt. Ringkonnakohtusse edasi kaevatud 22-st asjast oli üks menetluskulude kindlaksmääramise asi menetletud kohtuniku poolt ning 21 asja (95%) kohtunikuabide poolt.

Kõige enam on kohus mõistnud kulusid välja väiksemas ulatuses, kui taotluses nõutud, põhjendusel, et nõutav kululiik ei kuulu menetluskulude hüvitamise reeglite kohaselt hüvitamisele. Näiteks on taotletud õigusabikulu väljamõistmist menetluskulude kindlaksmääramise avalduse koostamise eest, nõustaja kulude hüvitamist, käibemaksukohuslase poolt käibemaksu hüvitamist (TsMS § 174 lg 6). Sellisel põhjusel on taotluse summast väiksemas ulatuses välja mõistetud kokku 41 korral. Samuti vähendas kohus väljamõistetavat summat põhjendusel, et näidatud kulud ei ole konkreetses asjas vajalikud ja põhjendatud – seda 35 juhul. Lisaks 7 juhul ei olnud kulud taotletud määras tõendatud. Samuti on kohus väljamõistetavat summat vähendatud seetõttu, et esindajatasu hüvitamist on taotletud suuremas ulatuses kui Vabariigi Valitsuse poolt TsMS § 175 lg 4 alusel kehtestatud piirmäärad võimaldavad.

Lisaks juhud, kui hagita menetluses kantud esindajakulud kuuluvad § 172 lg 8 kohaselt hüvitamisele samadel alustel tunnistajale makstava hüvitisega – kokku 30 juhul. 13 juhul on taotluses arvestatud kulusid, lähtuvalt kulude jaotusest, valesti. Ühes lahendis võis korraga esineda rohkem kui üks vähendamise põhjendus. Ilmneb, et kulude kindlaksmääramise kohtupraktikas eksisteerivad probleemid ka vastavate kulude kindlaksmääramise avalduste menetlemise venimises ja pikaajalisuses, seda siis menetlusosalise jaoks. Kõikumised on sõltuvuses ka asjaolust, kas vastavat avaldust menetleb kohtunikuabi või kohtunik ise.

Juhul, kui asja menetleb kohtunikuabi on keskmine menetluse kestus 319 päeva ning keskmine kättetoimetamise aeg 176 päeva. Kohtunike keskmine menetlemise kestus on 133 päeva ning

avalduse kättetoimetamise aeg 119 päeva. Kohtunikuabide puhul on keskmine väljamõistetud summa olnud 1393 eurot ning kohtunikel 1223 eurot. Kohtunikud on vastamiseks määranud keskmiselt lühema aja, 18,5 päeva, kohtuniku abid määravad keskmiselt 29,4 päeva. Kohtunikuabidel ei saa olla kulude õiglaseks ja põhjendatud kindlaksmääramiseks asja lahendanud kohtunikuga võrdväärset teadmist selle vaidluse keerukuse kohta, millega kulud kaasnesid, selle kohta, kas menetlusosaline aitas põhimenetluses kaasa asja mõistliku aja jooksul lahendamisele, samuti selle kohta, millises ulatuses on õigusabikulud vajalikud ja põhjendatud. Seetõttu ei saa kohtunikuabid menetluskulude rahalist suurust, sh tasu lepingulisele esindajale, määrata kindlaks kohtunikega samaväärselt õiglaselt, põhjendatult ja sama ajakuluga. Märkimisväärse osa õiguspraktikute hinnangul on kohtunikuabide lahendid kvaliteedilt kohtunike omadest nõrgemad, aeg-ajalt ebaõiglasedki.

Kohtunikeabidel puudub selge ülevaade vaidluse lahendamisele kulunud lepingulise esindaja töömahust ja nende tehtud lahendid menetluskulude kindlaksmääramiste pole tihtilugu adekvaatsed (hüvitatavaid kulusid vähendatakse) on leidnud ka õigusteaduse doktor Carri Ginter. Nimelt on doktor Ginter leidnud (kritiseerides kohtunikuabide poolt tehtud lahendite kvaliteeti), et menetluskulude lahendamised tuleb anda vaidlust lahendanud kohtunikele lahendite kvaliteedi tõstmise eesmärgil.⁵⁵

Eraldi menetluses lahendatud kulude kindlaksmääramise asjade lahendite hulgas on äärmiselt detailseid lahendeid, kus hinnatakse põhjalikult iga telefonikõnele ja õigusabiteenuse osutamisele kulunud minuti vajalikkust ja põhjendatust. Näiteks on analüüsi valimisse sattunud kohtunikuabi lahendatud asi, kus kulude kindlaksmääramise määrus oli 17 leheküljeline. Sellest kohtunikuabi äärmiselt detailseid põhjendusi viiel leheküljel. Samas on põhiasja menetluses mitte osalenud ametnikul keerukas hinnata kulude põhjendatust ja põhjenduse vajalikkust detailsusastet ja ainuüksi äärmine detailsus ei pruugi olla õiglase ja põhjendatud lahendi tegemiseks piisav ning võib osutada asjatuks ressursikuluks. Samuti on lahendeid, kus kohtunikuabi ei tugine kulude kindlaksmääramisel õigele regulatsioonile. Menetluskulude kindlaksmääramise menetluse käigus tekkivaid õigusabi kulusid ei hüvitata. See vaidlus toimub üksnes menetlusosalise arvelt ja seda pole mitmete õiguspraktikute hinnangul peetud ebaõiglaste

⁵⁵ Ginter, C. Menetluskulude väljamõistmine tsiviilasjades. Kohtute aastaraamat 2011, lk 64-65. Saadaval arvutivõrgus: www.riigikohus.ee/?id=64 (30.11.2014)

lahendite vaidlustamist sageli otstarbekaks, leiti TsMS SE 545 seletuskirjas.

Autori hinnangul on eelnev arvamus selgelt kaldu menetluse kaotanud poole kasuks, kelle kanda menetluse võitja kulud jäeti. Taolises olukorras võib kaotanud ehk kulukandja pool sihilikult venitada menetlust vastuvaidlemisega ja näiteks menetluskulude mittevastuvõtmisega.

Eelnevast nähtub, et sisuliselt pole 5 aasta vältel menetluslikes probleemides midagi muutunud, mis on otseselt seotud olnud kohtunikeabide poolt vastavate lahendite tegemisega. Autor tugineb oma väites varem koostatud analüüsile. Selles on autori esitatud seisukohale tulnud Riigikohtu õigusteabe osakonna eraõiguse analüütik Margit Vutt 2009. aastal avaldatud kohtupraktika analüüsis⁵⁶. Tõdedes, et menetluskulude kindlaksmääramise üleandmine kohtunikuabidele on eelduslikult tõesti võimaldanud kohtunike tööd lihtsustada. Teisest küljest on menetlusosaliste jaoks sageli oluliste rahaliste kohustuste üle otsustamine nüüd ametnike pädevuses. Nende ametnike, kes on asja põhimenetlusest eemal ja määrates kindlaks menetluskulusid kasutavad kulu põhjendatuse hindamisel põhikriteeriumina VV määrusega 137 kinnitatud piirmäärade määruses olevat tabelit.

Kokkuvõtlikult märgib Justiitsministeeriumi uurimuse autor Uku-Mats Peedosk, et tsiviilkohtumenetluse kulude menetlused erinevad ka selle alusel, millises kohtumajas on menetlus läbi viidud. Sealhulgas milline kohtuametnik on menetlust juhtinud ning selle alusel, kas otsuse peale on ringkonna või Riigikohtusse edasi kaevatud. Tsiviilkohtutest kestab kõige kauem menetlus Harju Maakohtus (337 päeva). Samas menetletakse seal teiste kohtupiirkondadega võrreldes suuremaid menetluskulude taotlusi (keskmiselt 1899 eurot) ning määratakse kõige kõrgemaid menetluskulusid (keskmiselt 1317 eurot).

Kohtunikuabide poolt teostatud menetluskulude menetlus kestab kauem, kui kohtunike teostatud menetlus. Kohtunike puhul 133 päeva ja kohtunikuabide puhul 319 päeva. Samas otsustavad kohtunikuabid suuremamahuliste taotluste üle (keskmiselt 1393 eurot võrreldes kohtunike 1223 euroga). Tsiviilkohtumenetluse kulude kindlaksmääramise asjades, mis on jõudnud ringkonna

⁵⁶ Vutt, M. Menetluskulu kindlaksmääramise ja väljamõistmise praktika probleeme tsiviilkohtumenetluse, Riigikohus 2009, lk 18. Saadaval arvutivõrgus: www.riigikohus.ee/vfs/866/Menetluskulu_tsiviilkohtumenetluses_Margit_Vutt.pdf (18.03.2014)

või Riigikohtusse, on kindlaksmääratud menetluskulud kordades suuremad (kolm kuni kuus korda) kui nendes asjades, kus kulude lahendi peale edasi ei kaevatud.

Riigikohtu kohtunik Villu Kõve on avaldanud⁵⁷ advokaatide ja kohtunike hulgas läbiviidud küsitluse tulemused teemal, mis on põhjustanud menetluskulude kindlaksmääramiste menetluste venimise. Nimelt arvas 60% kõigist vastanuist, et selleks on kohtunike suutmatuse või tahtmatuse menetlust ohjata ja juhtida. 36% leidis, et selleks on poolte ebakompetentsus või tahtlikult menetlust takistav käitumine. Veelgi üllatavam oli aga see, kui polariseerunud olid siin kohtunike ja advokaatide seisukohad. 89% advokaatidest leidis, et menetluse venimises on süüdi kohtunikud ja 80% kohtunikest, et hoopis advokaadid. Sellist vastastikust sallimatust on raske seletada muu kui oluliste puudujääkidega kohtunike ja advokaatide vahelises koostöös ja suhtluses ning seda nii menetluse korralduse tasemel üldisemalt kui ka konkreetsete asjade lahendamisel. Kohus ja menetlusosalised pole nn mängu reeglites piisavalt aegsasti ja selgelt kokku leppinud. Tähelepanu väärib, et vaid 3% vastanuist pidas menetluse põhiliseks probleemiks menetlus seaduse liigset jäikust, detailsust ja kohmakust ning 1% arvates on probleemiks menetlus seaduse vähene detailsus konkreetsete olukordade lahendamiseks. Veel väärib märkimist, et mitte ühtki protsenti ei kogunud toetust arvamusele, et poolte õigused menetluses on liiga suured või et materiaalõigus oleks liiga keerukas. V. Kõve tuli küsitluste tulemuste põhjal järeldusele, et vastanute rõhuv enamus nägi tsiviilkohtumenetluse venimises süüd inimestel (olgu ka vastastikku) ning vaid tühi vähemus seaduses.

Töö autor ei nõustu eelnevalt Uku-Mats Peedosk-i eelnevalt viidatud seisukohaga, et 250 erinevat läbiantalüüsitud lahendit ei loo tervikliku pildi olukorrast, mille põhjal võiks teha järeldusi. 2013. a avaldatud uurimusest ja arvestades analüüsis valimiks olnud lahendite arvu põhjal võib järeldada, et otstarbekas tundub olevat kohtumenetlusega igal juhul eelkõige pöörduda Harju Maakohtusse ja kindlasti maakohtu kulude kindlaksmääramise lahend vaidlustada ringkonnakohtus. Selle läbi oleks võimalik tagada menetlusosalisele suuremad hüvitatavad kulud. Tõsi, aega selle jaoks kulub rohkem, kuid nn käärid hüvitatavate summade erinevuses tunduvad õigustavat taolist lähenemist. Otstarbekuse ja kulupõhine diskretsioon on mõistagi möödapääsmatu ja iga üksikjuhtumi põhine, kuid väljavaade suuremate menetluskulude tagasi saamiseks kaotanud poolelt on autori arvates statistika põhjalt hinnates

⁵⁷ Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. *Juridica*, 2012, nr 9, lk 662.

üpris hea.

2.4. Menetluskulude kindlaksmääramisega kaasnevad menetluslikud probleemid

Autor peab peamiseks probleemiks põhimenetlusele järgnevat menetluskulude kindlaksmääramise menetluses eksisteerivaid kitsas kohti ja nagu selgub eelnevalt väljatoodud statistikast võib taoline menetlus kesta peaaegu kalendri aasta või sõltuvalt asjaoludest isegi kauem. On märkimisväärne, et ka 2013. aastal kestab menetluskulude kindlaksmääramise menetlus endiselt keskmiselt kuni kalendri aasta võrreldes ajavahemikuga 2006-2009 aasta⁵⁸. Sellest tulenevalt võib põhjendatult väita, et aastate jooksul pole midagi paranenud menetluse kiiruses. Olukorras, kus menetlusosaline on algatanud kohtus menetluse, kandes selleks õigusabi ja riigilõivu kulusid ja on lõpuks väljunud menetlusest võitjana omab ta õigustatud ootust oma kantud kõigi nimetatud kulude tagasisaamiseks kaotanud poolelt Seda ka mõistliku aja jooksul tulenevalt TsMS §-st 2.

Hüvitamata jäänud menetluskulusid pole menetlusosalisel võimalik nõuda isegi VÕS tekitatud kahju sätete alustel (§-d 127-128). Kuigi need vastavad tekitatud kahju tunnustele autori arvamuses. TsMS § 174 lg 7 otsesõnu keelab taolise sisuga nõude esitamise. Nimetatud sätet peab autor tõsiseks õigusriiveks, millega menetlusosaliselt on sisuliselt ära võetud igasugune õigus saada tagasi kõiki omi kantud kulusid kohtumenetluses. Siin valitseb autori arvates vastuolu PS § 25 ja TsMS § 174 lg 7 vahel, millest esimese õigusakti säte sätestab, et igal isikul on õigus saada temale tekitatud kahju eest hüvitust. Leevendust loodetavasti toob Riigikohtu 26.06.2014 otsus, millega tunnistati VV määrus 137 põhiseadusega vastuolus olevaks. Autori oletuses tulevikus võimaldab see menetluse võitnud menetlusosalise kasuks rahuldada suuremaid kulusid. Samas aga on tänases õiguses siiski suurem probleem autori arvates selles, et üld põhimõte, mille kohaselt hüvitamisele pannakse põhjendatud ja vajalikud kulud, on liiga abstraktne. Seadusandja pole tänases õiguses suutnud üheselt mõistetavaid kriteeriumeid sätestada või piiritleda, kust läheb mõistlike kulude piirid.

TsMS § 2 sätestab mõiste, et kohus peaks tsiviilasja lahendama õigesti, mõistliku aja jooksul ja

⁵⁸ Vutt, M. Menetluskulu kindlaksmääramise ja väljamõistmise praktika probleeme tsiviilkohtumenetluses, lk 18. Riigikohus. Tartu 2009. Saadaval arvutivõrgus: www.riigikohus.ee/vfs/866/Menetluskulu_tsiviilkohtumenetluses_Margit_Vutt.pdf (18.03.2014)

väikeste kuludega. Mis aga on täpselt nn mõistlik aeg pole seadusandja seaduses sätestanud ja see on määratlema mõiste. Viimane tuleneb üksnes praktikast. Praktikast ei saa mõistlikuks ajaks pidada kuni aastat, mil kestab menetluskulude kindlaksmääramise menetlus omakorda peale põhilahendit⁵⁹. See pole ei mõistlik ega kooskõlas TsMS § 2 sätestatuga.

Samas on Euroopa Komisjon on 2006. aastal avaldatud raportis⁶⁰, tõdenud, et tsiviilasja lahendamise kestus kuni 2 aastat on mõistlik. Sarnale seisukohale on tulnud väikse parandusega, et mõistlikuks kestuseks tsiviilasja menetlemisel võib pidada ajavahemiku aasta kuni kaks 2011. a⁶¹, millise viis läbi samuti Euroopa Komisjon. Autor nõustub viimase käsitusega, arvestades, et 2011. aastal avaldatud uurimuse kohaselt hõlmas nimetatud ajaline kestvus ka teise astme kohtusse jõudmist. Kokkuvõttes on kogu Euroopa mõistes asunud seisukohale, et tsiviilasjade menetluse kestus riivamata menetlusosalise õigustatud ootuseid tõhusale ja kiirele menetlusele peaks olema kahes kohuastmes kuni kaks aastat. Kohtu menetluse kestvuse hulka võib arvestada ka menetluskulude kindlaks määramise menetlusele kuluva aja⁶².

Menetluse kaotanud pool ei pea menetluskulusid tasuma võitnud poolele enne vastava kohtulahendi jõustumist. Kusjuures, viimase suhtes omab ta seadusest tulenevat igakordset kaebeõigust kuni Riigikohtuni, mis tagaks omakorda uuesti asja venimise. Mõistagi maksab ka edasikaebamine, kuid päris kindlasti on odavam tasuda määruskaebuse esitamise TsMS § 178 lg 2 ja RLS § 57 lg 15 alustel kaasnevat riigilõivu kui seista silmitsi menetluskulude tasumisega. Kaotanud poolele langeb ka risk kulude suurenemiseks kaasnevate täitetasude võrra kui kaotanud pool kulusid ei tasu vabatahtlikult ja tema suhtes algatatakse täitemenetlus.

Teseks oluliseks probleemiks lisaks menetluse venimisele peab autor asjaolu, et menetluskulude kindlaksmääramise menetluse käigus tekkivaid õigusabi kulusid poolele ei hüvitata, vastavalt

59 Pily, A. Õigusemõistmine – milliste eesmärkide nimel? *Juridica*, 2011, nr 4, lk 248.

60 Tõhusa õigusemõistmise Euroopa komisjon. Kohtumenetluse pikkus Euroopa Nõukogu liikmesriikides Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika põhjal. Strasbourg 08.12.2006. Saadaval arvutivõrgus: www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=29910/CEPEJ_2006_15-EST.pdf (15.04.2014)

61 Velicogna, M. Study on Council of Europe Member States Appeal and Supreme Courts' Lengths of Proceedings. European Commission for the Efficiency of justice, 06.06.2011. Saadaval arvutivõrgus: www.wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2345929&SecMode=1&DocId=1816850&Usage=2 (15.04.2014)

62 Laffranque, J. Sarapuu, A. Mõistlik aeg ning selle tagamine tsiviil- ja halduskohtumenetluses. *Juridica* 2013, nr 10, lk 728.

TsMS § 178 lg 3. Need kulud tekivad poolele tema esindaja poolse tööga avalduse esitamisega, võimalikele vastulausetele vastamisega ja vaidluse jätkumisega järgnevas kohtuastmes. Praktikas pole sugugi võimatu ega harv juhus, et menetluskulude kindlaksmääramise menetlusest tõusetub omakorda eraldiseisev pikk ja kulukas vaidlus. Vastaspoolel on õigus vastuvaielda kõigile avaldustele ja kohtumäärustele, millega on tal hea positsioon oma õiguse pahatahtlikuks kasutamiseks kurnates menetluse vastaspoolt. Taoline põhimõte pole mõistlik ja kahjustab menetlusosalist veelgi rahaliselt⁶³. Autori arvates oleks mõistlik, et rahuldatud menetluskuludest tekkivas iseseisvas vaidluses (määruskaebuse menetlus) tuleks ikkagi osaliselt võitnud poolele täiendavalt tekkinud menetluskulud hüvitada. Siinkohal on samuti Riigikohus viitega TsMS § 178 lg 3 mõttele ja sisule viidanud tunnustades põhimõtet, et hüvitatavate menetluskulude nimekirja (avaldus) koostamise kulu pole hüvitatav kulu, mille peaks kaotanud pool täiendavalt kandma⁶⁴. Nimelt TsMS isegi ei reguleeri sellises olukorras kulude tagasisaamise võimalikust. Autorile teada olevalt praktikas kirjutavad tavaliselt lepingulised esindajad taolise avalduse koostamise lisakulu menetluskulude hüvitamist taotletava avalduse kulude hulka maskeerides selle muuks menetluslikuks toiminguks.

Riigikohtu kohtunik Villu Kõve on leidnud, et tänane menetluskulude kindlaksmääramise kord vajab reformimist. Kuigi iseenesest peaks olema põhjendatud kulude kindlaksmääramine pärast põhimenetlust. Seejärel on kulud selged, kulunimekirjaga ei koormata vastaspoolt ja välditakse kulude hüvitamist eri menetlus astmetes ega venitata põhisasja lahendamist. Siiski on see V. Kõve sõnutsi kaasa toonud kaks negatiivset kõrvalmõju. Esiteks on väljamõistetud menetluskulud kujunenud tihti ebaproportsionaalselt suureks. Selle põhjuseks on lisaks võimalusele otsuse tegemise järel kulusid „juurde kirjutada“. Kulude kindlaksmääramise reeglite liigne üldisus, mis ei võimalda kulude sisulist põhjendatust tegelikult hinnata. Üheks peamiseks menetluslikuks probleemiks, mis tingib asja lõpplahendi venimise, on menetluskulude lahendamise üleandmine kohtunikeabidele alates 2009. aastast.⁶⁵ TsMS § 174 lg 8 säte oli dispositiivne (Riigikohus tunnistas selle 26.06.2014. a põhiseadusega vastuolus olevaks) määrates, et selle järgi võisid menetleda menetluskulude kindlaksmääramist kohtunikuabid. Nagu selgus statistikast määrasidki praktikast enamasti just kohtunikuabid (üle 90% juhtudest nii

63 Ginter, C. Menetluskulude väljamõistmine tsiviilasjades. Kohtute aastaraamat 2011, lk 68. Saadaval arvutivõrgus: www.riigikohus.ee/?id=64 (30.11.2014)

64 RKTKm 3-2-1-77-14

65 Kõve, V. Tsiiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. *Juridica*, 2012, nr 9, lk 673.

maa- kui ringkonnakohtutes) kindlaks kulud summaarse täpsusega mida ja kuidas kellele hüvitatakse.

Täpsemalt väljendus probleem menetluskulude edastamise kiiruses kohtunikeabide poolt menetlusosalistele. Menetluskulude kindlaksmääramise menetluses hargneb omakorda eraldi probleem menetluskulude kättetoimetamisel menetlusosalisele vastuvõtmise kinnitusega. Peamine keerukus ja ajakulu on kaasnenud avalduse ja dokumentide vastaspoolele kättetoimetamisega, millele kulus 2012. a jõustunud menetluskulude kindlaksmääramise asjades keskmiselt 175 päeva. Sealjuures asjades, kus menetluskulud määras kindlaks kohtunik, oli keskmine kättetoimetamise aeg 119 päeva ning asjades, kus menetluskulud määras kindlaks kohtunikuabi, keskmiselt 176 päeva. Ühelt poolt oli pikk kättetoimetamise aeg tõenäoliselt tingitud sellest, et kohtul ei ole võimalik eraldi menetluse korral kasutada selliseid kättetoimetamise viise, mida on võimalik kasutada dokumentide kättetoimetamisel käimasolevas menetluses. Teiselt poolt puudub isikutel, kes on jõustunud kohtulahendis näidatud menetluskulude jaotuse kohaselt kohustatud vastaspoole menetluskulud hüvitama, huvi menetluskulude avalduse ja dokumentide kättesaamiseks.⁶⁶

Kindlasti mõjutavad keskmist kättetoimetamise ja menetlemise aega menetlused, kus kättetoimetamise ja menetlemise aeg on olnud keskmisest märkimisväärselt pikemad. Parim näide on juhtum, kus kohtunikuabi võttis avalduse menetlusse kümme kuud pärast avalduse esitamisest. Dokumentide kättetoimetamiseni Ametlike Teadaannete kaudu kulus avalduse esitamisest aega üle nelja aasta ning kulude kindlaksmääramiseni avalduse esitamisest koguni ligemale viis aastat. Teises erakordselt kaua kestnud menetluses võttis kohtunikuabi avalduse menetlusse alles ligi neli aastat pärast avalduse esitamist. Kohtute infosüsteemist ei nähtu avalduse käiguta jätmist. Kättetoimetamine kestis selles asjas neli kuud ja kättetoimetamisest avalduse lahendamiseni (vastuväidet ei esitatud) viis kuud. Kokkuvõttes kulude kindlaksmääramise menetluse avalduse esitamisest kulude kindlaksmääramiseni koguni neli ja pool aastat.⁶⁷

Üks põhjus, miks kohtunikud ja kohtunikuabid menetlevad asju eri kestusega, on erineva pikkusega määratud avaldusele vastuväidete esitamise tähtaeg. Kohtunikuabid andsid

⁶⁶ Reinart, A. Menetluslikud probleemid menetluskulude väljamõistmisel tsiviilkohtumenetluses, bakalaureuse töö, Tartu Ülikooli Õigusteaduskond 2013, lk 78.

⁶⁷ *ibid*

vastamiseks oluliselt pikema tähtaja – keskmiselt 29,4 päeva. Samas on kohtunikud andnud avaldusele vastamiseks aega keskmiselt 18,5 päeva. Kohtute lõikes on kõige pikemad vastamistähtajad antud Harju Maakohtus – keskmiselt 30 päeva, kõige lühem on vastamistähtaeg olnud Pärnu Maakohtu asjades – keskmiselt 9,1 päeva. Ilmselt on Harju Maakohtu kohtunikuabid TsMS-i § 176 lõiget 1 kohaldades, mille kohaselt peab kohus andma vastuväidete esitamiseks vähemalt seitse päeva avalduse kättetoimetamisest, kuid tähtaeg ei või olla lühem menetluskulude kindlaksmääramise avalduse esitamise tähtajast, kasutanud ettevalmistatud sama vastamistähtajaga dokumendiplanki, arvestamata konkreetseid asjaolusid – näiteks seda, kas avaldus esitati kohe pärast lõpplahendi jõustumist või näiteks alles 30. päeval, samuti seda, millise tähtaja andmine on esitatud avaldust ja põhivaidluse keerukust ning kulude suurust arvestades põhjendatud. Kohtunikud on erinevate vastamistähtaegade määramisel vastavate asjaoludega ilmselt arvestanud, selgub muudatuse toonud TsMS SE 545 seletuskirjast.

Alates 19.06.2002. a kehtib kohtute seadus⁶⁸ millesse viidi 29.12.2012 sisse § 125¹ lg 2, mis sätestas kohtujuristi mõiste ja koosmõjus TsMS §-ga 178 lg 4 määrasid need sätted, et menetluskulude kindlaksmääramise avaldusi menetlevad ka kohtujuristid. Need sätted tunnistas Riigikohus oma 04.02.2014.a otsusega⁶⁹ põhiseadusega vastuolus olevaks. Peamiselt põhjendas üldkogu vastuolu põhiseadusega sellega, et menetluskulude kindlaksmääramine on õiguse mõistmine ja õigusemõistjaks on seaduse kohaselt üksnes kohtunik kellele taoline riigivõimu teostamise õigus on antud ja mitte kohtujurist. Menetluskulu, kui rahaline kahju, on samuti kellegi subjektiivne õigus.

Väärrib eraldi märkimist, et eriarvamusele selles küsimuses jäid tervelt kolm riigikohtuniku. Nimelt põhjendasid viimased oma seisukohta, et kohtujurist on kohtu alluvuses ja kohtuniku otsesele juhtimisele allutatud ametnik, kelle tehtud määruseid saab samuti vaidlustada. Ainukeseks küsitavaks kohaks põhiseadusega vastuolus olemist saab eriarvamuste jääjate arvates olla olukord, kus vaidlustada ei saa kohtujuristi määrust kui kaebuse hind on 200 eurot või väiksem.

Lisaks võib välja tuua, et kehtivas õiguses kohtunikeabidel, kes pole kohtunikud, on jätkuvalt

68 Kohtute seadus RT I, 06.02.2014, 14

69 RKÜKo 3-4-1-29-13

õigus koostada kohtumääruksi. Menetluskulude kindlaksmääramise määrus ei erine lõpptagajärje poolest (menetlusosalist kohustatakse millekski) näiteks hagiavalduses puuduste kõrvaldamise määrusest. Viimaseid koostavad kohtujuristid. Taoline määrus samuti sätestab hagejale subjektiivse kohustuse oma hagiavaldust parandada. Selle eiramisel järgneb õiguslik tagajärg - hagemenetlus jäetakse algatamata ehk hageja ei saa oma subjektiivset õigust kaitsta riigivõimu abiga. Menetluskulude kindlaksmääramise menetlus oleks ilmselgelt efektiivsem ja kiirem, kui lisaks kohtunikeabidele menetleksid neid ka kohtujuristid. Sellest võidaksid nii kohtud järgides TsMS § 2 sätestatud mõistliku aja printsiipi tõhusamal ja võidaks menetluse võitnud pool. Eksisteeriks *win-win* situatsioon, leiab autor.

Autori arvates tänase statistika põhjal, mille kohaselt kuni aasta kestab menetluskulude menetlus, pole mõistlik aeg. Seda nii TsMS § 2 tähenduses ega tavapraktikas menetluse võitnud poolele. See on aeg, mil tema kulutatud raha n-ö seisab ja ootab tasumist vastaspoolelt. Tegemist on sisuliselt intressita laenuga, millise on menetluse võitnud pool just kui kaotanud poolele andnud. Autor põhjendab järgneva näitega oma seisukohta.

Kui kohtuvaidluses põhimenetlus kestab kuni 6 kuud ja selle järgneb menetluskulude kindlaksmääramise menetlus täiendavalt kuni 6 kuud, on menetluse võitnud pool oodanud omi kantud õigusabikulud juba aasta. Oletades, et menetluse võitnud poolele läheb hästi ja kaotaja tasub peale menetluskulude lahendit kulud koheselt ühekordse maksena. Siis kirjeldatud olukorras, heal juhul, saab menetluse võitnud pool tagasi sendi täpsusega aasta tagasi kantud kulud samas vääringus. Halvimal juhul otsustab kohus nõutud kulud mitterahuldada saja protsendiliselt, kuid näitena 65% ulatuses. Pannes 35% kaotanud poole lepingulise esindaja kuludest kohustuseks hüvitada menetluse võitnud poolele. Siit edasi on võimalik olukorra halvenemine menetluse võitnud poolele, kui kaotanud pool on kas maksevõimetu või on suuteline menetluskulud hüvitama igakuiste osamaksetena kestusega täiendavalt nt 6 kuud.

Seega, menetluse võitnud pool saab tagasi oma kantud kulud vaid osaliselt ja sedagi 1,5 aastat hiljem ajast, mil ta need ise kandis oma vahenditest. Veelgi halvemal juhul ei õnnestu tal tegelikult omi kulud tagasisaada üldse. Seda näiteks edutu täitemenetluse tõttu, kus kaotanud pool on sisuliselt maksevõimetu, tlla puuduvad varad ja sissetulek. Või sissetulek ja varad on

arestidud varasemalt alustatud täitemenetluste katteks. Tõsi, et alates menetluskulude lahendi jõustumisest kuni nende täitmiseni on menetlusosalisel võimalik taotleda nendelt VÕS § 113 lg 1 viivise tasumist. Kuni jõustunud lahendini kestnud menetlusele kulunud aja eest, oletuslikult kuni aasta, eest viivist küsida pole võimalik.

Autor kaitseb väidet arvutusliku näitega: menetlusosaline taotleb menetluskulude hüvitamist summas 1000 eurot ja kuni jõustuva lahendini kestab menetlus kuni aasta. VÕS § 113 lg 1 järgi täna kehtiva viivise määra põhjal (s.o 8,25 % aastas VÕS § 94 lg 1 ja § 113 lg 1 järgi) kaotab menetluse võitnud pool juba 82,50 eurot aastas. Menetluslik võimalus, tulenevalt TsMS § 177 lg 2, lubab kohtul rahuldada menetluskulude kindlaksmääramise avalduse selliselt, et vastaspoolel tuleb kuni nende täieliku tasumiseni tasuda kuludelt menetluse võitnud poole kasuks viivist VÕS § 113 lg 1 märgitud määras. Seda vaid olukorras, kus pool seda ise taotleb, on sättes öeldud. Praktikast näeb see välja see selliselt, et kui vastaspool on põhiotsusest tuleneva nõude täitnud on järjekord menetluskulude tasumisel. Eeldusega, kui selleks ajaks on menetluskulude kindlaksmääramise lahend jõustunud. Arvestades selle lahendi saamiseks kuluvat aega pole praktikast sugugi võimatu olukord, et menetluskulude lahendi jõustumise ajaks on asja põhilahendi järgne kohustus täidetud. Samas miski ei välista, et see on täidetud osaliselt või sootuks jäetud täitmata ning oodatud tulemust pole andnud ka algatatud täitemenetlus. Viivise nõudeõigust sisaldava lahendi alusel on menetlusosalisel õigus nõuda viiviste tasumist vastaspoolelt alates lahendi jõustumisest kuni menetluskulude täieliku tasumiseni. Mõistagi tuleb viivisenõudeks vastavad viivisearvestused menetlusosalisel ise koostada selleks. Sätte näol on seadusandja loonud mingigi võimaluse menetlusosalisele saada hüvitust aja eest, mil ta ootab kaotanud poolelt menetluskulude tagastamist. TsMS § 177 lg 2 sätestatud põhimõtte juures peab autor oluliseks asjaolu, et see põhimõtte on kehtinud alates TsMS-i esimesest redaktsioonist.

2.5. Hüvitatavate menetluskulude piiritletus

Autor on töö algusest alates korduvalt viidanud lepingulisele esindajale hüvitatavate õigusabi kulude piirmääradele, mis oli vaieldamatult üheks takistuseks hüvitamisele pandavate kulude kindlaksmääramisel. Siinkohal avab autor määrusest tulenenud probleemide tagamaid detailsemalt. Vabariigi Valitsus kehtestas määruse alates 01.01.2006. a. Selle näol oli tegemist kindlaks määratud hüvitatavate kulude piirmäärade laega, milliseid sai menetluse kaotanud poole

kanda jätta. Autori arvates oli tähelepanu väärne, et viimati muudeti määrust 2011. aastal ja sedagi üksnes euro käibeletuleku tõttu. Mitte aga kantuna elukalliduse kasvust, mille käigus olid hinnad muutunud ka õigusteenuste turul. Eriti oluliseks ja märkimisväärseks peab autor fakti, et sisuliselt pole 2008. aastal vastuvõetud määruks hüvitatavad piirmäärad aritmeetiliselt muudetud kuni selle kehtivuse lõpuni. Seda siis pea 6 aasta jooksul. Üldine elukallidus, mida mõõdetakse tarbijahinna indeksiga, mis väljendab tasuliste teenuste hindade muutust, on aga perioodil 12.2008-06.2014 muutunud 14,1% võrra⁷⁰. Samal ajal aga hüvitatavates piirmäärades pole olnud vähimatki muutust. Autori isiklikus õiguspraktikast võib tuua näite, et 2008. aastal koostatud hagiavaldus, näiteks võlgnevuse sissenõudmises, maksis sel ajal minimaalselt 1400 krooni. Täna on taolise hagiavalduse hinnaks minimaalselt 200 eurot (lisandub käibemaks) ja keerulisema vaidluse puhul mõistagi veelgi kallim.

Autori arvates ei tee lepinguline esindaja tegelikult rohkem või vähem tööd sõltuvalt hagihinnast. Kui just tema teenustasu pole kliendiga kokkulepitult võidu korral seotud nn premiaaltasuga. Sisuliselt pole mingit vahet menetluslikus mõttes, kas vaidlus toimub 3000 suuruse või 10 000 euro suuruse rahalise nõude üle.

Tõsi, eksisteerib eriregulatsioon tulenevalt TsMS § 405 lg 1, mille kohaselt kuni 2000 euro suuruse põhinõude puhul võib sellises hagimenetluses kohaldada lihtmenetluse põhimõtteid. Küll aga oli kuni 26.06.2014. aastani hagihind otseses sõltuvuses hüvitatavate menetluskulude piirmääraga. Ka kohus menetleb samade menetlusnormide kohaselt eelnevas lõigus viidatud summade vahemikusse jäävat hagiavaldust. Lepinguline esindaja samuti tugineb samadele õiguslikele alustele, retoorikale, esinemisoscusele ja peab püsima täpselt samas õiguslikus raamis, mis kehtinuks ka kümme korda suurema hagihinna puhul. Selle põhjalt tekib autoril põhjendatud küsimus, miks olid hüvitatavate kulude piirmäärad just sellise loogika põhjalt ülesehitatud, kus hüvitatavate kulude suurus oli astmeliselt kahanev kindel protsent hagihinnast ja selle protsendi vähenemine oli seotud hagihinna suurenemisega. Autori järelduses eelneval põhjendusel puudus hüvitatavate kulude piirmäärast loogika, mille kohaselt suurema hagihinna puhul hüvitatakse rohkem menetluskulusid. Magistritöö lõpetamise hetkeks seda piiritletust enam ei eksisteeri.

16.10.2013. a lahendis⁷¹ on Riigikohus märkinud, et suured piirmäärade vahemikud raskendavad

⁷⁰ Arvutus on teostatud Tarbijahinnaindeksi kalkulaatori abil. Saadaval arvutivõrgus: www.stat.ee/thi-kalkulaator (15.12.2014)

⁷¹ RKTKm 3-2-1-107-13

kohtutel diskretsiooniotsuse tegemist menetluskulude vajalikkuse ja põhjendatuse kohta ega võimalda menetlusosalistel hinnata tsiviilkohtumenetluse kulukust. Autor nõustub sellega täielikult ja sellest põhimõttest juhitudununa saigi määravaks just kõnealusel teemal magistratöö kirjutamine, kuna nimetatud probleem puudutab sisuliselt igat menetlusosalist. Huvitatud ja puudutatud isikute ring sellega seoses oli ja on suur ka edaspidi. Kõnealuste piirmäärade määruse kehtestamise eelnõu seletuskirjast⁷² selgub järgnev. Sissenõutava kulu suuruse puhul oli lähtunud põhimõttest, et sissenõutav kulu peab olema proportsionaalne tsiviilasja hinnaga, arvestades samal ajal õigusteenuseturul kehtivat hinnataset ja tõsiasja, et teatud hinnatasemest allpool ei ole õigusteenust võimalik osutada ka kõige madalama tsiviilasja hinna puhul. Kohus võis asja keerukuse või mitme esindaja menetluses osalemise korral, samuti kui osa kuludest on põhjustatud menetluse venimisest või menetlusõiguse kuritarvitamisest, rakendada kõrgendatud piirmäära. Asja keerukuse kohta oli eelnõus mitteammendava loeteluna toodud mõned enamesinevad näited. Kõrgendatud piirmäär saadakse tsiviilasja hinnale vastava paragrahvis 1 toodud piirmäära korrutamisel koefitsiendiga 1,3. Sätte eesmärgiks oli anda kohtule võimalus arvestada konkreetse kohtuasja eripäraga.

Pole kahtlust, et sama suure hinnaga tsiviilasjad võivad olla nii oma sisult kui ka poolele langeva menetluskoormuse mõttes väga erinevad. Sealhulgas peab olema tagatud näiteks § 175 lõikes 2 sätestatud võimalus realiseerida õigust kahe esindaja kulude väljanõudmiseks tulenevalt asja keerukusest või vajadusest esindajat vahetada. Samuti sõltub kulude hulk sellest, kas vastaspool teostab oma protsessiõiguse korrektselt või mitte. Nii näiteks ei tohiks ühelgi juhul jääda hüvitamata täiendavad menetluskulud uue §-s 169 sätestatud juhtudel (menetluse venimine) või § 200 lõigetes 2 ja 3 sätestatud juhtudel (kiire menetluse takistamine, hagi esitamine kahju tekitamise eesmärgil). Samas jääb kohtule igal juhul võimalus § 175 lg 1 kohaselt hinnata, kui palju kuludest välja mõistetakse, lähtuvalt kohtu arvamusest, millised kulud on põhjendatud ja vajalikud. Nimetatud oluline alus põhimõtte lepingulise esindaja kulude hüvitamiseks pärines Saksa õigusest⁷³. Kõrgendatud piirmäära rakendamise võimalus ei too automaatselt kaasa väljamõistetavate kulude üldist suurenemist, ent võimaldab kohtul teatud erilistel juhtudel välja

72 Eelnõu nr 2-4-01/12628 „Lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad“ lk 1. Saadaval arvutivõrgus: eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/8877e067-05b0-4d0f-ab10-8b7c77e9ada9#9schKHZX (18.04.2014)

73 Baumbach, A. Lauterbach, W. Albers, J. Hartmann, P. Zivilprozessordnung. Verlag C.H. Beck München 2006, lk 291.

mõista kulusid paindlikumalt. Taoline võimalus soodustab ka poolte püüdlusi lahendada asi kiiresti ja võimalikult väikeste kuludega.

Selle koostamise aluseks võeti õigusakt, mis oli sel ajal üks uusimaid advokaaditasusid aluseid sätestavaid õigusakte, *Rechtsanwaltsvergütungsgesetz* (RVG), mis hakkas Saksamaal kehtima alates 01.07.2004. a. Eelnimetatud seaduses on seni advokaaditasu tsiviilkohtumenetluses samuti seotud tsiviilasja hinnaga - tasumäärad on antud progresseeruva tabelina sõltuvalt tsiviilasja hinna järkjärgulisest tõusust, kusjuures konkreetsete summade asemel on kindlaks määratud samm, mille võrra tsiviilasja hind tõuseb ja sellele vastav advokaaditasu tõus. Eelnõu ettevalmistamisel oli loobutud kuni 31.12.2005. a kehtiva TsMS § 61 lg 1 p-s 1 sisaldunud regulatsioonist, mille järgi võib kohus hinnaga hagi puhul teiselt poolt õigusabikulud välja mõista järgmises ulatuses: kuni viis protsenti hagi rahuldatud osast hagejale või kuni viis protsenti hagi rahuldamata jäetud osast kostjale. Põhjendusena oli nimetatud, et selline regulatsioon soodustab ebaproportsionaalselt ühekülgset suure hinnaga kohtuasju ja samal ajal aga ületavad väiksema tsiviilasja hinnaga menetluste puhul tegelikud õigusabikulud pahatihti tsiviilasja hinna mitu korda. Samas seletuskirjas oli ühtlasi rõhutatud, et valdav enamus kohtuasjadest on statistiliselt suhteliselt väikese hinnaga asjad.⁷⁴

Saksa õigussüsteemis kehtivat menetluskulude hüvitamise põhimõtet peavad paljud Saksamaal tegutsevad juristid praktikas liiga ülereguleeritaks ja lausa kohmakaks. Kehtiva regulatsiooni kohaselt tuleb samuti menetlusosalisel omad õigusabikulud ise kanda ja protsessi lõpus pole selgust ega kindlust, kas kõik kantud kulud temale hüvitatakse. Laialt levinud probleemiks on Saksamaal ka asjaolu, et väikse tsiviilasja hinna juures hüvitatavad maksimaalsed kulud ei pruugi kokkulangeda lepingulise esindaja kuludega. Tegelikuses on viimased suuremad ja neid pole võimalik seadusest tuleneva piirangu tõttu hüvitamisele panna isegi täieliku võidu puhul.⁷⁵

Riigikohus on kõrgendatud piirmäära tähendust praktikas selgitanud 16.10.2012. a lahendiga⁷⁶

74 Eelnõu nr 2-4-01/12628 „Lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad“ lk 2. Saadaval arvutivõrgus: eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/8877e067-05b0-4d0f-ab10-8b7c77e9ada9#9schKHZX

75 Arends, M. Oikeudenkäynnin kuluista ja kestoista Saksassa. Teadus ajakiri Defensor Legis 4/2006, lk 718. Saadaval arvutivõrgus: www.edilex.fi/defensor_legis/3727.pdf (30.10.2014)

76 RKTkm 3-2-1-119-12

järgmiselt. Kõrgendatud piirmäära rakendamine menetluskulude rahuldamisel on olnud õigustatud erandlikel juhtudel, kui tegemist on olnud keerulise menetlusega. Selleks võivad olla asjaolud, kus menetluse käigus on esitatud määruskaebusi, asjas on toimunud tavalisest rohkem kohtuistungeid või aeganõudvaid menetlustoiminguid, asjas käsitletavate asjaolude ja tõendite maht on tavapärasest suurem ja poolel on olnud vaja esindajat vahetada. Samuti kui osa kuludest on põhjustatud menetluse venimisest või menetlusõiguse kuritarvitamisest on võimalik rakendada kulude sissenõudmise kõrgendatud piirmäära. Ainuüksi kohtumenetluse ajaline kestus iseenesest ei määra, et tegemist oleks keerulise tsiviilasjaga, mis võimaldaks rakendada kulude kindlaksmääramisel kõrgendatud piirmäära.

Tuleb mõista, et praktikas pole menetluskulude kindlaksmääramisel ainu määravad lepingulise esindaja arved. Riigikohus on leidnud⁷⁷, et eelkõige tuleb lähtuda menetluskulude kindlaksmääramise lahendi tegemisel kulude põhjendatusest ja vajalikkusest juhindudes TsMS § 175 lg 1, mille kohaselt kohus peabki veenduma esmalt piirmäärades püsimist ja hindama seda, kas näidatud mahus on menetlusosalisele õigusteenust osutatud. Seda põhimõtet peaks seadusandja autori hinnangul oluliselt täpsustama ja pigem määrama siin täpsemad kriteeriumid õigusselguse huvides.

Nimetatud säte hakkas kehtima TsMS-is alates 01.01.2013. a. Selle eelnõu seletuskirja lisas⁷⁸ leiti, et menetluskulude kindlaksmääramise menetlus on oma iseloomult hagita menetlus. Selles kehtib uurimispõhimõte, millist tuleb kohtul järgida kulude kindlaksmääramise lahendi tegemisel. Sätet täiendati seletuskirja kohaselt selleks, et kohus võiks ka omal algatusel kulude põhjendatust kontrollida ja selle näol on tegemist vajaliku muudatusega seetõttu, et kohus jõuaks menetluskulude kindlaksmääramised lahendada mõistliku aja jooksul. Seda eriti olukordades, kus menetlusosalised nende üle ei vaidle. Olukorras, kus kohus saadab menetluskulude kindlaksmääramise avalduse vastaspoolele tutvumiseks ja seisukoha avaldamiseks ning vastaspool kulutustele vastu ei vaidle, on põhjendamatu kohtu koormamine sellega, et ta peaks alati hakkama eraldi hindama lepingulise esindaja kulude põhjendatust. Eelnõu kohaselt võib kohus sellisel juhul kontrollida vaid seda, et menetluskulud ei oleks suuremad kehtestatud

77 RKTkm 3-2-1-93-13

78 Riigilõivuseaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus 206 SE seletuskiri, lk 20. Saadaval arvutivõrgus: www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=7109c39a-f8cc-438f-8f0a-498210ccfee0& (18.04.2014)

piirmäärast. Vastuväite esitamise korral tuleb kohtul kontrollida vastuväite alusel ja selle ulatust arvestades ka kulude põhjendatust ja vajalikkust ning see määruses lahti kirjutada. Kui aga vastuväidet ei esitata, on muudatuse kohaselt kohus kohustatud vaid kontrollima, et lepingulise esindaja kulud jääksid valitsuse määrusega kehtestatud piirmäärade piiresse. Lisaks sellele tuleb arvesse võtta, mis on mõistlik kulumäär lepingulise esindaja puhul.

Selles küsimuses on Riigikohus võtnud seisukoha⁷⁹, et mõistlikuks kulumääraks võib advokaadi osalemisel menetluses pidada tunnitasu määra 120 eurot koos käibemaksuga. Autori oletuses ilmselt laieneb nimetatud tasumäär ka mitte-advokaadist lepingulisele esindajale.

Tänases õiguses kehtiv menetluskulude hüvitamise regulatsioon ja muud kriteeriumid, millega hinnatakse hüvitamisele mineva lepingulise esindaja kulusid, on ebaselged ja praktikas erinevalt kohaldatavad. Peamiseks probleemiks polnud kindlasti VV määruse 137 järgsed hüvitatavate piirmäärade laed, vaid see, et määrus andis liiga laiaulatusliku kaalumisruumi kohtule kulude kindlaksmääramises. Autori arvates eksiteerib see probleem ka täna muutunud regulatsiooni juures, kus Riigikohus tunnistas VV määruse 137 põhiseadusega vastuolus olevaks. Kohus saab lähtuda menetluskulude kindlaksmääramisel üld põhimõttest „vajalikud ja põhjendatud kulud“. Mis aga on vajalik ja põhjendatud on praktikas vägagi erinev sellest, kui palju kohus peab vajalikuks ja põhjendatuks. See on omakorda põhjustanud erinevat ja ebaühtlast kohtupraktikat menetluskulude kindlaksmääramiste menetlustes. Kehtiva kulude hüvitamise regulatsiooni juures ei saa õigusteenust ostev menetlusosaline sugugi kindel olla, kas menetlusest võitjana väljudes tema kulud üldse hüvitatakse ja kui, siis millises määras. Iga õigusteenuse osutaja mõistagi kinnitab oma kliendile, et tema kulud hüvitatakse vastavalt seadusele ja üldnorm näeb ette hüvitamise kohustuse panemist menetluse kaotanud poolele. Eelneva põhjal asub autor seisukohale, et praktikas olukord päris selline siiski pole. Mistõttu võib õigusteenust ostva kliendi jaoks küsitavaks muutuda teenuse ostmise perspektiiv tervikuna, kui tal pole võimalik omi kulusid planeerida ja neid menetlusest võitjana väljudes vastaspoolelt täielikult tagasi saada.

Autor leiab, et seadusandjal tuleks välja arendada senisest selgemad ja mõistlikumad kriteeriumid. Selleks võiks olla näiteks kindlaksmääratud hinnad ja ajakulud kindlatele

79 RKTkm 3-2-1-92-13

toimingutele määratlusega „kuni“ (nt hagiavalduse koostamine kuni 4 tundi, vastuse koostamine kuni 2 h). Seda ka kulude kindlaksmääramise menetlusaja kestuse valguses. Menetluskulude hüvitamisel tuleb arvesse võtta ka muutunud ja muutuvaid turuhindu õigusteenuste turul. Õigusloome arendamisse võiks ja peaks kaasama antud küsimuses rohkem eriala ühinguid, lisaks advokatuurile ka juristide liit (Eesti Juristide Liit), kui ka ministeeriumi(-te) vastavad ametnikud, kes seaduste eelnõusid ettevalmistavad. Tehniliselt pole sugugi keerukas ministeeriumi palvel viia läbi advokatuuris ja juristide liidu vahendusel vastav uuring või küsitlus saamaks aimu tänastest turuhindadest. Ala peatüki lõpetuseks tuleb tõdeda, et Riigikohtu otsus, millega tunnistati VV määrus 137 põhiseadusega vastuolus olevaks on väga tervitatav nii sisu kui eesmärgi poolest ja arvatavasti võimaldab see menetlusosalistel tulevikus tagasisaada suuremas ulatuses omi menetluskulusid. See on iga menetluse võitnud menetlusosalise loomupärane ootus ja eeldus. Üks menetluslik takistus kindlaksmääratud piiridesse jäämiseks on sellega nüüdseks kõrvaldatud, kuid siiski tuleks seadusandjal oluliselt täpsustada menetluskulude hüvitamise regulatsiooni. Huvitatud isikute ring, keda see regulatsioon puudutab on väga suur ning õigusselgus regulatsioonis on samuti oluline aspekt, leiab autor.

2.6. Menetluskulude hüvitamine hagi ja hagita menetluses

On oluline märkida, et õigusabikulude hüvitamist on võimalik menetlusosalisel taotleda nii hagi kui ka hagita menetluses. Erandina rahalistes nõuetes lihtsamas menetluses nagu on seda maksekäsu kiirmenetlus aga ei hüvitata menetlusosalisele õigusabikuluseid sõltumata asjaolust kui menetlusosalist esindas lepinguline esindaja ja õigusabi kulusid tegelikult kanti. Maksekäsu kiirmenetluses määratakse avaldajale hüvitatavaks kuluks 20 eurot TsMS § 174¹ lg 2 alusel. Kusjuures nimetatud muudatus hakkas kehtima TsMS-is alates 01.01.2013. a. Varem polnud seaduses taolist võimalust üldse seonduvalt maksekäsu kiirmenetlusega.

Muutuse toonud eelnõu seletuskirjas⁸⁰ leiti, et see summa peaks olema piisav menetluskulude hüvitamiseks, katmaks massavaldaja juristi ja ka füüsilise isiku avalduse täitmisele kulunud aja. Erinevalt hagi menetlusest hüvitatakse maksekäsu kiirmenetlusega kaasnevad arvestuslikud kulud nimetatud fikseeritud määras sõltumata sellest, kas maksekäsu kiirmenetluses kasutatakse

⁸⁰ Riigilõivuseaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus 206 SE seletuskiri, lk 20. saadaval arvutivõrgus: Saadaval arvutivõrgus: [www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=428b871c-2dba-4313-89bd-37bce419a57c&_\(03.04.2014\)](http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=428b871c-2dba-4313-89bd-37bce419a57c&_(03.04.2014))

lepingulist esindajat või mitte sõltumata kulude tegelikust suurusest

Muudes hagita menetlustes menetlusosalisele õigusabikulude kindlaksmääramisel juhindutakse alates 19.06.2013. a kehtima hakanud praktika tõlgendusest. Nimetatud ajast alates kujundas Riigikohus oluliselt ümber oma otsusega⁸¹seni kehtinud praktikat. Varasemalt kuni nimetatud ajani juhinduti hagita menetluses TsMS §-st 172 lg 8, millise suhtes ei kehtinud kulude ülempiiri. Selles juhinduti vaid tasumäärast, mis kehtis menetluses osalenud tunnistajale makstavast hüvitisest. Oluline on toonitada, et tegemist oli väga suurte tasumäärade erinevusega võrreldes hagimenetluses kindlaks määratud tasude ülempiiriga. Märkimisväärne on autori arvates ka asjaolu, et eelnevalt viidatud norm terve paragrahvi ja 9 lõike näol on püsinud muutumatuna alates selle avaldamisest 01.01.2009. a.

Näitena võib tuua, et hagita menetluses võeti aluseks, kuni 19.06.2013. a Riigikohtu otsuseni, menetluskulude kindlaks määramisel tunnistajale makstavat hüvitisemäära, mis kujunes kombinatsioonis kahest määrusest: 1. Kriminaal-, väärteo-, tsiviil- ja haldusasjade menetlusest osavõtjatele tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord⁸². 2. Töötasu alammäära kehtestamine. Esimesest õigusaktist võeti § 7 lg 3 alusel hüvitamisele kuuluv kordaja skaalal 1-10 ja see korrutati menetlusosalise esindaja poolt menetluseks kulunud töötundidega ja korrutati sel ajal kehtiva alampalga määraga.

Autor toob eelneva paremaks mõistmiseks praktilise näite Harju Maakohtu menetluses olnud tsiviilasja⁸³ menetlusest. Tegemist oli hagita menetlusega, kus sissenõudjast Venemaal asuv pank, vaidlustas Eesti kohtutäituri otsuse ja põhimenetluse järgselt määrati kindlaks sissenõudja, kui menetluse võitnud poole, lepingulise esindaja õigusabikulud. Viimast esindas Eesti advokaadibüroo kaudu kaks advokaati. Maakohus pidas põhjendatuks menetluskulud hüvitada sissenõudjale nõutud 80% ulatuses ehk 26,95 h advokaatide töötundi, määrates hüvitamisele 442,97 eurot. Summa kujunes järgnevalt: $(26,95 \text{ h} \times 17,3 \text{ eur/h} + 87,47 \text{ eur tasutud riigilõiv}) \times 0,8 = 442,97 \text{ eurot}$. 17,3 eurot/h kujunes lahendi kohaselt selliselt, et kohaldati tollal kehtinud tunnistajatasu kümnekordset alammäära. Sissenõudja esitas hüvitamisele teda esindanud kahele advokaadile tasutud teenuste eest 6353 eurot ja 51 senti, mis oli käibemaksuta summa.

81 RKTKm 3-2-1-58-13

82 Kriminaal-, väärteo-, tsiviil- ja haldusasjade menetlusest osavõtjatele tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord - RT I 2005, 71, 557 Vabariigi valitsuse määrus

83 HMKm 2-10-60584

Ringkonnakohus jättis sissenõudja kaebuse muutmata, kuid Riigikohus mõistis⁸⁴ sissenõudja kasuks 2652.18 eurot, juhindudes muutunud seaduse tõlgendusest tuginedes hiljutisele muutunud praktikale (19.06.2013. a otsus).

TsMS § 756 järgi lahendatakse vahekohtu otsustega seotud küsimused hagitamenetluse sätete alusel. Eesti õiguspraktikas on vahekohtumenetluses menetluskulude kindlaksmääramine väga varieeruv ja selles puudub seni ühetaoline suund. Üldreegli kohaselt tulenevalt TsMS § 172 lg kannab menetluskulud pool, kelle huvides lõpplahend tehti. Eestis üks tuntuim vahekohtumenetlust praktiseeriv advokaat Pirkka-Marja Põldvere aga leiab, et vahekohtu otsuste tunnustamise ja täitmise asjades tuleks kaasnevad menetluskulud jätta võlgniku või puudutatud isiku kanda, mis oleks ainuõiglane. Tänapäevases õigusruumis peab aga vahekohtu otsuse tunnustamisega kaasnevad kulud kandma neid nõudev ehk huvitatud isik. See ei saa olla viidatud autori arvates kuidagi õiglane ja kaasnevate lisakulude huvitatud isiku kanda jätmise peaks olema pigem erandlik lahendus.⁸⁵

Üldise korra kohaselt võidakse menetlusosalise õigusabikulud rahuldada kas täielikult, osaliselt või üldse mitte. See kriteerium sõltub asjaolust, kas menetlusosalist esindab üleüldse kohtu silmes pädev isik, kellele tehtud kulusid on võimalik hüvitamisele määrata. Lepingulise esindajana, kellele saavad üleüldse õigusabikulud tekkida, tunnustab kohus TsMS § 218 lg 1 p 1 ja p 2 alustel üksnes kas advokaati või vähemalt õigusteaduse magistrakraadi omaniku. Ilmselgelt ei saa õigusabikulud tekkida lepingulisel esindajal, kes on menetlusosalise alaneja või üleneja sugulane, kes võib menetlusosalist samuti esindada tulenevalt TsMS § 218 lg 2 p 5. Kusjuures TsMSis puudub isegi regulatsioon taolise esindaja kulude hüvitamiseks. Samuti ei saa otseseid õigusabikulud tekkida menetlusosalist esindaval koosseisulisel töötajal, nt vaidluses ühingu esindav töötaja või ühingu prokurist. Nimetatud isikud on ühingu palgal olevad isikud, kelle tööülesannete hulka võibki kuuluda tööandja või ühingu kohtulik esindamine, on leitud eelnõu seletuskirjas.⁸⁶ TsMS § 175 lg 2 määrab, et töötajast esindaja puhul pannakse hüvitamisele

84 RKTKm 3-2-1-93-13

85 Põldvere, P-M. Kaheksa aastat mudelseadust: kas Eesti vahekohtumenetlus vastab mudelile? *Juridica*, 2014, nr 1, lk 31

86 Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu 194 SE seletuskiri, lk 15. Saadaval arvutivõrgus: [www.riigikogu.ee/?page=pub_file&op=emspain2&content_type=application/msword&file_id=241166&file_name=Tsiviilkohtumenetlus%20seletuskiri%20\(195\).doc&file_size=339968&mnsensk=194+SE&fd=2011-04-13](http://www.riigikogu.ee/?page=pub_file&op=emspain2&content_type=application/msword&file_id=241166&file_name=Tsiviilkohtumenetlus%20seletuskiri%20(195).doc&file_size=339968&mnsensk=194+SE&fd=2011-04-13) (20.04.2014)

üksnes tema sõidukulud. Riigikohus on selgitanud sõidukulude mõistet oma 03.06.2013. a lahendis⁸⁷. Sõidukuluna on käsitatav nt bussipileti või autokütuse maksumus. Menetluse kaotanud poolelt pole võimalik mõista välja hüvitist teise menetlusosalise lepingulise esindaja sõidule kulunud aja eest. Praktikas peab menetlusosaline mõistagi kohtule sõidukulusid tõendama.

Samuti ei hüvitata praktikas ka lepingulisest esindaja abikaasa õigusabi kulusid, on leidnud Riigikohus 16.04.2014. a lahendis⁸⁸. Õiguskantsler on sama sisuga kaasuse raames kulusid mitte hüvitanud poolele vastanud⁸⁹, et tema arvamuses TsMS § 218 ei välistaks abikaasast lepingulisele esindaja menetluskulude hüvitamise.

Ringkonnakohus laiendas menetlusosalise abikaasa osalemise tähendust lepingulise esindajana seoses tema menetluskulude hüvitamise küsimuses 28.06.2013. a lahendiga⁹⁰. TsMS § 218 lg 1 p 5 eesmärk on võimaldada isikul menetluskulu säästa sellega, et tasulise õigusteenuse osutaja asemel volitatakse abikaasat, kuid õigusabikulud saab välja mõista ainult juhul, kui sellist abi on osutanud TsMS § 218 lg 1 p-des 1 ja 2 nimetatud isikud. Viidatud vaidlus jõudis Riigikohtusse. Viimane nõustus 16.04.2014. a otsusega ringkonnakohtu arvamusega, lisades, et isik, kes ei vasta TsMS § 218 lg 1 p-des 1 või 2 esitatud tingimustele, ei saa pidada õigusabi andjaks. Lahendi kohaselt pole tegemist põhjendamatu ebavõrdse kohtlemisega, sest õigusharidusega esindaja on isiku esindamiseks paremini kvalifitseeritud kui mittejuristist esindaja (antud vaidluses menetlusosalise abikaasa) ning nende esindajate kasutamise eesmärgid on erinevad.

Järgmiseks kriteeriumiks, et menetluse võitnud pool saaks oma kantud õigusabikulud tagasi, on kuludokumentide õigeaegne esitamine. Kohus võib õigustatult keelduda menetluskulude kindlaksmääramisest kui menetlusosaline pole neid üldse esitanud või on esitanud hiljem kui oli kohtu poolt määratud tähtaeg selleks. N-õ omal algatusel kohus kulu summasid ise määrata ei saa, olgugi et menetlusosalisele taoline õigus võimaldati. Kas viimane seda realiseerib või mitte

87 RKTkm 3-2-1-65-13

88 RKHKo 3-3-1-88-13

89 Teder, I. Õiguskantsleri vastus avaldajale 21.02.201. Saadaval arvutivõrgus: www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_vastuolu_puudumise_kohta_advokaadist_esindaja_leidmine.pdf (20.04.2014)

90 TrtRnKm 3-10-883

on tema riisiko ja iga lepingulise esindaja elementaarne hoolsuskohustus. Ilmselgelt esindatav seda ootab ja eeldab. Seega võib asuda seisukohale, et menetluskulude menetlus on võrdselt oluline asja põhimenetlusega. Lepinguline esindaja võtab endale teatud riski esindatava põhjendatud pahameeleks olukorras, kus kohus ehk ei pruugi rahuldada täielikult tema kantud õigusabi kulusid.

TsMS § 138 lg 1 kohaselt on menetluskulud menetlusosaliste kohtukulud ja kohtuvälised kulud. Menetluskulude väljamõistmise aluseks on hagi hind, TsMS § 122 tähenduses, mis märgitakse nii hagiavalduses kui menetluskulude väljamõistmise lahendis. Menetluses tekkinud õigusabikuludena saavad eksisteerida üksnes menetlusosalise lepingulise esindaja kulud TsMS § 144 lg 1 järgi, mida tõendavad menetlusosalise poolt kohtule esitatavad vastavad kuluarved koos arvestustega. TsMS § 174 lg 3 terminoloogias on eelneva nimetuseks kulude nimekiri, millise esitab kohtule koos avaldusega nende hüvitamist nõudev pool.

Kehtiva regulatsiooni põhjalt ja puht inimlikust lähtepunktist lähtuvalt võiks arvata, et tagasi on õigus taotleda vaid menetluskulusid, mida on juba realselt kantud õigusteenuse osutajale. Praktikas see päris nii siiski pole. Eraldi reguleeriva normina võib näitena esile tuua ka tulemustasu kokkulepet, tulenevalt AdvS § 61 lg 1 p 3. Tallinna Ringkonnakohus on lahendis⁹¹ asunud seisukohale menetluskulude kindlaksmäärmise menetluses, et õigusabikulude väljamõistmist ei välista asjaolu, et menetlusosaline pole esitanud kohtule maksekorraldust esindajale menetluskulude tasumise kohta. TsMS nõuete järgi pole kulude kandmist ehk tasumist tõendavate dokumentide esitamine menetluskulude väljamõistmiseks teiselt menetlusosaliselt vajalik. Õigusabi tasude väljamõistmiseks piisab, kui poolel on tekkinud õigusabi eest tasumise kohustus, mistõttu võib kuldokumentiks olla ka dokument, millest nähtub esindaja osutatud õigusabi eest tasumise kohustus.

Vaidlus samas asjas jätkus ka Riigikohtus, milline laiendas veelgi ringkonnakohtu põhjendust. Menetluskulusid tõendavaid dokumente ei pea menetlusosaline TsMS § 174 lg 5 teise lause järgi kohtu nõudmiseta esitama. Viidatud sätte järgi on kohtul õigus nõuda menetluskulude kohta selgitusi või tõendavaid dokumente juhul kui kohtul tekib menetluskulude kandmise kohta kahtlus või pole menetluskulude nimekiri selge. Menetluskulu tõendavaks dokumentiks TsMS §

91 TlnRnKm 2-10-42161

174 mõttes on lisaks kulu kandmist tõendavale dokumendile ka menetlusosalisele esitatud arve.⁹²

Seega tulenevalt sätte tähendusest ja kohtute poolt sisustatud praktikast võib asuda seisukohale, et tingimata ei peagi õigusteenuse osutajale kulusid kohe tasuma. Kohtule piisab üksnes sellest kui kohtule on esitada teenuseosutaja poolt menetlusosalisele esitatud teenustasu arve. Tõsi küll, iseasi kuidas see praktikas välja näeb. On küsitav kui paljud õigusteenuse osutajad on nõus riskima faktiga, et ehk kohus ei pruugi rahulda kõiki õigusabikuluseid, on teine küsimus. Autor oletab, et taoline lähenemine on küllap mõeldav vaidlustes, kus võib kindlalt võitu prognoosida või tegemist on väga usaldusväärsete suhete pinnal õigusteenuse osutamisega.

Tulenevalt TsMS § 403 ja § 404 võib kohus asja menetleda kirjalikus vormis istungit pidamata. Kui menetlusosaline kasutab enda õiguste kaitsmiseks õigusspetsialisti abi selliselt, et menetlusosaline üksnes allkirjastab tema huvides õigusspetsialisti poolt koostatud dokumente, siis sellisel juhul pole võimalik tal võidu korral omi õigusabikuluseid samuti tagasi saada menetluse kaotanud poolelt. Riigikohus on sellisel viisil tekkinud menetluskulude hüvitamise kohta leidnud⁹³, et TsMS § 138 lg 2 ja § 143 alustel pole need kulud kohtukulud ega ka kohtuvälised kulud TsMS § 144 tähenduses. Seetõttu pole neid võimalik panna menetluse kaotanud poolele hüvitamiseks. Hüvitatavateks kuludeks oleks need õigusabikulud muutunud üksnes siis, kui menetlusosalist oleks menetluses esindanud (enda allkirjastatud menetlusedokumentide esitamisega kohtule) lepingulise esindaja nõuetele (TsMS § 218) vastav isik.

Kohtuotsuse langetamine ja selle teatavaks tegemine toimub TsMS § 452 regulatsiooni alusel. Sellega saavad menetlusosalised teada, kelle kasuks kohus otsuse langetas ja kuidas lahendas kohus menetluskulude jaotuse ehk kelle kanda need jäetakse millises määras. Kui kohus otsustas vaidluse lahendada avaldaja kasuks mõistab kohus välja tema kasuks menetluskulud kaotanud poolel, TsMS § 162 ja § 163 alustel. Menetluskuludest õigusabikulud võidakse rahuldada hageja kasuks täielikult, mille eelduseks on hageja kasuks hagi rahuldamine kõigis nõutud punktides. Taoline olukord võib tekkida ka olukorras, kus vastustaja võtab hagi õigeks TsMS § 440 lg 1 tähenduses. Autor peab oluliseks toonitada, et viimane ei tähenda veel sugugi automaatselt

92 RKTKm 3-2-1-98-13

93 RKTKm 3-2-1-80-11

olukorda, kus hageja saabki tagasi kõik asja lahendamise seotud õigusabikulud. Selleks peab menetlusosaline ise esitama kohtule vastava avalduse koos kulude nimekirjaga 30 päeva alates lahendi jõustumisest TsMS § 174 lg 1 alusel. Selle mitte esitamisel pole võimalik menetlusosalisel lepingulisele esindajale kantud kulusid tagasisaada.

Avaldus koos kulude nimekirjaga toimetatakse kätte ka menetluse vastaspoolele, mis on kulude kindlaksmääramise menetluses kohustuslik protseduur TsMS § 176 lg 1 alusel. Mõistagi on vastustajal õigus esitada avaldusele vastuväide. Kui kohtu poolt määratud tähtjaks, vähemalt 7 päeva jooksul TsMS § 176 lg järgi, vastuväidet või omaksvõtul põhinevat avaldust vastustaja kohtule ei esita eeldab kohus, et avaldus on tema poolt omaksvõetud (TsMS § 231 lg 4 tähenduses). Kohus teeb TsMS § 176 lg 3 alusel määruse menetluskulude rahuldamise suhtes avaldaja taotluse alusel juhindudes TsMS § 175 lg 4 ja 177 lg 4-st.

Mis tahes ulatuses kohus rahuldab hageja menetluskulud omab kostja õigust esitada sellele vastuväide läbi kaebuse ja seda igas kohtuastmes kuni Riigikohtuni välja. Sellisel juhul kohus kontrollib üksnes kulude põhjendatust ja vajalikkust, TsMS § 175 lg 1 alusel. Kaevata saab üksnes juhul kui kaebuse hind ületab 200 eurot, TsMS § 178 lg 2 alusel. Kui menetlusosalise kasuks mõisteti kaotanud poolelt välja kuni 200 eurot puudub kaotanud poolel üleüldse kaebeõigus. TsMS § 178 lg 3 sätestab, et menetluskulude vaidlustamise määruskaebuse menetluses pole võimalik sellega kaasnevate menetluskulude hüvitamist nõuda. Säte määrab imperatiivselt menetluskulude mitte hüvitamise taolises vaidluses. Autor peab seda mõistlikuks kuivõrd sellega on võimalik välistada asjatuid kaebuseid, mis koormaks kohtuid liigselt. Seda ka olukorras, kus menetlusosalisel puudub huvi taolist menetlust täiendavalt finantseerida. Ilmselgelt kaotanud poolele tekib menetluskulude hüvitamise kohustusega täiendav rahaline koormus, millise täitmist võib ta üritada sihilikult venitada võimalikult kaua. Autori arvates on menetluse kaotanud poolele igasugune lisakulu trotsi tekitav, mis võib viia taolise kaebuse(-ste) esitamiseni.

Kui hagi rahuldati täielikult, esitab hageja mõistagi avalduse saajaprotsendiliselt kõik omad õigusabikulud rahuldada. Iseasi on see, kas kohus need ka rahuldab. Töö eelnevates peatükkides saime teada, et kohus ei pruugigi vastavat avaldust üldse rahuldada nõutud ulatuses nt juhul kui kohus ei pea põhjendatuks väljatoodud kulude rahuldamist nõutud ulatuses. Kuni 26.06.2014ni

piiras seda ka määratletud kulude lae põhimõtte tulenevalt VV määrusest 137.

Hetkel kehtivasse TsMS redaktsiooni viidi 01.01.2013. a sisse § 174¹, millise lg 1 välistab eraldi ja kauakestva kulude kindlaksmääramise menetluse teatud erandlikes tingimustes: asja menetluse lõpetamise korral kompromissi või hagist loobumise tõttu või kostja õigeksvõtul põhineva otsuse tegemise korral määrab kohus menetluse lõpetamise määruuses või õigeksvõtul põhinevas otsuses lisaks menetluskulude jaotusele ka hüvitatavate menetluskulude rahalise suuruse. Enne määruse või otsuse tegemist annab kohus menetlusosalistele mõistliku tähtaja oma menetluskulude nimekirja esitamiseks.

Kirjeldatud muutus on põhjendatud eelnõu seletuskirja⁹⁴ kohaselt sellega, et täiendusega reguleeritakse selguse huvides eraldi paragrahvis need juhtumid, mil menetlusökonoomia huvides on võimalik asja lõpplahendis koheselt kindlaks määrata ka menetluskulude rahaline jaotus. Autor peab nimetatud muudatust mõistlikuks ajalisest vaatevinklist vaadatuna. Taoline regulatsioon oluliselt kiirendab menetluskulude lahendini jõudmist hageja jaoks. Oluline on aga siinkohal toonitada, et see kehtib üksnes olukorras, kus vastustaja võtab hagi õigeks. Praktikas tähendab olukorda, kus vastustaja nõustub hagiga ja väljendab seda kohtuistungil või kohtule kirjalikult avaldades. Kompromissiga asja lahendades pole kuidagi võimalik menetlusosalisel vastas poole kanda jätta õigusabi kulusid. Selle välistab TsMS § 168 lg määraates, et poolte menetluskulud kompromissi sõlmimisel jäävad nende endi kanda. Autori kogemuses pöörduvad inimesed kohtusse üksnes tülide korral, mida pole õnnestunud kohtuväliselt lahendada ning kohtumenetluse käivitades võtavad vastustajad väga harva hagi täielikult ja vaidlematult õigeks. Pigem võib viimast pidada üsnagi erandlikuks nähtuseks, seega on küsitav taolises olukorras kulude lahendamise regulatsiooni pragmaatiline tähendus menetlusosalisele.

Ringkonna kohus on 16.04.2013. a otsusega menetluskulude kindlaksmääramise menetluses õigeksvõtul põhineva lahendi⁹⁵ teinud taotleja kasuks. Lahendist selgub, et menetlusosaline sai kätte menetluskulude kindlaksmääramise avalduse, millele jättis ta tähtaegselt vastamata. Jättes väljendamata nõusoleku või vastuseisu avaldusele, mistõttu kohus rahuldab avalduse avaldaja

94 Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu 194 SE seletuskiri, lk 14.

95 TlnRnK 2-10-55799

kasuks. Avaldusele mittevastamine pole sugugi selle õigeksvõtmine. Seda isegi olukorras, kus nõutavad kulud jäid kehtestatud piirmääradesse, leidis Riigikohus oma 14.10.2013. a lahendis⁹⁶.

Riigikohus leidis eelviidatud lahendis, et TsMS § 175 lõike 1 tõlgendamisel tuleb arvestada asja olude omaks võttu reguleerivate TsMS § 231 lõigetega 2 ja 4 ning TsMS § 175 lõikega 1, mis võimaldavad jätta menetluskulude põhjendatuse ja vajalikkuse kontrollimata vaid siis, kui menetlus kulude kindlaks määramise avaldus on omaks võetud. Nii märkis Riigikohus, et menetlus kulude kindlaks määramise avalduse saamisel peab kohus selle TsMS § 176 lõike 1 järgi vastas poolele kätte toimetama ning selgitama, et vastu väidete esitamata jätmise korral peetakse avalduse väiteid omaks võetuks ja kohus võib piirduda üksnes selle kontrollimisega, et esindaja kulud ei ole suuremad Vabariigi Valitsuse kehtestatud piirmäärast.

Ehkki on küsitav, kas esindajakulude põhjendatust ja vajalikkust saab pidada TsMS § 231 lõike 2 mõttes faktiliseks asja oluks. Riigikohus on varem ka ise rõhutanud, et TsMS § 231 lg 2 järgi saab omaks võtta üksnes faktilisi asja olusid. Mistõttu on menetluskulude kindlaks määramisel kohtu selgitamis kohustusele tähelepanu pööramine iseenesest õigustatud. Küll aga on kaheldav Riigikohtu seisukoht, et kohus peab alates 1. jaanuarist 2013. a kehtivast TsMS § 175 lõikest 1 ning vastu väite puudumisest hoolimata kontrollima kulude põhjendatust ja vajalikkust *ex officio* ka juhul, kui hagi või muu avaldus esitati enne 1. jaanuari 2013. a. Olukorras, kus kohus on menetlus osalisele vastuväite esitamata jätmise tagajärgi selgitanud, on vastu väite esitamata jätmisel nõutud lepingulise esindaja kulude välja mõistmine ettenähtav ning vastu väite puudumise korral esindaja kulude sisuline kontroll kehtiva TsMS § 175 lõike 1 kohaselt üleliigne. Kui TsMS § 175 lõike 4 alusel kehtestatud esindaja kulude piirmäärasid (kehtisid kuni 26.06.2014) sai käsitada menetlusosalise vastutust piirava materiaalõigusena, mida tagasi ulatuvalt kohaldada ei saa, siis menetluskulude kindlaks määramine peaks TsMS § 6 järgi toimuma sellel ajal kehtiva menetlus õiguse kohaselt, mitte aga hagi või muu avalduse esitamise ajal kehtinud menetlus õiguse kohaselt.

Samuti on kaheldav Riigikohtu seisukoht, et menetluskulude kindlaksmääramise taotlusele vastu väite esitamata jätmise korral on võimalik esitada see kohtule esimest korda edasi kaebe menetluses. TsMS § 329 lõike 1 kohaselt peavad menetlus osalise avaldused, taotlused, tõendid ja vastu väited olema õigeaegsed. Kui menetlus toiming jääb õigel ajal tegemata, siis sellest sõltumata, kas menetlus osalist sellise tagajärje eest enne hoiatati, ei ole menetlus osalisel TsMS

96 RKTKm 3-2-1-107-13

§ 66 järgi õigust menetlus toimingut hiljem teha, kui kohus seaduses sätestatud täht aega ei ennista või ei pikenda enda määratud täht aega või ei menetle menetlusosalise esitatud avaldust, taotlust, tõendit või vastuväidet TsMS § 331 lõikes 1 sätestatud juhul. TsMS § 331 lõike 1 kohaselt menetleb kohus hilisemaid avaldusi, taotlusi, tõendeid ja vastu väiteid üksnes juhul, kui nende menetlusse võtmine ei põhjusta kohtu arvates menetluse lahendamise viibimist või menetlus osaline põhistab, et hilinemiseks oli mõjuv põhjus. Ka esindaja kuludele vastu väite esitamata jätmist kui esindajakulude põhjendatuse ja vajalikkuse omaks võttu saab TsMS § 231 lõike 3 kohaselt võtta teise poole nõusolekuta tagasi üksnes juhul, kui tagasi võttev pool tõendab, et väide asjaolu olemasolu või puudumise kohta, mis omaks võeti, ei vasta tõele ja omaksvõtt oli tingitud ebaõigest ettekujutusest asja olust.⁹⁷

Tulles veelkord tagasi TsMS § 163 lg 1 juurde, soovin rõhutada järgmist. Selles on sätestatud, et menetluskulud võidakse rahuldada ka võrdeliselt rahuldatud hagi osaga. Näiteks otsustab kohus rahuldada hageja hagi 67% ulatuses, millega rahuldatakse ka tema menetluskulud samas määras. Taolises olukorras paneb kohus menetluse võitnud poolele kohustuse hüvitada ka kaotaja kulud 33% ulatuses. Mõistagi osutub see võimalikuks üksnes juhul kui viimasel oli menetluses lepinguline esindaja TsMS § 218 lg 1 p 1 ja p 2 tähenduses ja vastav avaldus kohtule üleüldse esitatakse. Täpselt kirjeldatud olukord esines tsiviilasjas 2-12-12063⁹⁸, kus kohus rahaldas hageja nõude 67% ulatuses määrates sama palju hüvitamisele ka hageja menetluskulusid. Kohus rahaldas kostja advokaadi kulud 33% kulude ulatuses. Seega sisuliselt tekib analoogsetes situatsioonides olukord, kus hageja saab tagasi omad kulud osaliselt ning nendest omakorda peab ta tasuma ka kostja lepingulise esindaja kulud vastavalt kohtu poolt rahuldatud määrale.

Riigikohtu kohtunik Tambet Tampuu on seisukohal, et seadusandja pole täpselt reguleerinud olukorda, kuidas peaks jaotatama menetluskulud hagi esitatud alternatiivsete nõuete rahuldamise korral. Lähtudes TsMS § 163 lõikest 1 peaks kohus rahuldama hageja menetluskulud osaliselt, kui hagi rahuldatakse alternatiivse nõude ja mitte hageja põhinõude alusel. Kohtuniku hinnangul on see probleem praktikas lahendamata ja see vajaks oluliselt täpsemat TsMS §-de 134 lg 1 ja 370 lg 2 reguleerimist.⁹⁹

97 Raude, M. Esindajakulude kindlaksmääramine tsiviilkohtumenetluses. *Juridica*, 2014, nr 2, lk 138-139.

98 TMKm 2-12-12063

99 Tampuu, T. Tsiviilkohtumenetluses esitatavad alternatiivsed nõuded. *Juridica*, 2011, nr 5, lk 348.

Seadusandja arvates on kohtumenetluses väikseks nõudeks rahaline nõue hagihinnas kuni 4000 eurot. Selliselt, et põhinõue on hagi kuni 2000 eurot ja koos kõrvalnõuetega hagihind on kokku kuni 4000 eurot. Sel juhul kohus menetleb asja lihtsustatud korras TsMS § 405 lg 1 alusel. Viimane annab kohtule võimaluse tsiviilasja lahendada järgides kehtivaid menetlusnorme valikuliselt. Oluline on see autori arvates aga sellest aspektist, et menetlusliku võimalusena, tulenevalt TsMS § 405 lg 1 p 3, võib kohus menetlust lõpetavas lõpplahendis määrata kohe kindlaks hüvitatavate kulude täpsed määrad täiendava menetluseta. Mõistagi on see ajaliselt väga oluline kokkuvõtte ja menetluse võitnud menetlusosalisele vähem koormavam viis menetluskulusid väljamõistva lahendi saamiseks. Võrreldes suurema hagihinnaga või hagita menetluses, kus kulude kindlaksmääramise menetlus toimub eraldi ja sellele kulub aega tunduvalt kauem.

2.7. Erand menetluskulude hüvitamisel ja kulude sissenõudmine täitemenetluses

Eriregulatsioon eksisteerib seoses perekonnaõigus alastes vaidlustes erinedes nn standardse tsiviilasja lahendamisel kehtivate menetluskulude kindlaksmääramise regulatsioonist. TsMS § 164 lg 1 sätestab, et abielulises ja põlvnemisasjas kannavad mõlemad menetlusosalised omi kulusid ise. Sellega välistatakse igasugune võimalus panna menetluskulusid kaotanud poole kanda taolistes vaidlustes. Samas paragrahvi lg 2 sätestab, et kohus võib lg 1 regulatsioonist kõrvalekalduda olukorras, kus vaidlus toimub ühisvara suhtes.

Riigikohus on leidnud¹⁰⁰ et TsMS § 164 on erinorm § 163 suhtes ühisvara jagamise nõudes, seega ei saa panna menetluskulusid menetluse kaotanud poolele vaid need tuleb jätta poolte endi kanda. Kuigi antud lahendis eelnevates kohtuastmetes toimunud menetluses asus maakohus samale seisukohale, et menetluskulud tuleb jätta poolte endi kanda, asus ringkonna kohus teisele seisukohale. Nimelt jättis ringkonna kohus oma otsusega menetluskulud hageja kanda. Seda põhjendas ringkonnakohus viitega TsMS §-le 163 lg 2, mis sätestab, et kohus võib jätta menetluskulud poole kanda, kes menetluses ei nõustunud kompromissiga, kui kohus teeb otsuse sellesarnases ulatuses nagu kompromissiga on üks pool pakkunud. Kõnealuses vaidluses hageja ei nõustunud kostja poolt pakutava kompromissiga ja ringkonna kohus lahendas menetluskulude jagamise kaldudes kõrvale TsMS § 164 lg 1-st. Sellega Riigikohus ei nõustunud ja tühistas

100 RKTkm 3-2-1-183-13

menetluskulude jaotuse täielikult. Viidatud säte kehtib alates TsMS-i esimese redaktsiooni avaldamisest saati ja järeldades eelnevast lahendist võib asuda seisukohale, et selle praktiline tähendus kohtumenetluses pole seni muutunud.

Kui menetlusosaline jõuab kohtuliku vaidluse lõppedes lahendini, millega tema kasuks peab menetluse vastaspool hüvitama menetluskulud, ei tähenda vastav lahend seda, et tegelikkuses ta kantud kulud vastaspoolelt kätte saab. Mõistagi on võimalik pöörata vastav kohtulahend täitmisele täitemenetluse algatamisega. Menetluskulude kindlaksmääramise lahendi näol on tegemist täitedokumendiga täitemenetluses seadustik¹⁰¹ § 3 lg 1 p 1 tähenduses (edaspidi TMS). Täitemenetluse edutus võib aga väljenduda mitmesugustes järgnevates faktorites, mis on probleemid omaette, takistades täielikult või piirates osaliselt menetlusosalise kulude tagasisaamist. Taolisteks probleemideks võib olla ametliku töötasu ja likviidse vara puudumine, millele saaks kohtutäitur pöörata sissenõuet TMS § 130 lg 1 ja § 137 lg 1 alustel. Või ka olukord, kus menetluskulusid võlgneval isiku tulud pole piisavalt suured, et neile saaks sissenõude pöörata. Kohtutäituril tuleb arvestada mittearestitavat osa sissetulekust, milleks on vähemalt alampalga suurune tasu (vastavalt TMS § 132 lg 1) ja kui võlgniku ülalpidamisel on laps(-ed), siis iga ülalpeetava kohta arvestatakse lisaks eelnevale mittearestitava osana 1/3 kehtivast alampalga määrast TMS § 132 lg 2 alustel.

Autori praktikas on arvukalt olnud olukordi, kus kirjeldatud situatsioonid eksisteerivad kõik üheaegselt. Isikul puudub ametlik sissetulek, tema ülalpidamisel on rohkem kui üks laps ja lisaks sellele on täitemenetluse algatamise hetkel tema suhtes käimas juba vähemalt üks või isegi mitu täitemenetlust. Eelnevalt kirjeldatud olukordades pole võimalik menetluskulude hüvitamist ootaval poolel võimalik oma nõude katteks saada laekumisi enne, kui on tasutud eelmise(-ste) algatatud täitemenetluse järgsed tasud. Lisaks sellele peab olema täidetud eelkirjeldatud eeldused sissetuleku kinnipidamise teostamiseks. Nimelt olukorras, kus mõni varem algatatud täitemenetlus juba toimub võlgniku suhtes, saab kogu täitemenetlusest jaotuva tulemi (TMS § 56 lg 2 tähenduses) sissenõudja ajalises järjekorras vastavalt sellele, kelle täitemenetluse algatamise avaldus on kohtutäiturile varem esitatud. Oluliseks takistuseks oma nõude teostamisel täitemenetluses võib praktikas olla ka elatisenõude suhtes toimuv täitemenetlus. Elatisenõude täitmine on ülimuslik üle kõigi muude täitemenetluste, mis tähendab seda, et kuni toimub

101 Täitemenetluse seadustik RT I, 13.03.2014, 105

elatisenõude suhtes täitemenetlus läheb kogu tulem selle katteks. Sissenõudjal oma menetluskulusid taolises olukorras õnnestuks täitemenetluse kaudu saada vaid juhul kui vastustaja ametlik sissetulek on suur ja ta omab likviidseid varasid, mis läheksid täitemenetluses enampakkumisele.

Ka täitemenetluses on kohustatud poolel samuti õigus esitada kaebus TMS § 217 ettenähtud alustel. Selleks on TMS-s ettenähtud kindlad protseduurireeglid, mida kohtutäituril tuleb kaebuse menetlemisel järgida. Lisaks eelnevale on võlgnikul võimalik esitada peale kaebemenetluses otsuse langetamist kohtutäituri kaebeotsuse peale uuesti kaebus omakorda veel kohtule TMS § 218 lg 1 alustel. Kaebuse(-ste) esitamisega on võlgnikul sihiliselt võimalik venitada täitemenetluslike toimingute läbiviimist näiteks vältimaks tagamise toiminguid, nagu on seda pangakonto arestimine ja töötasu arestimine sissenõudja nõude katteks. Samas aga tekitab taoline sihilik ja tahtlik menetluse venitamine võlgnikule endale suuremad kulud lõpp kokkuvõttes, kui lahendis oli kindlaksmääratud ka viiviste tasumise kohustus vastavalt TsMS § 177 lg 2. Nende arvestus tuleb sissenõudjal kohtutäiturile ise edastada olukorras, kus menetluskulud on täielikult tasutud. Omal algatusel kohtutäitur neid ei arvesta ega nõua, kusjuures viimane põhimõte pole seaduses sätestatud vaid on täitemenetluslik praktika.

2.8. Menetluskulude mittehüvitamine kohtumenetluse vea tõttu

Vaidlused võivad jõud Riigikohtuni ja need tühistatakse seal alama astme kohtumenetluses tehtud vea või vigade tõttu. Alus selleks võib olla materiaaõiguse või menetlusnormi vääras kohandamises. Sellises olukorras, kus Riigikohus nõustub kaebusega saadab see TsMS § 692 lg 4 või lg 5 alustel vaidluse tagasi alama astme kohtule uuesti läbivaatamiseks. Menetlusseadustik näitena ei reguleeri situatsiooni, kus on tuvastatud kohtu vea tõttu asja tagasisaatmine uueks aruteluks, kus menetlusosalisele kaetakse menetluskulud riigi poolt. Kuigi selleks eksisteeriks põhjuslik seos, kuna taolise olukorra on menetlusosalisele põhjendanud alama astme kohus ebapädeva lahendi tegemisega. Menetlustes aga kandis avaldaja või ennast menetluses kaitsnud vastustaja õigusabi kulusid. Tõsi, et sellise asjade käigu juures on igati õigustatud menetluskulude hüvitamise juures nende hüvitamisele panek ehk isegi maksimaalses lubatud piirmääras, kui menetlus tagasi saadetakse ja see jõuab menetluskulude kindlaksmääramise faasi.

Menetluskulude rahuldamise statistika aga räägib selle vastu selgus Justiitsministeeriumi vastavast uurimisest. Pole ka välistatud, et kulud jäetakse hoopis menetlusosaliste endi kanda lõpuks. Seega ilmselgelt saab menetlusosaline rahalist kahju kui tema taotletavad kulud osaliselt või täielikult hüvitamata jäetakse. Vaatamata faktile, et antud näites Riigikohus tuvastas alama astme materiaaõiguse või menetlusnormi väära kohandamise, mis põhjustas lahendi tühistamise pole menetlusosalisel menetlusliku võimalust saadud rahalise kahju hüvitamiseks.

Riigi vastutust reguleerib riigivastutuse seadus¹⁰² (edaspidi RVastS). Nimetatud seaduse § 15 lg 1 järgi võib isik nõuda kohtumenetluse käigus, sealhulgas kohtulahendiga tekitatud kahju hüvitamist üksnes juhul, kui kohtunik on kohtumenetluse käigus toime pannud kuriteo. Kahjukannataja jaoks võib temale kulude mittehüvitamine täheldada just sellist arusaama, mis mõistagi tegelikkusele ei vasta. Üleüldse praktikas tõendada, et kohtunik on kohtumenetluse käigus sooritanud kuriteo on üpris keeruline kui mitte võimatu ettevõtmine. Autori arvates on siin tegemist menetlusosalise jaoks õigusriivega. Kõrgema astme kohus on tuvastanud alama astme kohtu vea, kuid menetluskulude hüvitamise regulatsiooni riigi poolt taolises olukorras ei eksisteeri. Selline olukord ei ole ega saa olla õiglane menetlusosalise jaoks.

102 Riigivastutuse seadus RT I, 13.09.2011, 11

Autor tugineb oma seisukoha kaitsmisega PS §-le 25, mis sätestab, et igal isikul on õigus saada temale tekitatud kahju eest hüvitust. Viidatud säte laieneb ka menetluskuludele ehk PS § 25 mõttes tekitatud kahjuks.

VÕS § 128 lg 3 hõlmab otsese varalise kahjuna ka kulusid, mida kantakse kahju hüvitamisega seotud nõuete esitamiseks. Siinkohal aga tuleb olulise täpsustusena märkida, et VÕS § 128 lg 3 alusel on võimalik hüvitamise nõue esitada üksnes kohtuvälistele õigusabikuludele. Praktikas on selleks nt nõudekirjade jms koostamiseks kulunud lepingulise esindaja kulude hüvitamise nõue ja mitte kohtumenetluses tekkinud samade kulude hüvitamiseks. Õiguskirjanduses on leitud, et kohtuväliste inkassokulude hüvitamist on menetlusosalisel võimalik nõuda viidatud sätte alusel.¹⁰³

Menetluskulude hüvitamine toimub kohtumenetluses menetluskulu väljamõistmise teel spetsiifilistel tingimustel. Kuna menetluskulu, iseäranis õigusabikulu väljamõistmine on oluliselt kaugenenum totaalreparatsioonist, piiravad vastavad normid hüvitis põhiõigust, kuid on samas vajalikud kaitsmaks teisi menetlusosalisi liiga kõrgete majanduslike riskide eest kohtumenetluses. Traditsiooniliselt on riigi vastutus olnud välistatud või oluliselt piiratud seadusandliku ja kohtuvõimu poolt tekitatud kahju hüvitamisel. Seejuures on peetud vajalikuks kaitsta seadusandja poliitilist mänguruumi ning kohtute sõltumatust. Riigil tekkiv vastutus võib nii seadusandjat kui kohtuid kammitseda nende hinnangul õigete otsuste tegemisel. Kohtu puhul võib vaidlus kahju üle kahjustada kohtuotsuse seadusjõudu ja sellega õigusrahu – kahjuvaidluse raames hakatakse uuesti arutama, millise otsuse oleks kohus pidanud tegema. Täna riigivastutusõiguse arengut iseloomustab siiski seadusandja ja kohtu privileegide kahanemine. See toimub iseäranis EL õiguse mõjul. Põhimõtteliselt vastutab liikmesriik nii seadusandja kui kohtuvõimu poolt EL õiguse rikkumise korral. Eesti riigisisest õigust on püütud nende arengutega osaliselt ühtlustada ka suhete puhul, mis EL õigusest mõjutatud ei ole.¹⁰⁴

Carri Ginter on käsitletud riigivastutust ja selle rakendamist õigusemõistmise läbi tekitatud

103 Varul, P. Kull, I. Kõve, I. Käerdi, M. Võlaõigusseadus I kommenteeritud väljaanne Tallinn Juura 2006. § 128 kamm 4.2.4 ja 4.2.5, lk 451-452.

104 Madise, Ü. Aaviksoo, B. Kalmo, H. Mälksoo, L. Narits, R. Pruks, P. Vinkel, P. Eesti Vabariigi põhiseadus kommenteeritud väljaanne. Kolmas, täiendatud väljaanne. Tallinn Juura 2012. § 25 kamm 3.2.2, lk 341-342.

kahju hüvitamises tulles järeldusele, et riigi poolt tekitatud lepinguvälise kahju hüvitamise alused on piiratud ning lepinguvälise kahju hüvitamise eeldused on sellised, mis muudavad eduka kahjunõudmise ülimalt keeruliseks, kui mitte võimatuks. Arvestades fakti, et see on mõeldav üksnes olukorras, mida sätestab RVastS § 15 lg 1, kus on tuvastatud, et kohtunik on sooritanud kuriteo. Sätte taoline sõnastus hoiab kokku riigi rahalisi vahendeid, kuid on küsitav kas vastutuse niivõrd range piiramine on objektiivselt põhjendatud ning kooskõlas PS §-ga 15 mille kohaselt on igal ühel õigus oma rikutud õiguste ja vabaduste küsimuses pöörduda kohtusse ja PS § 25 annab selleks võimaluse ka õigusvastaselt tekitatud kahju küsimuses. C. Ginter tõstatab ka küsimuse, kas taoline vastutuse piiramine pole vastuolus Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni esimese lisa protokolliga artikliga 13, mis sätestab, et igalühel on õigus tõhusale menetlusele kaitseks riigivõimu eest olukorras, kus temale konventsiooniga sätestatud õigusi ja vabadusi on rikutud, kui selle on toime pannud ametiisik.

Ometi tuleneb RVastS § 15 lg 1 sõnastusest tõsiasi, et seadus ei võimalda kahjunõude esitamist riigi vastu isegi konstitutsioonilise seadusega sätestatud reeglite eiramise puhul (autori märkus: seda ka olukorras, kus kohus on eksinud materiaal- või menetlusõigus normi kohaldamises, mis viis väärakohtuotsuseni). Selleks peaks eksisteerima kohtuniku poolse kuriteo sooritamine. C. Ginter viitab Euroopa Kohtu seisukohale, mille kohaselt pole kahjunõude teostamiseks vajalik tõendada riigi tahtlust rikkumise toimepanemisel ja kindlasti mitte pole taolise kahjunõude eelduseks kuriteo toimepanemine kohtuniku poolt. Kokkuvõttes arvestades Euroopa Kohtu praktikat ja täna kehtivat kohaliku seadusandlust peaks tõsiselt kaaluma RVastS § 15 muutmist, milline iseenesest ei lange kokku Euroopa Kohtu praktikaga.¹⁰⁵ Alates viidatud artikli ilmumisest, 2004. aastast saati pole RVastS § 15 lg 1 tänini selles osas muutunud.

Riigivastutust ja kehtiva seadusandluse tõhususe küsimust uuris Triin Lepp oma magistritöös. Selles tuli ta lõppjäreldusele, et kehtiv õigus ei võimalda kahjusaajal esitada riigi vastu õigusemõistmise vea korral kahjuhüvitise nõuet. Euroopa Inimõiguste kohtu poolt tehtud lahendites on mööndud, et Eesti seadusandlus ei võimaldaks taolise kahjunõude esitamist, kuid see oleks võimalik väljakujunenud kohtupraktika põhjal. Lepp aga sellega ei nõustu ja põhjendas oma eriarvamust asjaoluga, et see seisukoht pole kooskõlas õigusselguse põhimõtetega.¹⁰⁶

105 Ginter, C. Riigi vastutus õigusemõistmisel tekitatud kahju ees. *Juridica*, 2004, nr 8, lk 523.

106 Lepp, T. Riigi vastutus õigusemõistmisel tekitatud kahju eest. *Magistr töö*, Tartu Ülikool 2014, lk 65.

3. Tsiviilkohtumenetluses kulude hüvitamine Soome Vabariigis

Alustades ülevaate andmisega Soome Vabariigis tsiviilkohtu menetluses kehtivatest normidest lepingulise esindaja kuluhüvitamisega seoses mainib autor, et üldiselt pole Euroopa Liidu tasandil kuludehüvitamise põhimõtted ühtlustatud ja regulatsioonid erinevat riigiti. Soomes kehtib alates 1969 aastast tsiviilkohtumenetlust reguleeriv õigusakt *Oikeudenkäymiskaari*¹⁰⁷ (edaspidi ka OK), millises on eraldi peatükk menetluskulude regulatsiooni jaoks 20 ala peatükiga. Mitmed üld põhimõtted on menetluskulude regulatsioonis sarnased Eesti omale erinedes teatud nüanssides. Regulatsioon tervikuna on läbilõikes tunduvalt inimlikum ja tinglikult öelduna pehmem võrreldes Eestis kehtiva resoluutsema regulatsiooniga.

Eestile sarnaselt kehtib Soome advokatuuri poolt kehtestatud heade tavade juhend¹⁰⁸. Selles on sätestatud mitmed põhitõed seonduvalt õigusabikuludega. Täpsemalt nende liigitamisega, tekkimisega ja koos hüvitamise regulatsiooniga. Erinevuse Eestis kehtiva koodeksiga võiks väljatua järgnevad erisused Soome regulatsiooni kasuks. Nimelt sätestab viimane, et liigsete õigusabikulude tekkimisel on teenuseostjast kliendil õigus pöörduda advokatuuri järelevalve poole palvega kulude põhjendatust kontrollida (juhise p 5.12) mille tarbeks viiakse läbi eraldi menetlus. Erinevalt Eesti regulatsioonist sätestab Soome regulatsioon otsesõnu kohustuse õigusabikulude hüvitamise nõude esitamise protsessi kaotanud vastaspoolele. Samuti peab teenuseosutajast advokaat veenduma, et kaotuse korral tema kliendile esitatud kulude hüvitamisenõue on mõistlik ja põhjendatud ning ei koormaks klienti ebamõistlikult (juhise p 5.14). Sarnaselt Eesti regulatsioonile on sätestatud ka Soomes põhimõte, et kohtukulude hüvitamise nõue peab olema detailselt lahtiseletatud ja seda ei peeta konfidentsiaalseks infoks (juhise p 7.5). Ühe huvitavama sätten toob autor välja veel järgneva põhimõtte. Kui tegemist on järelevalve menetlusega, millist viib läbi advokatuuri aukohus, kus vaidlus on hüvitamisele esitatud advokaadikulude mõistlikkuse jms üle, pole menetluses osaleval poolel võimalik kulusid panna kaotaja kanda (juhise p 12.2).

107 Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4.

108 Suomen asjanajaliitto. Hyvää asjaajantapaa koskevat ohjeetSaadaval arvutivõrgus: www.asianajaliitto.fi/files/1327/Tapaohjeiden_kommentari_31.1.2011.pdf (15.11.2014)

Ameerika Ühendriikide õigusteaduse professor Mathias Reimann peab probleemiks Soome tsiviilkohtumenetluses kaasnevaid suuri õigusabi kulusid. Seda näiteks rahalistes nõuetes, kus hagihind on kuni 1000 eurot. Professori sõnul taolise hagihinnaga vaidlustes moodustavad lepingulise esindaja kulud Soome kohtus vähemalt pool hagihinda ja võivad seda isegi ületada. Ning kuni 10 000 euro suuruse hagihinnaga vaidlustes võivad menetlusosalise õigusabi kulud küündida isegi kuni vaieldava summani.¹⁰⁹

Soome õigusteaduse professor Jarkko Männisto on nentunud¹¹⁰, et Soome menetlusõiguses kehtiv menetluskulude kindlaksmääramise regulatsioon on vägagi menetlusekvaliteedi keskne, millise lähtepunktiks on põhimõte, et kohtuvaidlused toimuksid üksnes tõsistes õigusriivetes. Kohtuvaidlusega kaasnevad kõrged õigusabikulud on õigustatud kantuna eesmärgist, et kohtuid ei hakataks koormama pahatahtlike ja n.ö väheoluliste vaidlustega. Ehk vaidlustega, mida õnnestuks pooltel lahendada ka kohtuvälises menetluses. Nii J. Männisto kui tema sõnutsi ka Soome juristkonna seisukohast ühtpidi pärsib taoline põhimõte (kus suurte menetluskulude hilisem kandmise risk võib olla üpris suur) hagide esitamist kohtutele. J.Männisto mõonab, et samas kaitseb see põhimõte vastustajaid pahatahtlike või nn ebakindlate menetluste eest, millega isikuid võidakse asjatult koormata lisakulude tekitamisega kohtumenetluses. Soome Vabariigi tsiviilkohtu menetluses on menetluskulude vaidlused (peale põhivaidluse lahendamist) väga harvad. Professor Männisto on seda väidet kaitsnud põhjendusega, et riiklikult tagatud menetlusabi süsteem on väga efektiivne ja üldiselt Soome kohtunikud lahendavad vaidluseid enamasti poolte lepitamisega (kohtulik kompromiss) enne põhimenetlust, mis tekitaks pooltele veelgi suuremaid menetluskulusid. Lisaks eelnevale on kohtunikel lai diskretsioon, mille kohaselt võivad nad väljamõistetavaid menetluskulusid vähendada mõistliku määraneni arvestades kõiki asjaolusid.

Soome õigusteaduse doktor Kaiju Ervasti uuris Soome kohtulahendite põhjal hagejate õigusabikulusid tsiviilasjade kohtuvaidlustes aastatel 1995, 2004 ja 2008 ja tuli lõppjärel dusele et hagejate õigusabikulud olid läbi aastate üksnes tõusnud ja üldine tendents on jätkuvalt kulude kallinemise suunas. Uurimusest tuli selgelt välja, et Soome kohtuvaidlustes kõrgemad õigusabikulud on kinnisvara, võla, töösuhete ja teenuste osutamise vaidlustes. Doktor Ervasti

¹⁰⁹ Reimann, M. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure: A Comparative Study. Springer 2012, lk 34.
¹¹⁰ *Ibid.*, lk 131-132.

leidis uurimuse kokkuvõttes, et poolte menetluskulusid tuleks reguleerida ning asuda piiritlema vähendamise eesmärgil, kuna läbi mitme kohtuastme kestnud vaidluses võivad menetluskulud kasvada ebamõistlikeks¹¹¹. Oma teises uurimustöös tuli doktor Ervasti aga lõppjäreldusele, et järjest kasvanud menetluskulude tõttu (lepinguliste esindajakulude tähenduses) on kõrged menetluskulud hakanud pärssima inimeste ligipääsu õigusemõistmisele kohtus¹¹².

J. Männisto arvates¹¹³ olid Soome tsiviilprotsessi menetlusnormistiku 1993. aastal sisseviidud muudatused tingitud eelkõige asjaoludest, et Soome kohtud olid huvitatud kvaliteetsetest hagidest eesmärgiga vältida asjataid vaidluseid kohtus ja seda ka põhjendusel, et inimesed täidaksid omi kohustusi tsiviilkäibes kohtuvõimu sekkumiseta. Tema hinnangul on taoline lähenemine olnud õigustatud olles kandnud Soome õiguspraktikas taotlusliku eesmärgi, kuid võib ebaselgetes nõuetes lahendamist pärssida ja piirata vähem maksejõuliste isikutele ligipääsu õigusemõistmisele. J. Männisto lisab samas teadusartiklis, et enamuse ebaselged nõuded pigem vajaksidki kohtuliku lahendamist võrreldes jõukamate menetlusosalistega, kes on suutelised menetlust ise finantseerima. Samas võivad jõukamad menetlusosalised omi õiguseid vastaspoole suhtes seetõttu kuritarvitada neid kohtumenetlusega asjatult kurnates.

Eelmises lõigus viidatud muudatuse valguses on Soome õigusteaduse doktor Klaus Viitanen tõstatanud sama probleemi ja väljapakunud selle lahendamiseks menetluskulude põhjalikuma regulatsiooni. Dr Viitanen on seisukohal, et õigusemõistmine nii kohtuvälises kui ka kohtumenetluses lepingulise esindaja kaasabiga ei tohi olla ebamõistlikult kallis, mis välistaks selle kättesaadavuse vähem kindlustatud elanikkonnale. Seetõttu vajaks peale 1993. aastat aina kallinevate teenustasudega õigusteenuse turg ja õigusabi tasude hüvitamise regulatsioonid seaduses Soomes olulist reformimist.¹¹⁴

111 Ervasti, K. Pääkäsitelyssä ratkaistut riita-asiat ja oikeudekäyntikulut käräjäoikeuksissa. Teadusajakiri Defensor Legis 5/2009, lk 753. Saadaval arvutivõrgus: www.edilex.fi/defensor_legis/6628.pdf (29.11.2014)

112 Ervasti, K. Tuomioistuinsovittelu Suomessa. Haakapaino OY, Helsinki 2011, lk 105. Saadaval arvutivõrgus: www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/tutkimuksia-sarja/FdRuwETWJ/tuomioistuinsovittelu.pdf (25.10.2014)

113 Männisto, J. Oikeudenkäyntikulut kannustimena – taloustieteellinen analyysi oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden vaikutuksista. Teadusajakiri Lakimies 1/2005, lk 79. Saadaval arvutivõrgus: www.edilex.fi/lakimies/2462.pdf (25.04.2014)

114 Viitanen, K. Asianajopalkkiot - kilpailu vai sääntely? Edita, Helsinki 2011, lk 23.

Dr Viitanen on selleks esitanud ühe konkreetse ettepanekuna, et tänaseid hüvitamisele pandavaid piiritletud menetluskulude määrasid tuleks igal juhul tõsta ja kaotanud poolel võimaldada neid seaduse järgi tasuda ositi vältimaks kaotajale liiga suure rahalise koormuse tekkimist¹¹⁵.

Vastupidisele arvamusele, et menetluskulud (õigusabi kulude tähenduses) pole liiga kõrged arvestades õigusteenuste turuhindu, on asunud teine Soome õigusteaduse professor Antti Jokela¹¹⁶. A. Jokela väitel kohtuasjade menetlusega Soome Vabariigis kaasnevad kõrged õigusabikulud on põhjendatud juhul kui menetlusosalisel on õigustatud ootus õigluse maksmapanekuks vaid kohtus, mis ongi kohtus käimise mõtteks. Seda vaidlustes, milliseid pole olnud võimalik kompromissiga lahendada. Menetluskulude suurendamise vältimiseks pakub A. Jokela välja, et taolistes menetlustes võiks lepitajatena osaleda kohtuväliselt ka muud pädevad isikud peale kohtunike.

115 Viitanen, K. Oikeudenkäyntikulut ja oikeuksien saatavuus. Defensor Legis 4/2006, lk 623. Saadaval arvutivõrgus: www.edilex.fi/defensor_legis/3720.pdf (20.12.2014)

116 Jokela, A. Sovittelun ja oikeudenkäynnin vertailua kulukysymysten kannalta. Teadus ajakiri Defensor Legis 4/2006, lk 597. Saadaval arvutivõrgus: www.edilex.fi/defensor_legis/3718.pdf (25.04.2014)

3.1. Riigipoolne menetlusabi Soome Vabariigis

Soome Vabariigis on väga hästi toimiv riigipoolne menetlusabi, mida reguleerib õigusakt *Oikeusapulaki*¹¹⁷. Soome justiitsministeeriumi koduleheküljel¹¹⁸ on selgitatud menetlusabi võimaldamise põhimõtteid. Põhiline kriteerium, sarnaselt Eestis kehtivale, on abi taotleja isiku varaline seisund, ennekõike tema (või leibkonna) sissetulek ja varad, mille põhjal otsustatakse menetlusabi võimaldamine osaliselt või täielikult. Riigi poolset menetlusabi ei anta olukorras, kus isik omab õigusabikulude kindlustust. Isikute põhiselt ei anta menetlusabi juriidiliste isikutele, küll aga võimaldatakse seda füüsilisest isikutest ettevõtjatele. Menetlusabi taotlevad isikud võivad saada riigi poolset menetlusabi ka kohtuvälisteks õigusküsimuste lahendamiseks. Õigusabi osutamiseks määratakse taotleja poolt määratud, kas advokaat (Soome advokatuuri liige), riiklik õigusabi büroo või erasektorist õigusteenuse osutaja. Samas on riigi poolse abi võimaldamisel see limiteeritud määratud teenuse osutaja poolt kuni 80 töötunniga. Erandjuhtudel võidakse seda limiiti ka tõsta. Kui taotlejale otsustatakse riigipoolse abi võimaldamine õigusabi kulude katmiseks, siis muuhulgas vabastatakse isik igasugustest riigilõivude tasumisest kui need vaidlusega kaasneksid

Riigi poolse õigusabi saamiseks tuleb taotlejal esitada kehtestatud vormi¹¹⁹ põhjal avaldus. Avaldust võib ja saab esitada iga õigusteenuse osutaja kaudu ja selle esitamine toimubkohtute juures tegutsevale riiklikule õigusabi osakonnale (*valtioon oikeusaputoimisto*). Abi võimaldamisel määratakse ära taotleja omavastutus piir protsentuaalselt, kus kõrgem omavastutus on seotud igakuise sissetuleku suurustega:

- 0% omavastutus (kuu sissetulek kuni 600 eurot) taotleja ei pea tasuma midagi lõplikest tekkinud kuludest;
- 40% omavastutus (kuu sissetulek kuni 1050 eurot) tuleb taotlejal tasuda lõplikest kuludest 40%.

117 Oikeusapu laki. 5.4.2002/257. Saadaval arvutivõrgus: www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020257 (28.04.2014)

118 Suomin Oikeusministeriö. Oikeusapu. Saadaval arvutivõrgus:

www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/esitteet/oikeusapu/esitteen_tulostus.html (28.04.2014)

119 Oikeusapuhakemus. Saadaval arvutivõrgus: www.lomake.fi/forms/pdf/OM/OM10/fi (28.04.2014)

Sejärel kaasneb ühekordse riigilõivu tasumise kohustus menetlusabi saamiseks summas 70 eurot, mida ei pea maksma vaid 0% omavastutuse saanud taotleja. Kui abikaasad ühiselt või kui abi taotlej pool on abielus taotleb menetlusabi andmist, arvestatakse eelnevalt viidatud sissetulekute määrasid kõrgemates ulatustes arvestades leibkonna tulu. Samuti võetakse mõlemal juhul arvesse taotleja muud varalist seisundit (nt kinnisvara vms likviidne vara) aga vaid juhul kui vara väärtus ületab 5000 eurot. Seega, mida rohkem on isikul vara, seda suuremaks kujuneb määratav omavastutuse protsent.

Soome statistikaameti aruande¹²⁰ põhjal riigi poolse menetlusabi andmisest 2012. aastal, selgub, et 2012. aastal võimaldati seda taotlejatele 65 000 juhul. Pisut üle 67% juhtudel lahendas rahuldatud taotluste puhul menetlusi riiklikud õigusabi bürood (*julkinen oikeusaputoimisto*) ja ca 33% juhtumite puhul kasutati selleks erasektoris tegutsevaid õigusbüroosid. Väärrib märkimist, et kõigist juhtumitest lahendati kohtumenetluses vaid 14%. Aktiivseimad menetlusabi saajad olid naised, seda 58% juhtudest ja 75% puhul vabastati isikud omavastutusest täielikult. Enim taotleti abi perekonnaõiguse valdkonnas ja võlgade sissenõudmise küsimustes.

Autori arvates näitavad viimased suhtarvud efektiivselt töötavat kohtuvälist menetlust. Tõsi, et antud uuringus puudusid andmed menetluste suhtes, mida finantseerisid menetlusosalised täielikult omavahenditest. Mistõttu väga objektiivselt ei saa võrrelda millises määras kasutati riikliku tuge õigusvaidlustes võrreldes kõigi 2012. aastal toimunud vaidlustega.

3.2. Menetluskulude hüvitamine Soome Vabariigi tsiviilkohtumenetluses

Menetluskuludeks peetakse Soome Vabariigi menetlusnormide kohaselt riigilõivusid ja menetlusosalise õigusabikulusid. Viimastest hüvitatavad kulud on tõendi hankimisega seotud kulud, kohtuvaidluse ettevalmistamise kulud ja advokaadikulud ning menetluses osalemisest saamata jäänud töötasu, tulenevalt OK 21. peatükist § 8. Menetluskulude peatüki § 1 (OK 21. peatükk) sätestab olulise üldpõhimõtte, mille kohaselt menetluse kaotanud poole kanda jäävad kõik vastaspoole menetluskulud kui seaduses pole teisiti sätestatud.

120 Suomen virallinen tilasto. Julkinen oikeusapu. Helsinki 2012. Saadaval arvutivõrgus: www.tilastokeskus.fi/til/julo/2012/julo_2012_2013-11-29_tie_001_fi.html (30.04.2014)

Erandlik menetluskulude hüvitamise regulatsioon, kus menetluskulude jäetakse poolte endi kanda, on isaduse tuvastamise ja abielu lahutuse menetlused, kuid sama põhimõtte kohaldamise vajadus on Soomes tõstatatud ka lapsehooldusõigus vaidlustes¹²¹. Mitte dispositiivsetes vaidlustes jäävad poolte kulud nende endi kanda kui just ei eksisteeri erilisi asjaolusid jätmaks menetluskulusid ühe või teise menetlusosalisel kanda. Nii dispositiivsetes kui mitte dispositiivsetes vaidlustes peab mõlematel juhtudel kulud taotleval pool esitama kohtule kantud kulude ülevaate enne kohtuistungit. Seejärel kohus langetab otsuse asja põhivaidluses, kus on lahendatud ka menetluskulude jaotumine. Menetluskulude jaotamise ja kindlaksmääramise lahendamist ei toimu eraldi ja iseseisva menetlusena. Dispositiivsetes vaidlustes võib kohus järgnevatel juhtudel kõrvalekalduda üldreeglist, mille kohaselt jäetakse menetluskulud täielikult kaotaja kanda, kui:

- ühes kohtuvaidluses on esitatud mitmeid erinevaid nõudeid (ja vastuhagi) ja see lahendatakse selliselt, et üks menetlusosaline kaotab ja teine võidab või menetlusosaline võtab osaliselt nõude õigeks (OK 21. peatükk § 3);
- menetluse võitnud pool algatas menetluse selliselt, et selleks polnud vastaspool tegelikult põhjust andnud (pahatahtlik õiguse kasutamine). Siis jäävad kaotaja kulud menetluse võitnud poole kanda, kui just pole põhjust tulenevalt asja sisust jätta poolte menetluskulusid nende endi kanda. Sama põhimõtet võidakse kohaldada ka lepingulise esindaja enda vastu isiklikult, selliselt, et kaotaja kulud jäetakse tema kanda (OK 21. peatükk § 4 ja § 5);
- vaidlus on tekkinud seaduses sisalduva vastuolu või ebaselguse tõttu, mis põhjustas selle vaidluse kaotanud poolele põhjendatult kohtuasja algatamise, võib kohus määrata, et menetlusosaliste endi kanda jäävad kulud kas osaliselt või täielikult (OK 21. peatükk § 8a);
- alates 1999ndast aastast eksisteerib menetluslik võimalus kohaldada menetluskulude hüvitamise põhimõtet ja kulude jaotamist selliselt, kus kohus peab arvesse võtma vaidluse sisu, poolte huvisid ja seisukohti ning lahendi tähendusliku mõju menetlusosalistele.

121 Halijoki, J. Oikeudenkäyntikulut ja niiden jakautuminen. Defensor Legis 5/2000, lk 215. Saadaval arvutivõrgus: www.edilex.fi/defensor_legis/905.pdf (20.12.2014)

Soome menetlusõiguses kohtukulude hüvitamise nõudes kehtib baas põhimõte (OK 21. peatükk § 14), et menetluskulude hüvituse nõudes peab olema selgelt lahtikirjutatud teenuse osutamiseks kulunud aeg. Seda selliselt, et menetluse vastaspool saab veenduda kulude vajalikkuses ja põhjendatuses. Menetluskulude nõudeavalduse peab menetlusosaline esitama kohtule enne lõpplahendi kuulutamist ehk peale asja kohtuliku arutamise lõppemist.¹²²

Menetluskulude hüvitamine jäetakse kohtu otsustada ka olukorras, kus pooled on sõlminud kohtuliku kompromissi enne põhimenetlust ja menetlusosalised ei taotle kulude jätmist endi kanda. Vaikimisi taolises olukorras jätavad kohtud poolte menetluskulud reeglina menetlusosaliste endi kanda kui vaidlevad pooled ei palu kulude jätmist vastaspoolele¹²³. Hüvitatavate kulude piirmäärad on reguleeritud eraldi määrusega¹²⁴. Hüvitamisele määratud kulud peab menetlusosaline tasuma kuu aja jooksul peale mida järgneb hüvitatavatelt kuludelt ka intressi tasumise kohustus (OK 21. peatükk § 8)¹²⁵. Kohaldatava intressimäär on sama nagu Eestis kehtiva VÕS § 94 sätestatud määr ja selle lõplik kujunemine on samuti seotud Soome Panga poolt avaldatava muutuva intressimääraga.

Väärrib mainimist, et Soome regulatsioon muutus eelnevalt kirjeldatu järgseks¹²⁶ alles 1993 aastal täpsustades oluliselt seni kehtinud regulatsiooni tuues kaasa ka mitmeid muudatusi. Ajaloolises mõttes peab autor oluliseks, et muudatuse toonud seletuskirja¹²⁷ kohaselt seni kehtinud regulatsiooni üldpõhimõtted olid pärit 1734ndast aastast. Seletuskirja kohaselt oli vaja regulatsiooni muudatusega kaasajastada menetluskulude hüvitamiste põhimõtteid. Näiteks peeti tsiviilkohtu menetlusseadust puudulikuks just menetluskulude kindlaksmääramise osas ja mitmeti tõlgendatavaks, mis oli tinginud praktikas ebaühtlased tõekspidamised. Probleemiks peeti seletuskirjas ka asjaolu, et menetluse võitnud menetlusosaline tihti ei saanud kõiki omi

122 Ylönen, M. Asianajaja oikeus laki,säännöt ja tapaohjeet. Talentum Media OY, Helsinki 2014, lk 355

123 Koskimäki, T. Immonen, N. Jalanko, R.. Kujala, T. Lehto, J. Nordman-Rajaharju, E. Saleva, M. Sarvikivi, J. Siiki, M. Oikeudenkäyntikulut. Helsingi Ringkonna kohtu töörühma uurimistö. Haakapaino 2011, lk 191

124 Oikeusministeriön asetus vastapuolen maksettavaksi tuomittavista oikeudenkäyntikuluista oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 c §:ssä tarkoitetuissa asioissa 14.12.2001/1311. Saadaval arvutivõrgus: www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20011311 (01.05.2014)

125 Niemi, J. Civil Procedure in Finland. Kluwer Law international 2010, lk 102

126 Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta 1013/1993. Saadaval arvutivõrgus: www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1993/19931013 (01.04.2014)

127 Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevien säännösten muuttamisesta. HE 191/1993. Saadaval arvutivõrgus: www.eduskunta.fi/triphone/bin/akxhref2.sh?{KEY}=HE+191/1993 (01.05.2014)

menetluskulusid hüvitatud, kuna kohtupraktikas jäeti valdavalt menetluskulud poolte endi kanda, mis põhjustas ebaõiglaseid situatsioone. Lisaks sellele puudus täielikult regulatsioon olukorras, kus kohus rahuldab hagi osaliselt ja seaduses puudus täpne definitsioon, milliseid menetluskulud üleüldse loetakse hüvitamise kõlblikeks. Seega tõi muudatus revolutsioonilised uuendused just menetluskulude põhimõtetes.

Kui menetlusosalisele oli võimaldatud riigi poolset menetlusabi reguleerib kulude hüvitamise korda *Oikeusapulaki* 3. peatükk, milles on loetletud hüvitamiste üldpõhimõtted. Kohus võtab kulude kindlaksmääramisel arvesse põhjendatud ja vajalike kulusid (oluline printsiip, mis esineb ka OK-s), millised peab õigusabistaja või advokaat kohtule esitama kulude nimekirja näol. See tuleb kohtule esitada enne asjas toimuvat põhiistungit. Seda juhul kui asja ei lahendatud kompromissiga põhiistungita. Kulude nimekiri edastatakse ka menetluse vastaspoolele ja kohtu nõudmisel peab esindaja selgitama kulude koosnemist. Seda ka olukorras, kus menetluse vastaspool esitab kulude rahuldamise taotlusele vastulause.

Kui menetlus laheneb põhiistungita kohtuliku kompromissiga, määrab kindlaks riiklik õigusabi osakond menetlusosalise lepingulisele esindajale hüvitatavad kulud. Hüvitamise aluste määrad tulenevad määrusest *Valtioneuvoston asetus oikeusavun palkkioperusteista*¹²⁸, millise § 6 kohaselt on hüvitatavaks tunnitasu määraks 100 eurot. Lisaks sellele on määrusega normeeritud hüvitatavad toimingud ka ajalistes määrades, kus hüvitatakse:

- kohtuistungil puhul (kompromissiga lahendamise puhul) kuni üks tund;
- asja ettevalmistamine kohtule kuni viis tundi;
- istungimenetluseks üleminekmisel ühekordse tasuna viissada eurot ja üle kolme tunni kestnud istungi puhul seitsesada eurot.

Eriregulatsiooni kohaselt on võimalik menetluskulusid määrata hüvitamisele ka suuremas määras kuni 20% ulatuses. Kõrgendatud määr kehtiks juhul kui õigusabi osutamine toimus võõrkeelsena ja seda erilistes tingimustes (autori märkus: „erilised tingimused“ on õigusaktis jäetud täpsustamata) või on õigusabi osutamine on olnud kiireloomuline sõltuvalt olukorrast. Õigusabistajale hüvitatakse ka tema sõidukulud kui kohtusse sõit on olnud kaugemalt kui 20

128 Valtioneuvoston asetus oikeusavun palkkioperusteista 24.4.2008/290. Saadaval arvutivõrgus: www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080290 (03.05.2014)

kilomeetrit ja seda kombineerituna koos sõiduks kulunud ajaga, kuid mitte üle 8 tunni, selgitab kulude hüvitamise põhimõtteid Soome Justiitsministeeriumi poolt 2013. a välja antud käsiraamat¹²⁹. Menetluskulude jaotus ja hüvitatav määr rahaliselt väljendatakse kohtulahendis või eraldi hiljemalt samal päeval, mil kohus tegi asjas lõpplahendi.

OK 21. peatüki § 8c määrab, et rahaliste nõuete kohtulikus menetluses, kus kohus langetab tagaseljaotsuse, tuleb kindlaks määrata menetluskulud vastavalt hagihinnale. Arvesse võetakse osutatud õigusabi mahtu ning taotletavate kulude põhjendatust ja vajalikust arvestades. Menetluskulude hüvitamise regulatsiooni juures eksisteerib hüvitatavate kulude ülempiir, mis mõistetakse välja menetluse kaotanud poolelt. Selle aluseks on Soome Justiitsministeeriumi määrus *Oikeusministeriön asetus vastapuolen maksettavaksi tuomittavista oikeudenkäyntikuluista oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 c §:ssä tarkoitetuissa asioissa*¹³⁰. Määruse kohaselt peab kohus otsustama, kas hüvitamisele pannakse kõrgema või madalama määraga kulud, mida määrus eristab. Kõrgendatud määraga menetluskulusid võib kohus hüvitamisele, menetluse võitnud poole kasuks, määrata juhul kui vaidlus on olnud keskmisest keerulisem (hagiavalduse koostamiseks on olnud vaja erialast abi nt viivisarvestuste koostamiseks ja/või asjas on tekkinud vaidlus ka tagatise suhtes).

Piirmäärad, mida hüvitatakse, on jaotatud kolme rühma:

- võla põhinõue alla 300 eurot. Menetluskulusid hüvitatakse: 1. madalamas määras kuni 50 eurot, 2. kõrgemas määras kuni 80 eurot;
- põhinõue 300-1000 eurot. Menetluskulusid hüvitatakse: 1. madalamas määras kuni 80 eurot, 2. kõrgemas määras kuni 120 eurot;
- põhinõue alates 1000 eurot. Menetluskulusid hüvitatakse: 1. madalamas määras kuni 110 eurot, 2. kõrgemas määras kuni 160 eurot.

Kõigil juhtudel lisandub hüvitamisele kantud riigilõiv veel eraldi. Menetluskuludest õigusabikulud hüvitatakse vaid juhul kui menetlusosaline seda kohtult taotleb. Kulude hüvitamise taotlus kohtule mitte esitades kohus neid hüvitamisele omal algatusel ei määra.

129 Oikeusministeriö. Oikeusavun käsikirja 2013 Oikeusavun sähköisen asioinnin ja asianhallinta-järjestelmän kehittämistyöryhmän suositukset. Oikeusavun sähköisen asioinnin ja asianhallintajärjestelmän kehittämistyöryhmä. Helsinki 2013, lk 60-61. Saadaval arvutivõrgus: www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1360761222336/Files/OMSO_8_2013_Oikeusavunkasikirja_88s.pdf (03.05.2014)

130 Oikeusministeriön asetus vastapuolen maksettavaksi tuomittavista oikeudenkäyntikuluista oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 c §:ssä tarkoitetuissa asioissa 14.12.2001/1311. Saadaval arvutivõrgus: www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20011311 (03.05.2014)

Määrus täpsustab, et viidatud piirid on kohtule kindlaksmääramise arvestamise juures imperatiivsed sõltumata asjaolust palju õigusabikulusid menetlusosaline tegelikult kandis. Kohus pole kulude kindlaksmääramisel avaldusega seotud. Sõltuvalt nõutavatest summadest (kehtib eelkõige maksekäsu kiirmenetluses) on Soome kohtumenetluses võitnud poolele hüvitatavate menetluskulude määr fikseeritud vahemikus 138 kuni 160 eurot, millele lisanduvad ka riigilõivu kulud ja need jäetakse kaotaja kanda¹³¹.

Oluline on rõhutada, et hageja, kes esitab kohtule hagi rahalises nõudes, peab tasuma sellelt kindlas suuruses riigilõivu (seda sõltumata hagihinnast) 80 eurot ja sedagi alles peale jõustunud lahendit. Viimane määr kehtib juhul kui asi laheneb kirjalikus menetluses. Kui aga asja menetlusega jätkati suuliselt ehk istungil, tõuseb riigilõivu määr 113 euronni. Regulatsioon tuleneb õigusaktist *Laki tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävästä maksuista*¹³² § 3. Autori arvates on taoline põhimõte väga paindlik ja menetluse algatajat rahaliselt vähekoormav, kuna viimane maksabki menetluse lõpul valmis tulemuse eest.

Soome menetluskulude hüvitamise regulatsiooni üldpõhimõtted kehtivad ka Rootsi Kuningriigi tsiviilkohtu menetlusregulatsioonis. Ka selles kehtib üldreegel, et kaotaja hüvitab võitjale tema lepingulise esindaja kulud, kui just pole otsustatud teisiti, *Rättegångsbalk*¹³³ peatükk 18 § 1. Viimase põhimõtte kohta on Rootsi õigusteaduste dr Martin Sunnqvist lisanud veel järgnevat, et hüvitamisele pannakse Rootsis samuti mõistlikud ja põhjendatud kulud. Poolte endi kanda jäävad kõik kulud kui asi lõpetatakse kompromiss kokkuleppega. Sõltuvalt hagihinnast ja menetluseliigist (kirjalik või kohtuistung) on hüvitatavate menetluskulude määrad piiratud. Kui üks menetlusosaline esitab teise vastu perspektiivitu hagi ja venitab kohtumenetlust, siis selles olukorras on võimalik kohtul kõrvale kalduda üldreeglist ja menetlustkulud pannakse selle poole kanda, kelle tegevuses kohus tuvastab eelnevalt kirjeldatu.¹³⁴

3.3. Erinevused ja sarnasused Eesti ja Soome menetluskulude hüvitamise regulatsioonides

131 Rijavec, V. Kerestes, T. Ivanc, T. Simplification of debt collection in the EU. Kluwer Law International 2014, lk 387

132 Laki tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävästä maksuista 26.7.1993/701. Saadaval arvutivõrgus: www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19930701 (05.05.2014)

133 Rättegångsbalk (1942:740). Saadaval arvutivõrgus: www.notisum.se/rnp/sls/lag/19420740.htm (16.11.2014)

134 Reimann, M. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure: A Comparative Study. Springer 2012, lk 269

Suurimaks erinevuseks riikide vahel on ainuüksi ajaloolises mõttes menetlusnormide kehtestamise aegade vahel eksisteeriv suur erinevus. Soome Vabariigi puhul on esmasel kujul kulude hüvitamise põhimõtted kehtinud pea 300 aastat. Sama ei saa aga öelda Eesti Vabariigi kohta, kus autori arvates on kehtiv seadusandlus vägagi noor olles mõjutatud erinevate riigivõimude poolt võrreldes Soomega, kus on ühetaolised väärtushinnangud ja menetluspraktika saanud takistamatult ühtlaselt väljakujuneda. Ilmselt on see Eesti Vabariigi kahjuks olnud viimaste aasta sadadega pidevas muutumises olnud tegelik riigivõimu päritolus, millise väärtushinnangud üksikindiviidi suhtes on olnud küllalt erinevad.

Autori arvates on Soome menetluse regulatsioon tunduvalt menetlusosalise keskem, võttes tõsisemalt arvesse tema huvisid ja võimalusi ka rahalisest aspektist. Parima näitena sobib siinkohal esile tuua regulatsioonide erinevust riigilõivudes seonduvalt kohtusse pöördumisel. Soome Vabariigis on riigilõivud kindlates suurustes sõltumata hagihinnast. Ilmselt ei tee kohus rohkem või vähem sisulist tööd suurema rahalise nõude läbivaatamises võrreldes kordades väiksema nõude puhul. Õiguslik raamistik, kus kohus püsima peab menetluse käigus on laias plaanis sarnane. Lisaks eelnevale räägib Soome Vabariigi kasuks väga oluline põhimõte, et riigilõivu tasumise kohustus tekib alles peale kohtulahendit. Riigilõivu määradest andis autor ülevaate eelmises peatükis. Eesti Vabariigis tuleb riigilõiv aga reeglina menetluse alustades koheselt ettetasuda kui just menetlusosalisele pole antud menetlusabi. Täiesti sarnane on riikide vaheline regulatsioon selles, et järgmises kohtuastmes jätkunud vaidluses kaotanud poole kanda pannakse ka selles kohtuastmes tekkinud kulud koos esimese kohtuastme kuludega. Kõrgemas kohtuastmes kehtivad menetluskulude läbivaatamisele samad põhimõtted ja regulatsioon nagu olid need esimeses kohtuastmes¹³⁵.

Puuduseks peab autor mõlema riigi regulatsiooni puhul asjaolu, et oma tegelike õigusabi kulusid ei pruugi menetlusosaline peale põhivaidluse lõppemist tagasi saada. Vaid nende hüvitamise kohustus kaotanud poolele panemisel on seadusega piiratud. Mõnel juhul on see põhjendatud, teisel juhul mitte. Teiseks ja viimaseks puuduseks Soome Vabariigi menetluses on kulude jaotamise otsustamine kohtu poolt ka kompromissiga lõpetatavas menetluses. Siin kaitseb autor Eesti Vabariigi seadusandlust, mis taolises olukorras näeb imperatiivselt ette menetluskulude

135 Lappalainen, J. Frände, E. Havansi, R. Koulu, J. Niemi-Kiesiläinen, A. Nylund, J. Rautio, J. Sihto, J. Virolainen, Prosessioikeus. WSOY pro 2007, lk 987

poolte endi kanda jätmise. See on igati õiglane, kuna mõlemad menetlusosalised jõudsid ilma pikema ja kurnava menetluseta vastastikkusele kokkuleppele. Miks peaks sellises olukorras veel ühe või teise menetlusosalise kanda jääma menetluskulud, osaliselt või täielikult, jääbki tegelikult arusaamatuks. Soome regulatsiooni järgi on võimalik, et ka kompromissiga asja lõpetamise korral jäävad vastaspoole menetluskulud kas osaliselt või täielikult teise menetlusosalise kanda, kui üks pool seda taotleb ja kohus peab taotlust põhjendatuks.

Magistritöö raames uurides kehtivaid menetlusnorme ja seonduvaid probleeme Soome õigusruumis tuli autor tõdemusele, et Soome Vabariik arvestab rohkem kohtusse pöörduja huvidega. Riik toetab menetlusosaliselt igat pidi, näiteks tagades läbi paindliku menetlusabi süsteemi isikutele hea kättesaadavuse õigusemõistmisele. Eesti Vabariigis kohtu- ja kohtueelses menetluses tuleks eraldi taotleda menetlusabi riigilõivu hüvitamiseks ja seejärel riigi õigusabi esindaja leidmiseks. Autori arvamust toetavad Soome Vabariigis aastaid praktiseerinud tegevjuristid, kellega autor konsulteeris käesoleva töö kirjutamise käigus ja neile tuli suureks üllatuseks Eestis kehtiv regulatsioon. Mõlemad Soome tegevjuristid tõstasid õigustatud küsimuse, et kuidas siis üldse vähekindlustatud ja väheteadlikud isikud Eestis peaksid saama professionaalset õigusabi oma probleemi lahendamiseks ning miks peaks abivajajat nii palju koormama läbi erinevate taotluste esitamise? Üks põhimõte Soome Vabariigi menetlusõiguses on esindaja kohtusse sõidule kulunud aja hüvitamine tunnitasu põhiselt, millise mõistet Eesti Vabariigi menetlusnormides ei eksisteeri üldse. Samuti võidakse Soomes menetlusest võitjana väljunud menetlusosalise kanda jätta kaotaja kulud kui tema poolt kohtule esitatud väited polnud tõesed. Kulude hüvitamise kohustus võidakse panna menetlusosalisele, kes venitas menetlust sihilikult vaatamata faktile, et kohtulahend tuli tema kasuks¹³⁶.

Soome regulatsiooni kasuks räägib ka asjaolu, et Soome Vabariigis osutavad menetlusabi absoluutselt kõik advokatuuri liikmed, sh ka tuntud tippadvokaadid. Eesti Vabariigis otsustab iga advokatuuriliige ise selle üle teatades advokatuurile, kas ta soovib osaleda riigi õigusabi asjade lahendamisel või mitte. Eesti puhul on tegemist valikulise võimalusega, kuid mitte kohustusega erinevalt Soome Vabariigis kehtiva õigusega. Eestis valitseb avalik arvamus, et riigi õigusabi korras määratud advokaadid ei suhtu esindatava õiguskaitse teab mis tõsiselt ja nende töö pole

136 Routamo, E. Ståhlberg, P. Karhu, J. Suomen vahingokorvausoikeus. Talentum Media OY 2006, lk 478

kvaliteetne võrreldes sellega kui nad osutaksid sama teenust oma kehtiva tunnitasu juures. Sõltumata tema töö lõpptulemusest - kas võit või kaotus menetlusosalisele - on tema töö tasustamine garanteeritud riigi vahenditest nagunii. Oluliseks puuduseks peab autor Eesti Vabariigi regulatsioonis kehtivat asjaolu, et riigi õigusabi korras saab menetlusosalist esindada vaid advokaat. Kuigi samal ajal seadusandja tunnustab lepingulise esindajana menetluses mitteadvokaadist juristi, kes akadeemilise hariduse mõttes asub advokaadiga samal tasemel, kui mitte isegi kõrgemal. Autori arvates oleks Eestis Vabariigis riigi õigusabi osutamine mitteadvokaatide poolt samuti täiesti võimalik peale teatavaid õiguslike kohendusi regulatsioonides. See oleks ka õiglasem, kuivõrd täna omavad advokaadid täiesti monopolistlikku seisundit selles turuosas.

Järgmiseks oluliseks regulatsiooni erinevuseks taaskord Soome kasuks räägib autori arvates ka fakt, et Soomes määratakse menetluskulud kohe kindlaks asja lõpplahendiga. Soome Vabariigi menetlusõiguses puudub menetluskulude kindlaksmääramiseks eraldiseisev menetlus, mis võtaks veel määramatu aja, võrreldes Eestis kehtivaga, kus praktikas võib taoline menetlus kesta kuni aasta¹³⁷. Tõsi küll, et magistritöö lõpetamise hetkeks hakkab ka Eestis kehtima alates 01.01.2015 taoline põhimõte. Samas aga kaotanud pool, kelle kanda pannakse menetluskulud omab ka Soomes vaideõigust nende suhtes. Sellisel juhul on tegemist aga täiesti iseseisva menetlusega järgmises kohtuastmes. Selle alustamiseks on tarvis ka menetluluba (OK 25a. Peatükk § 10). Menetluskulude vaidlused järgmises kohtuastmes on Soomes aga äärmiselt haruldased ja pigem erandlikud menetlused. Samuti on kaotajast menetlusosalisel õigus alustada Soome advokatuuris järelevalve menetlus kui ta peab tema kanda jäetud menetluskulusid tõendamatuteks ja/või ebamõistlikeks¹³⁸.

Autori arvates taoline lähenemine, kus menetluskulude määratakse kindlaks asja lõpplahendis, on äärmiselt mõistlik ja menetlusosaliste ning protsessiökonomika huve arvestav. Soome menetlusõiguses on see aga põhireegel, mitte erand. Jätkuvalt Soome kasuks räägib fakt, et Soome Vabariigi menetlusregulatsioonis on võrdselt põhjalikult lisaks advokaadile määratletud ka õigusabistaja institutsioon. Eesti Vabariigi seadusandluse tähenduses on selleks õigusteaduse

137 Peedosk, U.M. Menetluskulude kindlaksmääramise analüüs. Justiitsministeerium 2013. Saadaval arvutivõrgus: www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=59090/Halduskohtu-+ja+tsiviilkohtumenetluse+kulude+kindlaksm%E4%E4ramine.pdf (13.04.2014)

138 Ylönen, M. Asianajaja oikeus Laki,säännöt ja tapaohjeet. Talentum Media OY, Helsinki 2014, lk 356

magistrikraadi omav isik, kes pole advokaadi eksamit sooritanud, kuid võib menetlusosalist kohtus esindada samades õigustes nagu advokaat. Seadusandlikul tasemel tunnustatakse lisaks advokaadile Soome Vabariigis õigusabistajat, kellele on määratud õigused ja kohustused õigusabi teenuse osutamiseks. Ta on allutatud advokatuuri järelevalvele ja tema poolt tekitatud kahju eest vastutab büroo, kus õigusabistaja töötab. Eesti Vabariigis aga mitteadvokaadist lepingulise esindaja suhtes taoline regulatsioon puudub rääkimata järelevalvest ja vastutusest. Küll aga kehtib vastav regulatsioon Eestis Vabariigis advokaatidele. Menetluslikes küsimustes reguleerib mitteadvokaadist lepingulise esindaja õiguseid samad sätted nagu advokaadi puhulgi. Siinkohal püstitab autor põhjendatud küsimuse, kas Eesti Vabariigi seadusandja tunnustab ja eelistabki õigusteenuse osutajatena üksnes advokaate?

Kokkuvõtvalt öeldes võib asuda eelnevate põhjenduste ja näidete valguses kindlale seisukohale, et Soome Vabariigi menetlusõigus ja menetlusosalisele kulude hüvitamise küsimuses on kehtiv normistik Eesti Vabariigis omast ilmselgelt parem, efektiivsem, kiirem ja menetlusosalise kesksem. Eesti Vabariigi seadusandjal võiks võtta üle erinevaid põhimõtteid üle nende menetlusnormidest, mis autori arvates tõstaksid menetluse efektiivsust.

Eesti Vabariigi regulatsiooni kaitseks tuleb aga lisada, et tsiviilkohtu menetlusõiguses hakkab 2015. aasta algusega kehtima uus põhimõte, mille kohaselt edaspidiselt määratakse kohe kindlaks menetluskulude jaotus ja hüvitatavad kulud asja põhilahendiga. Sellega kaotatakse senine iseseisev kulude kindlaksmääramise menetlus, mis algas peale põhimenetluses lahendi tegemist. Autori hinnangul oli viimane menetluses osalevaid pooli veel täiendavalt kurnav menetlus, seda nii ajalises kui rahalisest aspektist. Kui üks pool otsustab kulude kindlaksmääramise vaidlustada, siis selle menetluse käigus tekkivad menetluskulud TsMS § 178 lg 3 kohaselt polegi võimalik hüvitamisele panna. Ilmselgelt õigusteenuse osutaja ju seda menetlust (kui see hõlmaks rohkemat kui üksnes kulude nimekirja esitamine) tasuta läbi ei viiks. See tähendab, et need kulud jääksid õigusteenuse ostja enda kanda. Kogumis taolise uue põhimõtte kehtestamine kahtlemata kiirendab kogu menetlust tervikuna, kuna enam ei pea menetlusosalised ootama täiendavalt kohtu seisukohta hüvitamisele pandavate menetluskulude osas. Sellega liigub Eesti Vabariigi menetlusregulatsioon sammu võrra lähemale Soome menetlusregulatsioonile.

Kokkuvõte

Autori eesmärgiks oli töös analüüsida menetluse kitsaskohti ning võrrelda Eesti Vabariigi regulatsiooni menetluskulude hüvitamises Soome Vabariigis kehtivatega. Töö esimene peatükk koosnes Eestis kehtivate menetlusnormide ja menetlusosalise kulude tekkimise protsessi selgitamisest ning kuidas on riik taganud menetlusosalisest abivajajale ligipääsu õigusemõistmisele riigivahendite arvelt. Autor on töö teises peatükis esmase kulukandja seisukohast vaadelnud ja analüüsinud nii kohtulikuis kui ka kohtueelses menetluses tekkinud kulude hüvitamise aluseid, õigusnorme ning protseduuriga kaasnevaid probleeme. Töö kolmandas peatükis selgitas autor Soome Vabariigis kehtivaid norme ja analüüsis sealse menetluskulude hüvitamisega kaasnevaid probleeme ning võrdles mõlema riigi regulatsioone omavahel. Magistritöö struktuur ja uurimismeetodid olid põhjendatud ja võimaldasid anda ülevaate menetluskulude hüvitamisega kaasnevatest probleemidest regulatsioonis ja praktikas. Töö koostamisel on autor allikatena on kasutanud eriala kirjandust, õigusakte, õigusaktide seletuskirju ja erinevaid kohtulahendeid.

Autor toonitab, et magistritöö kirjutamise käigus läbivalt viidatud ja analüüsitud VV määruse 137 tunnistas Riigikohtu üldkogu 26.06.2014. a määrusega põhiseadusega vastuolus olevaks magistritöö kirjutamise käigus. Uue kehtiva korra suhtes, mis magistritöö lõpetamise hetkeks oli kestnud vaid 6 kuud, pole autoril võimalik veel järeldusi tegema hakata õiguspraktika puudumise tõttu. Kogumis kandis see aga autori arvamust, et VV määrus 137 oli menetluskulude kindlaksmääramiste menetlustes üks oluline pärssiv faktor, mis piiras hüvitatavate menetluskulude suurust.

Autori püstitatud hüpotees, mille kohaselt menetlusosaline ei saa kõiki menetluskulusid hüvitatud kohtumenetlusest võitjana väljudes, leidis tõendamist. Töö käigus leidis vastuse ka püstitatud uurimisküsimus, kas kehtiv menetluskulude hüvitamise regulatsioon on efektiivne ja kas see täidab oma eesmärgi tasakaalukalt arvestades menetlusosaliste huve. Autor tuli töös järeldustele, et menetluskulude (eelkõige õigusabi kulude tähenduses) tagasisaamiseks kohtumenetluse lõppedes tekkisid menetlusosalisel kuni 26.06.2014. aastani kehtinud regulatsiooni juures järgnevad probleemid:

1. lõplike menetluskulude tegelik suurus ei vastanud riigi poolt kehtestatud hüvitatavate kulude piirmäärale;
2. kulude kindlaksmääramiste menetlused kestsid keskmiselt kalendri aasta ja menetlust oli võimalik sihilikult venitada kaotaja poolse vaidlustamisega;
3. kohtu poolt väljamõistetud kulud erinesid võrreldes tegelikult kantud kuludega;
4. menetluskulude vaidluse menetlemisega kaasnevaid täiendavaid menetluskulusid pole võimalik hüvitamisele panna, kuna seadus seda ei võimaldanud ja seda ka tänaseni;
5. kas reaalselt üldse saadakse menetluskulud kätte menetluse kaotanud poolelt. Kirjeldatu võibki kujuneda olulisimaks probleemiks etapis, kus menetlusosaline on kogu eelneva kadalipu edukalt läbinud.

Nende faktorite kogumis tuli autor järeldusele, et tänases õiguses kehtiv regulatsioon pole efektiivne. Soome Vabariigis alates 1734. a kehtinud regulatsiooni kohaselt lahendab kohus sõltumata vaidluse sisust ja hagihinnast menetluskulude jaotamise koos nende kindlaksmääramisega kohe asja lõpplahendis ilma iseseisva menetluseta. Eesti Vabariigi regulatsiooni kaitseks võib lisada, et magistritöö valmimiseks (alates 01.01.2015. a) läks regulatsioon samuti üle taolisele põhimõttele, mis säästab menetlusele kuluvat aega oluliselt - praktikas kuni aasta. Menetlusosalised saavad põhilahendi ja selles selguvadki kohe ka hüvitamisele minevad menetluskulud. Teise uuendusena hakkasid samast ajast alates kohtunikud, kui vahetult vaidlusega kokkupuutuvad isikud ise lahendama kulude kindlaksmääramisi. Justiitsministeeriumi 2013. a aastal avaldatud uuringust selgus, et kulude kindlaksmääramiste menetlustes esinevad viivitused olid enamasti põhjustatud kohtunikuabide poolt, mis kindlasti oli üheks tõukeks uue regulatsiooni väljatöötamiseks just selles osas. Muutunud regulatsiooni valguses lahendavad edaspidi üksnes kohtunikud menetluskulude kindlaksmääramisi ainuisikuliselt kohtunikuabide asemel. Autori oletuses muutuvad tänu sellele tulevikus hüvitatavate menetluskulude selgumised tunduvalt kiiremaks.

Muutunud regulatsiooni valguses oletab autor, et hüvitatavad menetluskulud võivad langeda. Magistritöös käsitletud ja viidatud 2013. a Justiitsministeeriumi uuringus jõuti järeldusele (läbi 250 analüüsitud menetluskulude lahendi), et kui menetluskulusid määrasid kindlaks kohtunikud,

rahuldati kulusid pisut madalamas määras võrreldes kohtunikeabidega. Samast uuringust selgus, et kuni 26.06.2014. aastani kehtinud hüvitatavate kulude piirmäärade määrus 137 piiras suurtemate menetluskulude hüvitamist. Määrus 137 ilmselgelt ei arvestanud õigusteenuse turul toimunud hindade muutust viimase kuue aasta jooksul. Numbriliselt muutumatul kujul kehtis hüvitatavate kulude määrus peaaegu kuuendat aastat, mille sõnastust ja sisu muutmata korrigeeriti seda viimati üksnes euro käibeletuleku tõttu. Töö käigus ei leidnud autor vastust, miks on seadusandja jätnud määruse muutmata kasvanud elukalliduse ja õigusteenuste turul toimunud hindade muutuste taustal läbi kuue aasta. Määrus 137 puudutas olulist osa õigusemõistmisel, olles seotud kõigi menetlusosalistega, kes taotlesid menetluskulude hüvitamist. Autori arvates oli kõnealune määrus vananenud ja vajaski olulist kaasajastamist koos menetluskulude muude põhialuste uuendamiseks. Milleks võiks olla ka menetluskulude vaidluse menetlemisega seotud menetluskulude hüvitamine. Autori arvates peaks selles osas regulatsiooni uuendamise aluseks võetama õigusteenuste osutajate eriala liitude arvamused koos vastava statistilise uuringuga. 26.06.2014. aastani kehtinud hüvitatavate piiritletud kulude tingimustes ei saanud kohtumenetluse algataja, kes kannab selleks kulusid omavahenditest, kindel olla, kas ta saab õigusabikulud menetluse võitjana tagasi osaliselt või täielikult. Tänapäevani aga kehtib põhimõte, et menetluskulude vaidluse menetluses kantud menetluskulude hüvitamist pole isegi võimalik taodelda. Samuti keelab seadus otsesõnu menetluskulude hüvitamist nõuda tekitatud kahju sätetel alusel. Osaliselt rahuldamatuna jäänud menetluskulud jäävadki menetlusosalise rahaliseks kahjuks õiguse ja õigluse maksmapanekul.

Märkimisväärse osa kuludest kohtumenetluses võib moodustada vaidluse algatamisega kaasnev kohustuslik riigilõiv ja selle tasumise kohustus ettemaksuna. Menetlusosaline võib menetlusabi saada riigilt, kuid ei pruugi seda saada näiteks lihtsal põhjusel, et kohtu käsitluses inimese sissetulek või tema varaline seisund on riigilõivu tasumiseks justkui piisav. Taolises olukorras, kus menetlusosaline ei suuda riigilõivu tasuda menetluse algatamiseks omavahenditest, ei vasta tõenäoliselt ka riigi õigusabi saamise tingimustele. Nende faktorite samaaegsel eksisteerimisel võib kokkuvõttes isik jääda õiguskaitseta. Taoline olukord ei saa olla ei õige ega ka õiglane. Vastupidise näite võib tuua Soome Vabariigi kohtumenetluses kehtivast põhimõttest. Menetlust on võimalik algatada ilma riigilõivu ette maksmata, sest seaduse alusel tekib maksekohustus alles peale menetluse lõppemist lahendi tegemisega. Menetlusosaline maksabki riigilõivu sisuliselt alles lõpptulemuse faasis. Ilmselgelt on taolises olukorras - eriti võitjana - suurem

motivatsioon leida vahendid riigilõivu tasumiseks. Rahalise nõudeõiguse kohtulikul teostumisel võib tekkida olukord, kus vähekindlustatud isik tasub riigilõivu juba saadava hüve arvelt. Eesti Vabariigis pole taoline asjade käik paraku võimalik, kuid autori arvates vajaks see siiski tõsist diskussiooni ja analüüsimist. Kehtivas õiguses sätestatud kõrged riigilõivud võivad olla põhiseadusega vastuolus. Selles osas on õiguskantsler hiljuti pöördunud Riigikohtu poole, kuid magistr töö lõpetamise ajaks pole see küsimus veel lõpplahendust leidnud. Töö autoril tekkis sellega seonduvalt õigustatud küsimus, kas Eesti Vabariik ei usalda oma kodanikke ja küsib seetõttu riigilõivu ettemaksuna? Autori hinnangul muutuks õigusemõistmine paljudele isikutele paremini kättesaadavaks riigilõivu ettemaksu kohustuse tühistamisega või paindlikumaks muutmisega. Uueks probleemiks võib sel juhul kujuneda kahtlemata olukord, kus kohtutes tõuseks seeläbi kasvavate menetlustega seotud koormus. Autori soovitusena oleks mõistlik kehtestada seaduses kohustus, et menetluse algatamisega tuleb tasuda pool riigilõivu ettemaksuna ja menetluse lõppedes ülejäänud. Taolise korra kehtestamisel võidakse kõik pooled: riigile laekuks kohe osa kohtumenetluse algatamiseks vajalikust riigilõivust ja menetlusosaline saaks alustada õiguskaitse protseduuriga. Teisisõnu saaks teostada isik talle PS §-ga 15 ettenähtud põhiõigust sõltumata rahalistest takistustest. Õigused ja nende teostamise võimalused peavad olema kättesaadavad kõigile isikutele sõltumata nende varalisest seisundist. Riigis, kus on kehtestatud õigused ja loodud raamistik ning muud võimalused õigusemõistmiseks, peaks olema suurem ja toetavam roll - kui see on tänases õiguses - aitamaks üksikisikul tema põhiõiguseid teostada. Õigus kohtusse pöörduda oma õiguste kaitseks on õigusriigi üks olulisim alus ja põhiväärtus üle rahaliste kaalutluste. Autori arvates on äärmiselt ebaõiglane, kui vähekindlustatud isikule on takistatud oma põhiseadusliku õiguse teostamine üksnes rahalisel kaalutlusel. Seda ka õigusabikulude kandmise tähenduses. Siinkohal näeb autor võimalust viia regulatsiooni täiendus, mille kohaselt riik garanteeriks õigusteenuse osutajale kulude hüvitamise, kui menetlusosaline ei saa mingil põhjusel riigi õigusabi või menetlusabi. Nimetatud kulud menetlusosaline tagastab riigile hiljem kas osaliselt või täielikult vastavalt kohtulahendile.

Teatav põhiseaduslik õigusriive PS § 25 suhtes eksisteerib autori järelduses ka olukorras, kus menetlusosaline saab kohtumenetlusest isegi võitjana väljudes rahalist kahju osalise kulude hüvitamata jätmise tõttu, kuna kulude hüvitamise regulatsioon seda võimaldab. Samal ajal keelab seadus otsesõnu hüvitamata jäänud menetluskulude sissenõudmise iseseisva uue menetluse kaudu. Sama sisuga probleem eksisteerib ka kohtumenetluse nn praagi korral, kus kõrgem kohus

on alama astme kohtuotsuse tühistanud menetlusliku vea tõttu. Sellises olukorras jäetakse menetlusosaliste endi kanda menetluskulud, mis on ilmselge kahju saamine. Riigivastutuse seaduse kehtiv regulatsioon lubaks taolises olukorras kahju hüvitamist riigi poolt vaid juhul, kui leiab tõestamist, et kohtunik sooritas õigusemõistmise käigus kuriteo. Euroopa Liidu kohtupraktika seda põhimõtet aga ei toeta. Eesti Vabariik, mis on loonud ja haldab õigusemõistmise süsteemi, ei vastuta protsessi käigus ilmnenud vigadega kaasnevate kahjude eest, v.a kohtuniku kuriteo korral. Kõikide kohtuastmete läbimiseks kulub menetlusosalisel vähemalt poolteist aastat ja mitmeid tuhandeid eurosid. See rahaline kulu jääbki kehtiva regulatsiooni kohaselt menetlusosalise kanda ilma, et kohtupraagi korral oleks tal võimalik seda tagasinõuda riigilt. Kuigi kohtupraak ei pruugi seoses olla kohtuniku poolt kuriteo sooritamisega.

Autor järeldeb töö käigus analüüsitud materjalide põhjal, et Eestis kehtiv menetluskulude hüvitamise regulatsioon pole kooskõlas loomupärase õigustatud ootusega „kaotaja maksab“ ja menetlusosaline võib rahalist kahju kanda nii täieliku kui osalise kohtuvõidu korral. Kehtiv regulatsioon pole selles osas jätkusuutlik jättes arvestamata menetlusosaliste mitmed huvid. Kehtivas õiguses pole menetlusosalisel võimalik arvestada mitte üheskis menetlusfaasis ega kohtuastmes, kui palju on võimalik temal tagasisaada omi menetluskulusid või kui palju tuleks temal menetluse vastaspoolele menetluskulusid hüvitada. Viimane oleks vägagi vajalik planeerimaks kohtuvaidluse jätkamise perspektiivi. Kohtuvaidlused on reeglina väga pikad ja kulukad mõlemale menetlusosalisele, kes kasutavad lepinguliste esindajate abi.

Lõpetuseks tuleb tõdeda, et läbi arvukate kohtuvaidluste menetluskulude hüvitamise regulatsiooni üle ja mitmete uurimuste tulemusena on seadusandja tõdenud kehtiva regulatsiooni muutmise vajadust. Magistritöö kirjutamise käigus on autor olnud nende muutuste tunnistajaks: põhiseadusega vastuolus olevaks tunnistati 26.06.2014. aastani kehtinud hüvitatavate kulude piirmäärade määrus ja 01.01.2015. aastal jõustus menetluskulude kindlaksmääramise kord kohtunike poolt menetluse lõppedes, millega kaotati eraldi iseseisev ja pikk menetluskulude kindlaksmääramise menetlus. Loodetavasti toovad värskelt jõustunud muudatused menetluspraktikasse positiivseid efekte ja uusi arengusuundi, milliste eesmärgiks peaks olema menetluse efektiivsuse tõstmine kõigis aspektides. See aga selgub üksnes läbi kohtupraktika alles aastate pärast.

Summary

Reimbursement of contractual representative's procedure expenses in civil matters, based on the examples of Estonia and Finland

In hiring a contractual representative to settle a court action, the parties always incur unavoidable costs for legal assistance. Compensation or non-compensation of these costs is settled at the end of the court action. The author finds this topic important because it concerns everyone who wants to initiate legal proceedings or defend him- or herself with the assistance of a contractual representative. Procedure expenses (in the meaning of legal assistance expenses) inevitably concern both of the parties of a court action, both having the natural interest of recovering all their costs from the opposing party.

The author's objective in this Master's thesis was to defend the hypothesis that a party to a civil proceeding in Estonia is unable to get reimbursement for all their legal assistance costs incurred in the proceedings when exiting the proceedings as a winner. The aim of the work is to analyse the shortcomings of the procedure regulation currently in force in the Republic of Estonia, causing the above-mentioned problem, and to compare the Estonian regulation with the one in force in the Republic of Finland. The issue studied was whether the valid regulation on reimbursement of procedure expenses (Chapter 18 of the Code of Civil Procedure) is effective and fulfils its purpose in procedural practice in a balanced way, taking into consideration the interests of the parties to a proceeding. The hypothesis of the author was verified. The structures of the first two chapters of the thesis are based on the qualitative research method. The first chapter addressed the meaning of procedural provisions and contractual representative in force in Estonia, also viewing how and due to what do parties of procedures incur costs in court actions. It also addresses the ways the State has ensured access to justice to the parties of proceedings who are in need. In the second chapter, the author takes the stance of a primary payer of the costs, to look at and analyse the bases, legal norms, and procedure of the reimbursement of the costs incurred in both court and pre-court procedures. The third chapter is based on a partly qualitative comparative analysis in which the author has compared the regulations of compensation for procedural costs valid in the republics of Estonia and Finland. In the third chapter, the author explains the procedural regulation and legal norms in force in the Republic of Finland and analyses the issues concerning the reimbursement of procedure costs there,

comparing the regulations in force in the countries against each other. The author's sources include literature on the topic, legal acts, explanatory memorandums of legal acts, court rulings, and research articles. To a lesser extent, the author has also used facts from his personal practical work in the thesis.

When a violation of rights has been committed against a person and they are unable to resolve it outside of court, they need to protect their rights with the help of the court. To initiate the procedure, the person must incur costs. The fact that high-quality legal assistance is an expensive service requires no further proof. It is highly doubtful whether the so-called free legal assistance provided by the State is of the same quality as the one provided by legal service providers who are more motivated by the knowledge that the client is willing and able to incur the costs of the service themselves. Legal assistance, however, has monetary restrictions.

In recovering the procedure expenses, the author finds the following to be the main problems:

- the actual amount of the final procedure expenses was not in compliance with the limit of the expenses reimbursed by the State (was valid until 26.06.2014);
- the procedures of determining the expenses usually last for one calendar year and a procedure can be deliberately stalled by contestation by the losing party;
- the expenses ordered to be paid by the court are different from the actual expenses incurred;
- reimbursement of the additional procedure expenses due to proceedings of the expenses litigation cannot be requested under the valid law;
- uncompensated procedure expenses cannot be reclaimed from the losing parties by the parties based on other grounds (e.g. the provisions of damage caused), since the valid law does not enable it.

According to the regulation that has been in force in the Republic of Finland for a longer period of time (Chapter 21 of *oikeudenkäymiskaari*), regardless of the subject of the dispute and the value of the action, the court shall resolve the distribution of the costs along with determining their size right in the final conclusion of the case, without carrying out a separate proceeding for this purpose. However, the problem in the case of Finland is the fact that the expenses

reimbursed to the winning party is quite limited and do not correspond to the actual costs incurred in purchase of legal services. In defence of the regulation in the Republic of Estonia, however, it can be added that from the beginning of 2015, a similar principle was adopted in Estonia, significantly reducing the time spent on proceedings - by up to a year in practice. As a second reform, the judges, as the persons directly handling the litigation, started to determine the costs themselves from that time. Previously, the procedure expenses were mainly determined by assistant judges. A study published by the Ministry of Justice of Estonia in 2013 revealed that delays in the determination of costs in proceedings were mainly caused by assistant judges.

The author emphasises that Government of the Republic Regulation No. 137, referred to and analysed repeatedly throughout the Master's thesis, was declared unconstitutional by the Supreme Court en banc with its regulation of 26.06.2014. Regulation 137 on the limits of expenses reimbursed, which was valid up to that time, restricted the reimbursement of higher procedure expenses. Regulation 137 clearly did not take into consideration the change in prices on the market for legal services over the last six years. The regulation on the limits of expenses was valid with unchanged amounts for almost six years and its last update was only due to the adoption of the euro, although without amending its wording or contents. In the course of writing the thesis, the author did not find the answer to the question of why has the legislator left the regulation unchanged for six years in the conditions of the increased cost of living and price changes on the market of legal services. Regulation 137 applied to an important part in administration of justice, concerning all parties to a proceeding who applied for reimbursement of procedure expenses. In the author's approach, the regulation in question was dated and in need of significant updating together with an update of the other bases of procedure expenses. In summary, the author was of the opinion that Regulation No. 137 of the Government of the Republic was an important restricting factor in the procedures for determining procedural expenses, limiting their amounts. In the conditions of restricted expenses to be reimbursed until 26.06.2014, the initiator of a court action who incurred the costs from his or her own funds could not be certain if, as a winner of the proceedings, they will have the costs reimbursed in full or in part. The principle that reimbursement of the expenses incurred in the procedure of a court action on reimbursement cannot even be requested is, however, still in force. The law also explicitly forbids requesting reimbursement of procedure expenses on the basis of provisions on damage caused. The part of the proceeding costs not reimbursed shall remain their monetary loss in the

pursuit of justice.

The author finds that there is a certain violation of constitutional rights in relation to § 25 of the Constitution of the Republic of Estonia in a situation when, even after winning the case, a party to the judicial proceedings still exits the judicial proceeding with a monetary loss, because part of their costs have not been reimbursed, as current legislation permits. The same problem exists in the case of so-called defective judicial proceedings, when a higher court has annulled a decision of a lower court due to a mistake in the proceedings. Through the State Liability Act, the current regulation would allow for the reimbursement of costs only in the situation where it is proven that the judge had committed a crime in the administration of justice. However, the case law of the European Union does not support this principle. Therefore, the Republic of Estonia – the creator and manager of the system for the administration of justice – is not held responsible for damages incurred in the process, excluding in case of a crime committed by the judge. It takes at least a year and a half, and several thousand euros, for parties to go through all court instances. According to the valid regulation, these costs are incurred by the party to a proceeding, without a possibility of reclaiming them from the State in case of defective judicial proceedings. Defective proceedings, however, are not always caused by the commission of a crime by a judge.

The author concludes that the case law analysed in the work and the regulation in place in Estonia for the reimbursement of procedure costs is not in accordance with the naturally expected presumption that the “losing party will pay”, and a party to a proceeding may incur monetary damages even when winning in court, be it in full or in part. The current regulation is not sustainable in this sense as it fails to take into account several interests of the parties to a proceeding. In the current regulation, a party to a proceeding has no way of calculating in any stage of the proceedings or court instance how much of the costs they can recover or how much of the costs they should compensate to the opposing party. The latter would be highly necessary in planning the prospects of continuing with the court action. As a rule, court actions are very long and costly to both parties to a proceeding when using the services of contractual representatives.

Through numerous court actions and several studies, the legislator has acknowledged the need to amend the regulation in place. At the time of writing this thesis, the author has witnessed these

amendments: the regulation on the limits of costs reimbursed that was valid until 26.06.2014 was declared unconstitutional and on 01.01.2015 the procedure for determining procedure costs by judges at the end of proceedings entered into force, abolishing the separate, independent and long proceeding for determining procedure expenses. Hopefully these new amendments will bring positive aspects and new developments to the practical work, aiming to increase the procedural efficiency in all aspects. This, however, can only be seen through practical work in the years to come.

Kasutatud allikad

1. Arnio, A. Õiguse tõlgendamise teooria. Õigusteabe AS Juura 1996, lk 12
2. Pärsimägi, A. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste lahendamine. 2011 kirjastus Juura.
3. Arends, M. Oikeudenkäynnin kuluista ja kestoista Saksassa. Teadus ajakiri Defensor Legis 4/2006, lk 718. Saadaval arvutivõrgus: www.edilex.fi/defensor_legis/3727.pdf (30.10.2014)
4. Baumbach, A. Lauterbach, W. Albers, J. Hartmann, P. Zivilprozessordnung. Verlag C.H. Beck München 2006, lk 291
5. Ervasti, K. Pääkäsitellyssä ratkaistut riita-asiat ja oikeudekäyntikulut käräjäoikeuksissa. Teadus ajakiri Defensor Legis 5/2009, lk 753. Saadaval arvutivõrgus: www.edilex.fi/defensor_legis/6628.pdf (15.04.2014)
6. Ginter, C. Riigi vastutus õigusmõistmisel tekitatud kahju ees. Juridica, 2004, nr 8, lk 520-525
7. Halijoki, J. Oikeudenkäyntikulut ja niiden jakautuminen. Teadus ajakiri Defensor Legis 5/2000, lk 215. Saadaval arvutivõrgus: www.edilex.fi/defensor_legis/905.pdf (20.12.2014)
8. Jokela, A. Sovittelun ja oikeudenkäynnin vertailua kulukysymysten kannalta. Teadus ajakiri Defensor Legis 4/2006, lk 597. Saadaval arvutivõrgus: www.edilex.fi/defensor_legis/3718.pdf (16.03.2014)
9. Kergandberg, E. Kangur, A. Lind, S. Saaremäel-Stoilov, K. Saarmets, V. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Kirjastus Juura 2008, lk 345
10. Kull, I. Lahe, J. Ots, J. Torga, M. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktika seadusandja mõjutajana. Juridica, 2009, nr 8, lk 555-569
11. Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. Juridica, 2012, nr 9, lk 659-679
12. Laffranque, J. Sarapuu, A. Mõistlik aeg ning selle tagamine tsiviil- ja

- halduskohtumenetluses. *Juridica* 2013, nr 10, lk 727-741
13. Lappalainen, J. Frände, D. Havansi, E. Koulu, R. Niemi-Kiesiläinen, J. Nylund, A. Rautio, J. Sihto, J. Virolainen, J. Prosessioikeus. *WSOY pro* 2007, lk 987
 14. Madise, Ü. Aaviksoo, B. Kalmo, H. Mälksoo, L. Narits, R. Pruks, P. Vinkel, P. Eesti Vabariigi põhiseadus kommenteeritud väljaanne. Kolmas, täiendatud väljaanne. kirjastus Juura 2012, lk 341-342
 15. Männisto, J. Oikeudenkäyntikulut kannustimena – taloustieteellinen analyysi oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden vaikutuksista. Teadus ajakiri *Lakimies* 1/2005, lk 79. Saadaval arvutivõrgus: www.edilex.fi/lakimies/2462.pdf (25.10.2014)
 16. Narits, R. Õiguse entsüklopeedia 2. täiendatud ja parandatud trükk. kirjastus Juura Õigusteabe AS 2007, lk 133
 17. Niemi, J. *Civil Procedure in Finland*. Kluwer Law international 2010, lk 102
 18. Pilv, A. Õigusemõistmine – milliste eesmärkide nimel? *Juridica*, 2011, nr 4, lk 243-248
 19. Pöldvere, P-M. Kaheksa aastat mudelseadust: kas Eesti vahekohtumenetlus vastab mudelile? *Juridica*, 2014, nr 1, lk 17-33
 20. Pärsimägi, A. *Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine*. 2014 kirjastus Juura.
 21. Pärsimägi, A. Muutuv kohtumenetlus: menetlustoimingud ja –tähtajad, vastuväide kohtu tegevusele, hagi tagamine. *Juridica*, 2009, nr 7, lk 439-454
 22. Raude, M. Esindajakulude kindlaksmääramine tsiviilkohtumenetluses. *Juridica*, 2014, nr 2, lk 135-143
 23. Reimann, M. *Cost and Fee Allocation in Civil Procedure: A Comparative Study*. Springer 2012
 24. Rijavec, V. Kerestes, T. Ivanc, T. Simplification of debt collection in the EU. *Kluwer Law International* 2014, lk 387
 25. Routamo, E. Ståhlberg, P. Karhu, J. *Suomen vahingokorvausoikeus*. Talentum Media OY 2006, lk 478
 26. Tampuu, T. Tsiviilkohtumenetluses esitatavad alternatiivsed nõuded. *Juridica*, 2011, nr 5, lk 344-364

27. Varul, P. Kull, I. Kõve, I. Käerdi, M. Võlaõigusseadus I kommenteeritud väljaanne. kirjastus Juura 2006, lk 451-452
28. Varul, P. Kull, I. Kõve, V. Käerdi, M. Saare, K. Tsiviilõiguse üldosa õigusteaduse õpik. kirjastus Juura 2012, lk 190-191
29. Viitanen, K. Asianajopalkkiot - kilpailu vai sääntely? Edita Publishing OY, Helsinki 2011, lk 23
30. Viitanen, K. Oikeudenkäyntikulut ja oikeuksien saatavuus. Teadus ajakiri Defensor Legis 4/2006, lk 623. Saadaval arvutivõrgus: www.edilex.fi/defensor_legis/3720.pdf (20.12.2014)
31. Ylönen, M. Asianajaja oikeus laki,säännöt ja tapaohjeet. Talentum Media OY, 2014, lk 355-356

Muud allikad

32. Eelnõu nr 2-4-01/12628 „Lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad“. Saadaval arvutivõrgus: eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/8877e067-05b0-4d0f-ab10-8b7c77e9ada9#9schKHZX (18.04.2014)
33. Eesti Advokatuur, eetikakoodeksi digesta. Saadaval arvutivõrgus: <https://www.advokatuur.ee/est/oigusaktid/eetikakoodeks/eetikakoodeksi-digesta> (15.11.2014)
34. Ervasti, K. Tuomioistuinsovittelu Suomessa, Soome Õiguspoliitika Uuringute keskuse uurimustöö. Haakapaino 2011, lk 105. Saadaval arvutivõrgus: www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/tutkimuksia-sarja/FdRuwETWJ/tuomioistuinsovittelu.pdf (25.10.2014)
35. Ginter, C. Menetluskulude väljamõistmine tsiviilasjades. Kohtute aastaraamat 2011, lk 63-69. Saadaval arvutivõrgus: www.riigikohus.ee/?id=64 (30.11.2014)
36. Koskimäki, T. Immonen, N. Jalanko, R. Kujala, T. Lehto, J. Nordman-Rajaharju, E. Saleva, M. Sarvikivi, J. Siiki, M. Oikeudenkäyntikulut. Helsingi Ringkonna kohtu töörühma uurimistöö. Haakapaino 2011, lk 191

37. Krzywacki, J. Saarenmaa, K. Suomen virallinen tilasto. Suomessa työskentelee jo lähes 60 000 vierastyöläistä. Helsinki 2013. Saadaval arvutivõrgus: www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_013.html (13.04.2014)
38. Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse põhiprobleemid riigikohtuniku ja õppejõu vaatevinklist. Kohtute aastaraamat 2013, lk 29-30. Saadaval arvutivõrgus: www.riigikohus.ee/?id=64 (30.10.2014)
39. Lehtinen, D. Pk-seutu on jo Viron kuudenneksi suurin kaupunki. Vantaan Sanomat. Saadaval arvutivõrgus: www.vantaansanomat.fi/artikkeli/242336-pk-seutu-on-jo-viron-kuudenneksi-suurin-kaupunki (10.12.2014)
40. Lepp, T. Riigi vastutus õigusemõistmisel tekitatud kahju eest. Magistritöö, Tartu Ülikooli õigusteaduskond 2014. Saadaval arvutivõrgus: www.dspace.utlib.ee/dspace/handle/10062/42865 (18.11.2014)
41. Lillsaar, M. Menetlusabi andmine tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Riigikohus. Tartu 2010. Saadaval arvutivõrgus: www.riigikohus.ee/vfs/1033/Menetlusabi_tsiviilkohtumenetluses.pdf (18.03.2014)
42. Peedok, U.M. Menetluskulude kindlaksmääramise analüüs. Justiitsministeerium 2013. Saadaval arvutivõrgus: www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=59090/Halduskohtu-+ja+tsiviilkohtumenetluse+kulude+kindlaksm%E4%E4ramine.pdf (13.04.2014)
43. Reinart, A. Menetluslikud probleemid menetluskulude väljamõistmisel tsiviilkohtumenetluses. Bakalaureuse töö, Tartu Ülikooli Õigusteaduskond 2013. Saadaval arvutivõrgus: www.dspace.utlib.ee/dspace/handle/10062/32510 (23.03.2014)
44. Riigilõivuseaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus eelnõu 206 SE seletuskiri. Saadaval arvutivõrgus: www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=428b871c-2dba-4313-89bd-37bce419a57c& (03.04.2014)
45. Suomen asjanajaliitto. Hyvää asjaajantapaa koskevat ohjeet. Saadaval arvutivõrgus: www.asianajaliitto.fi/files/1327/Tapaohjeiden_kommentaari_31.1.2011.pdf (15.09.2014)
46. Suomen Oikeusministeriö. Oikeusavun käsikirja 2013 Oikeusavun sähköisen asioinnin ja

- asianhallinta-järjestelmän kehittämistyöryhmän suositukset. Oikeusavun sähköisen asioinnin ja asianhallintajärjestelmän kehittämistyöryhmä. Helsinki 2013. Saadaval arvutivõrgus:
www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1360761222336/Files/OMSO_8_2013_Oikeusavunkasikirja_88s.pdf (25.03.2014)
47. Suomen virallinen tilasto. Julkinen oikeusapu. Helsinki 2012. Saadaval arvutivõrgus:
www.tilastokeskus.fi/til/julo/2012/julo_2012_2013-11-29_tie_001_fi.html (27.03.2014)
48. Teder, I. Õiguskantsleri vastus avaldajale 19.06.2013. Saadaval arvutivõrgus:
www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_vastuolu_mittetuvastamise_kohta_tagatis_menetluskulude_katmiseks.pdf (29.03.2014)
49. Teder, I. Õiguskantsleri vastus avaldajale 21.02.2012. Saadaval arvutivõrgus:
www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_vastuolu_puudumise_kohta_advokaadist_esindaja_leidmine.pdf (09.05.2014)
50. Tilastokeskus. Oikeusaputoimistoissa käsiteltiin 65 000 julkisen oikeusavun asiaa vuonna 2012. Saadaval arvutivõrgus: www.tilastokeskus.fi/til/julo/2012/julo_2012_2013-11-29_tie_001_fi.html (05.04.2014)
51. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu 194 SE seletuskiri. Saadaval arvutivõrgus: [www.riigikogu.ee/?page=pub_file&op=emsplain2&content_type=application/msword&file_id=241166&file_name=Tsiviilkohtumenetlus%20seletuskiri%20\(195\).doc&file_size=339968&mnsensk=194+SE&fd=2011-04-13](http://www.riigikogu.ee/?page=pub_file&op=emsplain2&content_type=application/msword&file_id=241166&file_name=Tsiviilkohtumenetlus%20seletuskiri%20(195).doc&file_size=339968&mnsensk=194+SE&fd=2011-04-13) (20.04.2014)
52. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 545 SE seletuskiri. Saadaval arvutivõrgus: www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=3a967be1-75a6-4666-8ae9-c2c9a4c7f5e2& (02.04.2014)
53. Tõhusa õigusemõistmise Euroopa komisjon. Kohtumenetluse pikkus Euroopa Nõukogu liikmesriikides Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika põhjal. Strasbourg 08.12.2006. Saadaval arvutivõrgus: www.wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1701628&SecMode=1&DocId=1365368&Usage=2 (17.03.2014)

54. Velicogna, M. Study on Council of Europe Member States Appeal and Supreme Courts' Lengths of Proceedings. European Commission for the Efficiency of Justice, 06.06.2011. Saadaval arvutivõrgus: www.wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2345929&SecMode=1&DocId=1816850&Usage=2 (17.03.2014)
55. Vutt, M. Menetluskulu kindlaksmääramise ja väljamõistmise praktika probleeme tsiviilkohtumenetluse. Riigikohus. Tartu 2009. Saadaval arvutivõrgus: www.riigikohus.ee/vfs/866/Menetluskulu_tsiviilkohtumenetluses_Margit_Vutt.pdf (23.02.2014)

Õiguaktid ja määrused

56. Eesti Vabariigi põhiseadus RT 1992, 26, 349; 27.04.2011, 2
57. Halduskohtumenetluse seadustik RT I 23.02.2011, 3; 23.12.2013, 38
58. Hallituse esitys Eduskunnalle oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevien säännösten muuttamisesta. HE 191/1993
59. Keskkonnastutuse seadus RT I 2007, 62, 396; 16.05.2013, 5
60. Kohtute seadus RT I 2002, 64, 390; 06.02.2014, 14
61. Kriminaal-, väärteo-, tsiviil- ja haldusajade menetlusest osavõtjatele tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord - RT I 2005, 71, 557 Vabariigi valitsuse määrus.
62. Kriminaalmenetluse seadustik RT I 2003, 27, 166; 26.02.2014, 8
63. Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta 1013/1993
64. Laki tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista 26.7.1993/701.
65. Lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad - RT I, 03.12.2010, 8 Vabariigi Valitsuse määrus 137.
66. Liikluskindlustuse seadus RT I 2001, 43, 238; 01.06.2013, 9
67. Menetlusabi taotluse ning sellele lisatava teatise näidisevorm ja näidisevormis sisalduvate andmete loetelu - RT I, 29.10.2013, 13 Justiitsministri määrus.

68. Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4.
69. Oikeusapu laki. 5.4.2002/257.
70. Oikeusministeriön asetus vastapuolen maksettavaksi tuomittavista oikeudenkäyntikuluista oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 c §:ssä tarkoitetuissa asioissa 14.12.2001/1311
71. Riigi õigusabi seadus RT I 2004, 56, 403; 18.04.2013, 5
72. Riigi õigusabi taotleja majandusliku seisundi teatises sisalduvate andmete loetelu - RT I, 31.12.2010, 50 Justiitsministri määrus.
73. Riigilõivuseadus RT I 2010, 21, 107; 21.03.2014, 16
74. Riigivastutuse seadus RT I 2001, 47, 260; 13.09.2011, 11
75. Rättegångsbalk (1942:740)
76. Tsiviilkohtumenetluse seadustik RT I 2005, 26,197; 21.06.2014, 59
77. Tsiviilseadustiku üldosa seadus RT I 2002, 35, 216; 13.03.2014, 103
78. Täitemenetluse seadustik RT I 2005, 27, 198; 13.03.2014, 105
79. Valtioneuvoston asetus oikeusavun palkkioperusteista 24.4.2008/290
80. Võlaõigusseadus RT I 2001, 81, 487; 29.11.2013, 4

Riigikohtu lahendid

81. RKÜKo 3-4-1-29-13
82. RKPJKo 3-4-1-6-09
83. RKHKo 3-3-1-88-13
84. RKTKm 3-2-1-183-13
85. RKTKm 3-2-1-161-11
86. RKTKm 3-2-1-158-09
87. RKTKm 3-2-1-156-09
88. RKÜKm 3-2-1-153-13

89. RKTko 3-2-1-138-10
90. RKTkm 3-2-1-119-12
91. RKTkm 3-2-1-107-13
92. RKTkm 3-2-1-98-13
93. RKTkm 3-2-1-93-13
94. RKTkm 3-2-1-92-13
95. RKTkm 3-2-1-87-09
96. RKTkm 3-2-1-80-11
97. RKTkm 3-2-1-77-14
98. RKTkm 3-2-1-58-13
99. RKTkm 3-2-1-65-13
100. RKTkm 3-2-1-63-10
101. RKTko 3-2-1-39-08
102. RKKko 3-1-1-66-12

Maa- ja ringkonnakohtu lahendid

103. HMKm 2-08-12334
104. TrtRnKm 3-10-883
105. TlnRnKm 2-10-42161
106. TlnRnKm 2-10-55799
107. HMKm 2-10-60584
108. PMKm 2-12-5348
109. TMKm 2-12-12063
110. HMKm 2-13-10290